

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Diplomová práce

Bc. Martin Hakl

**Film jako médium kulturní paměti:
sonda do filmu *Toman* (2018) a *Herec* (2020)**

Film as a Medium of Cultural Memory:
a case study of films *Toman* (2018) and *Actor* (2022)

Praha 2023

Vedoucí práce: doc. Kamil Činátl, Ph.D.

Poděkování:

Za vedení práce, za laskavou ochotu a za velkou pomoc děkuji doc. Kamilu Činátlovi, Ph.D.

Velmi také děkuji své rodině a přátelům.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 9. srpna 2023

Bc. Martin Hakl

Abstrakt

Práce si klade za cíl popsat vliv vybraných českých historických filmů, *Toman* a *Herec*, na konstruování historického vědomí ve veřejnosti. Činí tak primárně pomocí analýzy diváckých reakcí z internetového portálu ČSFD a zároveň tyto reakce komparuje se záměry tvůrců. Sleduje také základní propagační materiály těchto filmových projektů, stejně jako doprovodné příspěvky, které mají zvýšit zájem veřejnosti o dané filmové produkce. Cílem práce je poukázat na značný podíl, který má film, při vytváření sdílených představ a o historii a formování kulturní paměti, kterou veřejnost sdílí.

Klíčová slova

kulturní paměť, public history, paměťová studia, historický film

Abstract

The aim of this work is to describe the influence of chosen Czech historical movies, i.e. *Toman* and *The Actor*, on the construction of historical consciousness in the public. This is achieved mainly by analyzing the audience reactions in the media space and comparing these reactions with the creators' intentions. Secondly, the work interprets promotional materials associated with chosen movies, along with accompanying contributions intended to increase the public's interest in the given film production. The aim of this work is to point out the considerable share that the film has in the creation of shared ideas about history and the formation of collective historical consciousness.

Key words

cultural memory; public history; memory studies; historical movie

Obsah

Úvod.....	8
1 Metodická a strukturální podoba práce	14
2 <i>Toman: Obchodník s osudy lidí</i>	17
2.1 Trailery a teasery <i>Toman</i>	17
2.1.1 Teaser <i>Toman</i>	18
2.1.2 Trailer <i>Toman</i>	21
2.2 Rozhovory k filmu <i>Toman</i>	26
2.3 Reakce k filmu <i>Toman</i>	34
2.3.1 Reakce k historické postavě <i>Toman</i>	34
2.3.2 Reakce k historické době filmu <i>Toman</i>	44
2.3.3 Reakce historické relevance filmu <i>Toman</i>	51
2.3.4 Reakce aktualizačního významu filmu <i>Toman</i>	54
3 <i>Herec</i>	56
3.1 Trailery a upoutávky minisérie <i>Herec</i>	57
3.2 Rozhovory k minisérii <i>Herec</i>	64
3.3 Reakce k minisérii <i>Herec</i>	66
3.3.1 Reakce k historickým postavám minisérie <i>Herec</i>	66
3.3.2 Reakce k historické době minisérie <i>Herec</i>	71
3.3.3 Reakce k historické relevanci minisérie <i>Herec</i>	76
3.3.4 Reakce aktualizačního významu minisérie <i>Herec</i>	78
4 Závěr.....	82
5 Seznam použité literatury a zdrojů.....	85

Úvod

Každý člověk byl ve svém životě konfrontován s historií, ať už v rámci školního dějepisu, nebo tradovanými příběhy v rámci své rodiny. Už jen z tohoto faktu nám vyplývá, že ve společnosti může existovat několik verzí historie. Jednak historie vytvořená na půdě historických institucí, sepsaná odborníky a jednak historie, která přežívá v rámci „laické“ kulturní paměti. Úkolem historika, je brát v úvahu tuto skutečnost a uvědomit si, že jeho odborný pohled na historický problém může, ale nemusí být v souladu s kulturní, kolektivní, či dokonce individuální pamětí jednotlivců. Už francouzský sociolog Maurice Halbwach hovoří o sociálních rámcích paměti, které konstruují samotnou kolektivní paměť určitých sociálních skupin obyvatelstva.¹ Individuální lidská paměť podle Halbwasche poté vzniká jako součást kolektivní paměti, s níž jedinec sdílí společné vzpomínky a na jejich základě se vytváří společná identita.² Tento koncept je již však v dnešní realitě drobně pozměněn. Situace na počátku dvacátých let 21. století je již poměrně odlišná, než jak ji popsal Halbwach. Jeho pojetí kolektivní paměti se mění, či lépe řečeno, již se změnilo v paměť mediální či digitální, ve které se mění i samotné rámce paměti. Sociální rámce paměti jsou v její digitální podobě nahrazeny digitálními neboli virtuálními rámci, které nejsou zcela vázány na sociální příslušnost jednotlivce k společenské skupině, ale závisí pouze na zájmu daného jedince.³ Tyto digitální rámce plní dnes již jinou funkci než sociální rámce Halbwasche. Není však zodpovědné popírat, že i zájem jedince není sociálně podmíněný.

Jak již bylo uvedeno, také historik by se měl pokusit zohlednit vznik a vývoj takovéto „mediální paměti“, která je konstruována mediálním prostorem současné společnosti. Takový přístup nám dnes nabízí public history, která se snaží otevřít debatu o historii mezi historiky a veřejností. Přínos tohoto směru vidím především v možnosti diskuze a zohlednění názorů „laiků“, jejichž pohled je zohledněn a přijat jako relevantní, neboť je součástí vnímání historie veřejností.⁴ Public history má tedy ohromný přínos pro kultivaci společnosti a má tedy dosah do budoucna, což je, dle mého názoru, klíčový úkol vědeckých disciplín.

Historie nás oslovuje doslova na každém kroku. Na procházce centrem města, při výročních významných událostí, při tradování rodinných příběhů, a především pomocí různých

¹ PINKAS, Jaroslav. *Jak vzpomínáme na normalizaci: obrazy normalizační minulosti ve filmu*. Praha: Karolinum, Ústav pro studium totalitních režimů, 2020, s. 18.

² HAVLŮJOVÁ, Hana. NAJBRT, Jaroslav. *Paměť a projektové vyučování v dějepise*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014, s. 14.

³ PINKAS, Jaroslav. *Jak vzpomínáme na normalizaci*, s. 19.

⁴ ČINÁTL, Kamil. – JAREŠ, Jakub. Co je public history? Budeme učit, proč a jak zpřítomňovat minulost. Rozhovor s Hanou Havlůjovou. *Paměť a dějiny* 8 (2019), č. 2, s. 48—53.

médií. Síla a působnost mediálního sdělení tkví v tom, že jejím příjemcem je dnes takřka každý, kdo disponuje mediálním komunikačním rozhraním. Jednoduše řečeno, je jím ten, kdo vlastní televizi, rádio, počítač nebo chytrý telefon. Zkrátka zařízení, které je neustále online a je schopné přijímat aktuální informace.

Prostřednictvím médií může člověk snadno získávat poznatky o historii. V případě školního kurikula, veřejných historických festivit a komentářů ve veřejném prostoru mohou historikové, jako odborní garanti vědeckého historického poznání, tyto poznatky kultivovat do podoby, která více odpovídá historické skutečnosti. V mediálním prostoru je tento úkol velmi obtížný. Nikoli však nezbytně, pouze je zapotřebí uvědomit si vývoj doby a technologií a postupně se mu přizpůsobit.

Proto se tato práce zaměřuje na sektor mediálního sdělení o historii, který má nejen informativní a do jisté míry i edukativní účel, ale zároveň sebou nese i prvek zábavy. Tímto populárním fenoménem je film.⁵ Předmětem této práce není však analýza historických filmů, nýbrž analýza diváckých reakcí, konfrontovaná se záměry tvůrců. Cílem je pak zjistit, zda a jak české filmy o historii formují názor lidí (diváků) na historii, či spíše jak diváci skrze filmy reflektují historii a jak o ní komunikují.

Tematické zaměření práce však skýtá řadu úskalí, neboť leží na dvou metodologických polích současné historické vědy. Jednak zkoumá vývoj historického (po)vědomí, lépe řečeno utváření kulturní paměti, ale hovoří také o filmech, které tuto paměť formují. Tímto se dostává také na půdu filmové vědy. Zkoumá však i reflexe a komentáře diváků, čímž proniká na území vědecké sociologie. Tato interdisciplinarita vyžaduje velkou obezřetnost. Na druhou stranu však může poskytnout nové možnosti, jak na danou problematiku pohlížet.

Skutečnost, že film se stal nejpopulárnějším paměťovým médiem současnosti⁶ více než jiná média, pramení dle mého pohledu právě z obsahu jeho rozměru “zábavy” a poté pochopitelně z toho, že daleko více pracuje s vizuální složkou.

Současný stav bádání o vztahu historie a filmu nejlépe zastupuje dnes již osmidílná série kolektivních monografií *Film a dějiny*, pod vedením Petra Kopala. Každý z těchto dnes již osmi

⁵ ERL, Astrid. WODIANKA, Stephanie. Einleitung: Phänomenologie und Methodologie des ‚Erinnerungsfilm‘
In: ERL, Astrid – WODIANKA, Stephanie. (eds.). *Film und kulturelle Erinnerung: Plurimediale Konstellationen*. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 2008, s. 1.

⁶ ČINÁTL, Kamil. *Naše české minulosti, aneb, Jak vzpomínáme*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2014. s. 127.

dílů je vždy tematicky zaměřen na ucelené téma, ať jím je válka,⁷ propaganda,⁸ normalizace,⁹ či filmové obrazy zla.¹⁰ Tyto práce poskytly základní úhel našeho bádání, zaměřený na skutečnost, že film může být médiem přenosu určitého sdělení, v našem případě znázorněním historie. Paradoxně tato skutečnost byla mnou pochopena, při četbě druhého dílu této řady *Film a dějiny 2, Adolf Hitler a ti druzí – filmové obrazy zla*, v otázce podobnosti války v Iráku a filmového zpracování prequelové trilogie *Hvězdných válek*.¹¹

Další literaturou, kterou nemůžeme opomenout je práce Kamila Činátla *Naše české minulosti*. Přesněji její kapitola „*filmy paměti*“, která právě více propojuje téma filmu s vlivem, který má na utváření kulturní paměti.¹² Kamil Činátl ve své knize taktéž zmiňuje, že podstatným prvkem, který by měl současný historický film či seriál přinést, je divácký zážitek,¹³ který se v našem bádání bude podprahově také odrážet.

Obdobně se vzájemné interakci filmu a paměti věnuje i práce editovaná německými autorkami Astrid Erll a Stephanie Wodianka *Film und kulturelle Erinnerung: Plurimediale Konstellationen*, která inspirovala tuto práci svým pojmem „plurimediální síť“ filmové produkce, která v naší práci hraje důležitou úlohu.¹⁴ A v neposlední řadě je zapotřebí zmínit také práci Ireny Řehořové *Kulturní paměť a film: jak se měnil obraz poválečného odsunu v české filmové tvorbě*, jejíž postřeh o potřebě zkoumání diváckých reakcí na historické filmy, naší práci definitivně badatelsky ukotvil,¹⁵ neboť autorka tímto upozornila na význam diváckých reakcí při snaze zkoumání kulturní paměti. Lze tedy shrnout, že na základě prací Petra Kopala a Kamila Činátla došlo k vytvoření základní premisy, že na základě studia filmového materiálu, lze zkoumat vývoj kulturní paměti, což upřesnily práce *Film und kulturelle Erinnerung* a *Kulturní paměť a film*, které přesunuli hledáček našeho badatelského zájmu na plurimediální prvky, tj. doprovodné projekty filmu a zejména divácké reakce.

Jakým způsobem analyzovat a zejména na jaké platformě vyhledávat relevantní divácké reakce nabídl ve své práci *Jak vzpomínáme na normalizaci* Jaroslav Pinkas. Inspiraci také

⁷ KOPAL, Petr (eds). *Film a dějiny. 8, Válka*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů: Casablanca, 2021.

⁸ KOPAL, Petr (eds). *Film a dějiny. 7, Propaganda*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů: Casablanca, 2018.

⁹ KOPAL, Petr (eds). *Film a dějiny. 4, Normalizace*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů: Casablanca, 2014.

¹⁰ KOPAL, Petr (eds). *Film a dějiny. 2, Adolf Hitler a ti druzí – filmové obrazy zla*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů: Casablanca, 2009.

¹¹ Tamtéž s. 79–82.

¹² ČINÁTL, Kamil. *Naše české minulosti*, s. 127–202.

¹³ Tamtéž s. 129.

¹⁴ ERLI, Astrid – WODIANKA, Stephanie. (eds.). *Film und kulturelle Erinnerung*, s. 6.

¹⁵ ŘEHOŘOVÁ, Irena. *Kulturní paměť a film: jak se měnil obraz poválečného odsunu v české filmové tvorbě*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2018. s. 11.

přinesl v ohledu redukce relevantních komentářů, které mají pro nás určitou sdělovací hodnotu.¹⁶

Za základní literaturu k tématu paměťových studií, lze považovat práci Jana Assmana *Kultura a paměť*, který stanovil definici kulturní paměti,¹⁷ několikasvazkové dílo historika Pierre Nory *Místa paměti* či monografii Jacquese LeGoffa *Paměť a dějiny*,¹⁸ neboť se tímto tématem také zabýval již výše zmíněný francouzský sociolog Maurice Halbwach.

Práce má za cíl analyzovat záměry autorů a divácké reakce, tj. recepce, dvou historických filmů,¹⁹ natočených po roce 2015 a které se přímo týkají druhé poloviny 20. století v Československu. Tato premisa vychází právě ze zmiňované publikace Ireny Řehořové, která ve své práci uvádí, že už práce od třicátých let 20. století se zabývaly recepcí filmu. Výchozím předpokladem pro naši práci je tedy zkoumat recepci diváků na námi vybrané české historické filmy. Toto byla výrazná inspirace pro postup v mé práci.²⁰ Jedná se o snímky *Toman* a *Herec*. Prvně jmenovaný snímek popisuje dobu těsně po konci druhé světové války a počáteční dobu komunistické vlády pohledem komunistického představitele Zdeňka Tomana. Třídílný seriál *Herec* pojednává o padesátých letech 20. století a životě jednoho mladého herce. Co tyto zdánlivě nesourodé filmy spojuje? Dle mého názoru je to úloha komunistické strany, či jejích členů, její ideologie a její organizace StB. Komunistická strana stojí, byť nepřímou, jako stín v každém z těchto snímků v pozadí a dokonale ovlivňuje celý děj. Zatímco titulní postava filmu *Toman* je kariéřním komunistou, který využívá vědomě svého postavení, herec Stanislav Láník nemá s komunistickou stranou nic společného do chvíle, kdy začne spolupracovat s StB.

Z toho důvodu se domnívám, že výběr filmové produkce je pro účely této práce relevantní a hodlám v reakcích na tyto snímky najít tento společný jmenovatel. Kritérium pro výběr těchto filmů vycházelo také z toho, že oba filmové projekty jsou natočeny poměrně nedávno, a to v roce 2018 v případě *Tomana* a v roce 2020 v případě *Herce*. Dalším důvodem byl fakt, že hodnocení obou filmů bylo na portálu ČSFD poměrně pozitivní, a to 73 % u filmu *Toman* a u *Herce* dokonce 81 %, z čehož lze usuzovat, že se jedná o divácky oblíbené snímky.

Při samotné analýze komentářů z portálů ČSFD jsem se inspiroval metodickým východiskem knihy *Jak vzpomínáme na normalizaci* od Jaroslava Pinkase.²¹ Jak již bylo výše

¹⁶ PINKAS, Jaroslav. *Jak vzpomínáme na normalizaci*, s. 62.

¹⁷ ASSMANN, Jan. *Kultura a paměť: písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. Praha: Prostor, 2001.

¹⁸ LEGOFF, Jacques. *Paměť a dějiny*. Praha: Argo, 2007.

¹⁹ ČSFD-RECENZE [online]. Československá filmová databáze [ČSFD], 2001 [cit. 28.7.2022] <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/>, <https://www.csfd.cz/film/803690-herce/recenze/>.

²⁰ ŘEHOŘOVÁ, Irena. *Kulturní paměť a film*. s. 11.

²¹ PINKAS, Jaroslav. *Jak vzpomínáme na normalizaci*, s. 56—57.

uvedeno, velkou inspirací byl způsob strukturalizace a redukce komentářů, který Jaroslav Pinkas pro svůj výzkum použil.²² Také v našem případě jsme museli námi zkoumané komentáře filtrovat a zohlednit pouze ty, které vypovídaly o historické realitě, která je ve filmu popisována. Předně je potřeba rozlišit dva prvky, které se v komentářích vyskytují. Za prvé hodnocení a reflexe hereckých výkonů, které pro účely této práce nejsou relevantní a za druhé hodnocení vyznění filmu a hodnocení obsahu, což nás již zajímá více. Reflexe týkající se hodnocení hereckých výkonů, které přímo nesouvisí s obsahem filmů je tedy z metodického hlediska nutno vyřadit z našeho zájmu zkoumání. Například však komentář autora s přezdívkou *Disk*, který píše „... *Martin Finger a Adrian Jastraban tu hrají dost odpudivé postavy, ale králem je tu zmíněný Jan Cina*“.²³ Proto je nutno z mého pohledu ve výběru relevantních komentářů ponechat, neboť nehodnotí herecký projev zmíněných herců, míněno skutečných a žijících v reálném světě, ale popisuje úlohu postav, které pánové Finger a Jastraban ztvárňují, což vypovídá o příběhu filmu, v tomto případě seriálu *Herec*, a tudíž i o tématu, který chceme zkoumat. Naopak konstatování uživatele *Vančury*, „*Obsazení i herecké výkony mi přišly kvalitní a vlastně mě i celkem bavilo na to koukat a sledovat, kam se to celé vyvine [...]*“²⁴, popisuje pouze hereckou rovinou celého filmu a není pro náš výzkum podstatné. Bohužel, anebo možná spíše naštěstí, se oba prvky mohou v rámci jednoho komentáře snadno prolnout a v tuto chvíli je potřeba brát tato vyjádření jako relevantní, neboť splňují požadovaná kritéria našeho zájmu. Příkladem může být komentář přispěvatele s přezdívkou *Tosim*. „*Přes všechny chyby filmu je to sice dlouhé, ale stále dobré dobové drama o nástupu jedněch z nejhorších let našich novodobých dějin. Macháček téměř nehne brvou, ale jako zákulisnímu hráči mu to právě proto sluší a vynikne pak, když se má více projevit (rozhovor s americkým velvyslancem, útěk z vazby)*“.²⁵ Těžko zde poznat, zda autor hovoří o hereckém výkonu herce Jiřího Macháčka, či o roli Zdeňka Tomana ve strukturách KSČ. Podobné komentáře, které jsou svou výpovědní hodnotou takzvaně na půl cesty je dle mého názoru třeba brát v potaz, neboť je nelze s klidným svědomím vypustit ze zorného pole našeho výzkumu.

Podobnou inspirací přispěl Jaroslav Pinkas i v otázce struktury jednotlivých komentářů, které se přímo netýkají historické tematiky filmu, ale mají významnější společenský význam. Sám to ve své knize popisuje jako komentář obsahující nějaké vymezení vůči současnosti, přičemž hodnocení může být pozitivní i negativní.²⁶

²² Tamtéž, s. 61—62.

²³ ČSFD-RECENZE [online]. *Disk*, 14.8.2020. [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/>.

²⁴ Tamtéž, *Vančura*, 9.3.2021. [cit.28.7.2022].

²⁵ Tamtéž, *Tosim*, 11.3.2019. [cit.28.7.2022].

²⁶ PINKAS, Jaroslav. Jak vzpomínáme na normalizaci, s. 61.

Zároveň je nutné také podotknout, že historické filmy mají dvojí vypovídající rovinu. Jednak pochopitelně prezentuje daný obraz o minulosti, ale zároveň znázorňuje kulturní prostředí doby, ve kterém sám vznikal, což je také jeden z aspektů, kterého si budeme všimát v diváckých reakcích. Je tedy třeba brát film i jako výpověď dané doby, v níž byl natočen, a to se všemi dobovými trendy.²⁷

Nesmíme zapomínat ani na fakt, že filmová produkce má také svůj cíl. Můžeme hovořit o tom, že u historických filmů je snaha seznámit veřejnost s daným historickým tématem, či danou historickou osobou, ale je nutné mít na zřeteli ještě jednu důležitou složku filmové produkce a tím je rozpočet a případný zisk. Zejména u zahraničních a hollywoodských historických velkofilmů jako například *Gladiátor*, který režíroval Ridley Scott, si někteří diváci všimají historických nepřesností, jak ostatně komentují autoři *Gemini*²⁸ a *Enšpígl*²⁹ opět na portálu ČSFD. Je tedy nutné mít na paměti, že některé historické filmy záměrně pozměňují historickou relevanci filmu v zájmu děje.

Dále se práce bude zabývat otázkou do jaké míry reakce na filmy, které budeme zkoumat, odpovídají původním záměrům producentů. Skutečnost, že oba filmové projekty, které jsou předmětem našeho zkoumání, koprodukovala veřejnoprávní Česká televize, vycházíme z úvahy, že vyznění oněch filmových projektů by mělo být v souladu s politickou ideou českého státu či jeho politických institucí. Není tím však myšleno, že by tyto filmy vznikaly na zakázku orgánů českého státu. Jelikož je ale Česká televize financovaná ze státního rozpočtu, je logické, že filmy, které veřejnoprávní televize koprodukuje, by měly vycházet z hodnot, které státní politika považuje za důležité. Měly by tedy vyzdvihovat demokracii, důraz na lidskou svobodu a lidská práva apod. V otázce výše uvedených snímků je pak jistě znatelná (nikoli však nuceně záměrná) snaha poukázat na fakt, že tyto hodnoty byly v době, o níž tyto filmy pojednávají, upozaděny a pošlapávány. Na podobný rozměr ideového ukotvení filmu upozorňuje ve své práci i Irena Řehořová.³⁰

Klíčovým poznáním této práce, bude odpovědět na otázku, zda a jak utváří vybrané české historické filmy obraz komunismu v české historické paměti. Nebylo by však zodpovědné tvrdit, že tento výzkum diváckého povědomí o historické skutečnosti je zcela přesný a všeobsahující. Musíme počítat i s množinou diváků, kteří výše uvedené filmy viděli, ale nepovažovali za nezbytné podělit se o jejich reflexi na internetových fórech.

²⁷ ŘEHOŘOVÁ, Irena. *Kulturní paměť a film*, s. 13.

²⁸ ČSFD-RECENZE [online]. *Gemini*, 30.1.2003 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/8271-gadiator/recenze/>.

²⁹ Tamtéž, *Enšpígl*, 7.6.2006. [cit.28.7.2022].

³⁰ ŘEHOŘOVÁ, Irena. *Kulturní paměť a film*, s. 15.

1 Metodická a strukturální podoba práce

Jako částečná inspirace k metodickému přístupu k tomuto tématu posloužila práce *Film und kulturelle Erinnerung: Plurimediale Konstellationen*, kde je naznačeno, že historický film, nemusí pouze sám o sobě konstruovat sdílené představy o historii, ale často tak činí i doprovodné filmové materiály. Astrid Erll ve své knize používá pojmu „plurimediální síť“, čímž pod tímto pojmem zahrnuje právě tyto doprovodné akce, které hrají důležitou úlohu ve vyznění filmu. Čím rozsáhlejší a komplexnější jsou tyto sítě, tím větší je význam filmu na utváření historické paměti.³¹ Proto si tato práce bude všimnout i těchto plurimediálních fenoménů, které dokreslují vyznění námi zvolených historických filmů.

Kapitoly této práce, které se budou týkat jednotlivých filmů, budou vždy vnitřně děleny na několik podkapitol, zabývajících se různými tématy. Prvním tématem, které chceme zkoumat, je záměr producentů. Tedy veškerý obsah, který směřuje od výrobců filmů vůči potenciálnímu publiku. Rozumíme tím trailery, rozhovory s producenty a herci, zkratka vše, co má za cíl zviditelnit daný filmový projekt veřejnosti. Opět je zde však nutné rozlišit, jaké materiály jsou relevantní a jaké již nikoli. Kupříkladu v rozhovorech s herci, tedy v projektu Film o filmu, jednotliví protagonisté často hovoří o situacích z natáčení, což nebereme v potaz. Občas však nějaký herec komentuje význam, činnost či charakter postavy, která má klíčovou úlohu pro děj filmu. To je naopak velmi důležitý faktor, který může ovlivnit náhled diváka a může mu konstruovat jeho percepce na daný film. Na tomto místě je nutné upozornit na metodické úskalí tohoto záměru. S ohledem na fakt, že se pohybujeme v oblasti širokého oceánu veřejného a mediálního prostoru, je velmi obtížné zohlednit všechny výše zmíněné prvky.

Distribučních materiálů, které jsme pro účely filmů vybrali, není málo. Předně by bylo vhodné si alespoň rámcově rozdělit. První skupinu materiálů, lze označit za audiovizuální, což jsou vesměs trailery či teasery, které mají přilákat divácký zájem a uvést filmový projekt do veřejného povědomí. Nejprve by bylo přínosné definovat rozdíl mezi teaserem a trailerem. Teaser je menší filmová ukázka o délce čtvrt minuty až minuty, která má v krátkosti představit film veřejnosti. Je uveden často velmi dlouho před premiérou filmu. Zatímco trailer je často dvou minutová ukázka, kde je v hrubých rysech načrtnut obsah a děj filmu.³² Na podkladu těchto filmových ukázek pak budeme sledovat některé

³¹ ERL, Astrid – WODIANKA, Stephanie. (eds.). *Film und kulturelle Erinnerung*, s. 6.

³² GERTNEROVÁ, Alena. *Marketingová analýza amerického filmového traileru*. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze: Bakalářská práce, 2014. s.18—21.

prvky, které jsou pro rozbor takového média podstatné. Například voice-over (hlas vypravěče),³³ nebo hudbu.³⁴ My však budeme v jednotlivých obrazech vnímat i některé specifické rysy, které by měly ukazovat výhradně námi vybrané historické filmy.

Druhým typem materiálů, který budeme používat, jsou rozhovory tvůrců filmu a jednotlivých herců, kteří se vyjadřují k filmu jako takovému, tj. k jeho obsahu, ať už na různých mediálních platformách, radiových stanicích, či v tištěných rozhovorech deníků.

Druhé téma, které je velmi významné, jsou reakce diváků. K tomu nám poslouží internetový portál ČSFD, kde lidé sdílejí své reakce a komentáře na film ale také na zmíněné doprovodné produkce. Portál ČSFD nelze však jen považovat pouze za internetový portál sloužící k vyjádření písemného názoru na daný film, tato platforma obsahuje i procentuální hodnocení diváků, podle níž lze film označit jako divácky úspěšný či naopak. Uživatel si zde může také vytvořit vlastní profil, díky čemuž může komentovat a hodnotit jednotlivé filmy a za své komentáře může získávat body. Portál ČSFD v sobě skýtá de facto také sociální rozměr internetového média, neboť uživatel může komunikovat s ostatními členy, může zde vytvářet svou virtuální identitu a může pochopitelně získávat určitý sociální byt' „virtuální“ kredit.

Samotné kapitoly, které se týkají reflexí divákům, budou ještě vnitřně logicky členěny. První podkapitola se bude věnovat hodnocení hlavní postavy, či ústředních figur. Specifičnost těchto dvou filmů tkví také ve skutečnosti, že hlavní hrdinové nejsou klasickými kladnými postavami, nýbrž charakterově rozporuplnými figurami s výraznými negativními rysy, jak zjistíme v příslušných kapitolách. Druhá podkapitola se zaměří na divácké hodnocení historické doby se zvláštním přihlédnutím k emocionálnímu rozměru, který v divácích film vyvolává. Třetí podkapitola bude zohledňovat diváckou reflexi k historické přesnosti filmu, což lze považovat za důležitý prvek relevantnosti historického filmu. Závěrečná podkapitola obou hlavních částí, bude zachycovat komentáře s aktualizacím přesahem do současnosti, čímž hodláme dokázat, že i historický film může mít aktualizací přesah, který ovlivňuje aktuální kulturní paměť. V závěrečné kapitole se následně pokusíme zhodnotit, do jaké míry jsou záměry a vyznění jednotlivých filmových projektů v souladu či nikoli.

Učinme ještě drobnou poznámku ke způsobu citací. S ohledem na fakt, že se ve většině tato práce opírá o internetové zdroje, jejichž citační forma není prozatím pevně ukotvena,

³³ SZCZEPANIK, Petr. SKOPAL, Pavel. Za praxeologii marginálních forem: Rozhovor s Vinzenzem Hedigerem. *Illuminace* 16. (2004), č. 2, s. 113—135.

³⁴ GERTNEROVÁ, Alena. *Marketingová analýza traileru*. s. 22—24.

bylo potřeba přiklonit se k již existujícímu systému. Vycházím proto částečně ze způsobu citace, který používá Jaroslav Pinkas ve své práci *Jak vzpomínáme na normalizaci*³⁵. Z důvodu velkého množství opakujících se zdrojů, je zejména v kapitolách k reakcím diváků použit výraz „tamtéž“, neboť všechny komentáře pocházejí z portálu ČSFD. Dále následuje identifikace příslušného uživatele, který daný příspěvek napsal, pochopitelně s informací, kdy jej zveřejnil a také datum citace.

³⁵ PINKAS, Jaroslav. *Jak vzpomínáme na normalizaci*, s. 61.

2 *Toman: Obchodník s osudy lidí*

Snímek režiséra Ondřeje Trojana z roku 2018 pojednává o životním příběhu Zoltana Goldbergera, lépe známého jako Zdeněk Toman (hraje Jiří Macháček), jehož mocenská kariéra, podle vyznění filmu, začíná v okamžiku, kdy si jej ministr vnitra Václav Nosek (hraje Jaromír Dulava) vybere do čela zahraniční rozvědky. Přednostou Odboru pro politické zpravodajství ministerstva vnitra je však nestraník, brigádní generál Josef Bártík (hraje Jiří Dvořák), který je díky zinscenovanému nařčení později z pozice sesazen a jeho místo přebírá právě Toman. Přední úlohou hlavního hrdiny je však získávat peníze pro Komunistickou stranu pro nadcházející volby v roce 1946. K tomu obratně využívá svých kontaktů v Londýně, kde prostřednictvím svých kurýrů prodává zboží na černém trhu a také vehementně inkasuje platby americké organizace AJDC (American Jewish Joint Distribution Committee), za to že umožní průchod židovských utečenců přes území Československé republiky. Odtud také pramení titulní název kapitoly, který je obsažen i v podtitulu samotného filmu. Celý zisk však neposkytuje loajálně straně, ale část si ponechává pro vlastní potřebu, což mu v konečném součtu de facto zlomí vaz a je následně zatčen a uvězněn. V samotném závěru filmu se mu shodou okolností podaří uprchnout za hranice.³⁶

2.1 Trailery a teasery *Toman*

Tato videa nalezneme na oficiálních stránkách filmu, v tomto případě na stránkách České televize,³⁷ která tento filmový projekt koprodukovala, anebo na platformě internetového serveru Youtube. Většina materiálů se nachází na obou místech zároveň, ale některé pouze na oficiálních stránkách.

První oficiální materiál, který nás zajímá, je tedy oficiální teaser umístěný na Youtube posledního července roku 2018, tedy přibližně dva měsíce před samotnou premiérou filmu. Samotné video má proti zvyklostem délku dvě minuty a čtyři vteřiny, byť je třeba přiznat, že posledních jednadvacet sekund videa už není součástí traileru, nýbrž jsou využity na propagaci společnosti Totalfilm.³⁸ Kratší délku videa, tj. minuta čtyřicet tři vteřin

³⁶ TROJAN, Ondřej. *Toman* [online]. Netflix, 2018 [cit.2022-11-18] <https://www.netflix.com/watch>.

³⁷ ČESKÁ TELEVIZE. [online]. Česká televize, iVysílání, *Toman*, Videobonusy. 2018 [cit.2022-11-18] <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10566379365-toman/bonus/>.

³⁸ TOTALFILM.CZ. *Toman* (2018) oficiální teaser [online]. Youtube, 31. července. 2018 [cit. 2022-11-19]. <https://www.youtube.com/watch?v=8hSfVieM8WM>.

má teaser na oficiálních stránkách filmu.³⁹ Obě videa jsou však po obsahové stránce teaseru stejná. Při analýze teaseru a traileru je nutno upozornit, že zde budu hovořit o jednotlivých aktérech. S ohledem na skutečnost, že divák přistupuje k teaseru bez znalosti jmen jednotlivých postav, uvádím zde pro přehlednost jména herců, kteří dané postavy ztvárňují, a to s odkazem herec před jménem. Pokud je již jméno představeno, dále titul herec před jménem neuvádím.

2.1.1 Teaser Toman

Po dvouvteřinovém představení základních partnerů filmu následuje rázné zaklepaní a vstup ženy do kanceláře s větou „*Pane ministře, je tady ten pan Toman.*“.⁴⁰ Následuje stříh a náhle vidíme herce Jiřího Macháčka, který říká: „*Řídit tajnou službu ... já?*“.⁴¹ Dále zobrazí kamera muže sedícího naproti (podle kontextu na ministra), který kývne. Poté obraz zmizí a objeví se bílý nápis v černém poli *Nový film Ondřeje Trojana*. Z tohoto obrazu tedy divák má pochopit, že jméno postavy, kterou hraje Jiří Macháček je Toman.

Poté se ozve hlas a objeví se herec Stanislav Majer s rozpřaženými pažemi, evidentně v očekávání přivítání a říká: „*Myslím to vážně, strana teď bude potřebovat peníze ... hodně peněz.*“⁴² Ještě než herec Stanislav Majer svou větu dořekne, respektive svá poslední slova, obraz se opět změní a je vidět Jiří Macháček, jak vytahuje náhrdelník perel a v pozadí celé situace je vidět herec Pavel Liška a za ním visící obraz prezidenta Edvarda Beneše, kterého v tomto filmu hrál bývalý český senátor Jaroslav Kubera. Nutno však přiznat, že na první pohled není možno zcela zřejmě rozlišit rozdíl. Navazuje obraz, kdy herec Jiří Macháček nastupuje do letadla s bílým pytle, na němž je nápis *Government of Czechoslovakia – Diplomatic mail*. Vzápětí se objeví v obraze opět tentýž herec, který se po otočení ke kameře táže, kde že je trezor. Stanislav Majer otevírá trezor a dodává: „*Gottwald to kryje, ale pokud bys šlápl vedle, tak strana o ničem neví, Zoltáne.*“⁴³ V tu chvíli už běží scéna, kdy Jiří Macháček líbá herečku Kateřinu Winterovou a vzápětí ji opouští. Po dalším stříhu pak Macháček vstupuje do prosklených dveří a náhle se opět ocitáme v diskuzi Macháčka a Majera, kdy hlavní hrdina téměř výhružně pronese: „*Zoltáne už mi nikdy neříkej ... jmenuju*

³⁹ ČESKÁ TELEVIZE. Teaser [online]. Česká televize, iVysílání, Toman, Videobonusy. 2018 [cit.2022-11-18] <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10566379365-toman/bonus/32259/>.

⁴⁰ Tamtéž.

⁴¹ Tamtéž.

⁴² Tamtéž.

⁴³ Tamtéž.

se Zdeněk.“⁴⁴ Tato příběhová linie teaseru a konstatování, že strana potřebuje peníze, doplněno o obrazy s perlami, diplomatickými zavazadly v letadle a rozhovoru nad trezorem, při němž Toman evidentně vytahuje z náprsní kapsy saka obálku s penězi, je dedukcí možno usoudit, že perly prodal a peníze následně uschovává do trezoru ke Stanislavu Majerovi. Jeho věta, že Gottwald vše kryje, ale v případě přešlapu strana o ničem neví, může vypovídat o tom, že tato transakce neproběhla zcela legální cestou. Téměř až výhrušný tón Tomana, že si nepřeje být označován za Zoltána, ale za Zdeňka, svědčí dle mého názoru o tom, že chtěli tvůrci teaseru demonstrovat, jak Toman jednal a může to vyznít i jako snaha Tomana o národnostní identifikaci, která má eliminovat jeho židovský původ.

V následném mezititulku, jak tento prvek popisuje Alena Gertnerová,⁴⁵ se seznamujeme s tím, že hlavní postava, kterou hraje Jiří Macháček, se jmenuje Zdeněk Toman, byť nám není zcela jasné, proč jej Stanislav Majer v roli Rudolfa Slánského nazval Zoltánem. Následný záběr milostné scény mezi Tomanem a herečkou Kristýnou Liškou Bokovou, může mít dvojí význam. Jednak marketingový, neboť milostná scéna může být pro některé diváky významným lákadlem a za druhé může být velmi významným dějovým prvkem. Zdeňka Tomana jsme v předchozích obrazech mohli vidět, jak líbá herečku Kateřinu Winterovou. Bez ohledu na otázku, zda je Zdeněk Toman svobodný, či ženatý, ať už s jednou či druhou ženou, může to o něm u diváka vyvolat dojem nemorálního muže, který obě dámy podvádí.

Po dalším střihu přichází pohled na Zdeňka Tomana, který si pročítá desky ve svém křesle. Když se kamera zaměří na obsah v deskách, vidíme dvě fotografie nahé ženy a jakéhosi ležícího muže. Když Toman desky zavře, je na nich dobře čitelný nápis *Jan Masaryk* a následuje hlas Jiřího Macháčka (tedy Zdeňka Tomana) sdělující muži sedícímu proti němu „*Mimochodem tuhle složku na vás v této podobě vlastním jenom já.*“⁴⁶ Scéna se složkou a konfrontací Jana Masaryka nám může popisovat fakt, že Zdeněk Toman je v zásadě vyděrač, ale také může divákovi nabízet pohled na skutečnost, jakými způsoby komunisté jednali, tj. že si tajně vytvářeli složky na osoby, na které poté vykonávali nátlak.

V dalším obraze spatříme opět herečku Kateřinu Winterovou stojící před nákladním vozidlem a pomáhající černošské paní s dítětem v náručí, a to vše doplněno hlasem herce

⁴⁴ ČESKÁ TELEVIZE. Teaser [online]. Česká televize, iVysílání, Toman, Videobonusy. 2018 [cit.2022-11-18] <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10566379365-toman/bonus/32259/>.

⁴⁵ GERTNEROVÁ, Alena. *Marketingová analýza traileru*. s. 27.

⁴⁶ ČESKÁ TELEVIZE. Teaser [online]. Česká televize, iVysílání, Toman, Videobonusy. 2018 [cit.2022-11-18] <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10566379365-toman/bonus/32259/>.

Petra Vaňka, který mluví anglicky, ale v dolní části obrazu je možné vidět titulky. „*Doktore, celé rodiny s malými dětmi utíkají přes hory bez jídla a spánku.*“. „*Začněme ... řekněme s padesáti korunami ... za osobu.*“⁴⁷ odpovídá anglicky Toman již v pohodlí svého pokoje. „*To je ... od vás velmi laskavé.*“⁴⁸ reaguje herec Vaněk, na což Zdeněk Toman odpovídá s přímým pohledem: „*Jsem laskavý člověk.*“ Tato scéna, podtrhuje charakter hlavní postavy, a ačkoli neznáme z vyznění teaseru, za co se přesně má zaplatit, už pouhá spojitost rodin, které utíkají přes kopce a hory se zmínkou o penězích nota bene personifikovaná, nemůže v člověku vyvolat pozitivní reakci. Odtud právě pramení podtitul filmu *Obchodník s osudy lidí*.

Opět následuje pronikavý zvuk a bílý nápis v černém poli *Toman*. Poslední sekvence teaseru začíná pohledem na trojici mužů, z nichž dva, Marek Taclík a Marián Mitas, sedí zády ke kameře a proti nim stojí za stolem herec Vladimír Hajdu. Herec Marek Taclík otočený na svého sedícího kolegu říká: „*Nasadil jsem na něj Püchlera a ostatní lidi, mám fotky všech, se kterými se schází, nikdo si s ním nechce zadat.*“⁴⁹ Náhle se pohled kamery zpoza sedících mužů změní a zabere přímo stojícího muže, který hovoří rusky a díky titulkům divák rozumí, co říká: „*Proč vy Češi pořád potřebujete lidi usvědčovat?*“⁵⁰ Na tato slova Vladimír Hajdu odhodí papíry ve své ruce na stůl a sedící muži (teď zřetelně viděno, že jsou oblečení v uniformách) na sebe pohlédnou, přičemž Marián Mitas přikývne. Následuje opět bílý nápis v černém poli *V kinech od 4. října 2018* za doznění hudby.⁵¹

Závěrečná scéna, má za cíl dle mého názoru nastínit poměry, které v naší republice fungovali v době, o níž film pojednává. Tedy, že českoslovenští představitelé v návaznosti na rady sovětských poradců, v tomto případě na radu sovětského vyslance Valeriána Zorina, nemuseli některé lidi usvědčovat ze zločinů. Ukazuje to tedy na snahu tvůrců poukázat na skutečnost, jak byl komunistický režim od počátku zločinný. Celé video je doprovázeno hudbou, která dodává celému dění emoční rozsah.⁵² V tomto případě vyvolává emocionální pocit strachu a nejistoty.

⁴⁷ ČESKÁ TELEVIZE. Teaser [online]. Česká televize, iVysílání, Toman, Videobonusy. 2018 [cit.2022-11-18] <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10566379365-toman/bonus/32259/>.

⁴⁸ Tamtéž.

⁴⁹ Tamtéž.

⁵⁰ Tamtéž.

⁵¹ Tamtéž.

⁵² GERTNEROVÁ, Alena. *Marketingová analýza traileru*. s. 23.

2.1.2 Trailer *Toman*

Samotný trailer začíná pohledem na herce Jiřího Macháčka (Zdeňka Tomana), sedícího proti muži, který je ke kameře zády. Jiří Macháček, který drží v ruce kouřící cigaretu, oznamuje: „*Kdysi jste mi řekl, pane ministře, že jsem jediný komunista, kterého jste si oblíbil.*“.⁵³ Následně se pohled kamery změní a zabere zvedajícího se herce Romana Luknára, který značně nejistě pokládá řečnickou otázku: „*To, že jsem tvrdil?*“.⁵⁴ Tato scéna má dle mého názoru upozornit diváka, že hlavní postava filmu je příslušník komunistické strany a jasně ho definovat pro další průběh videa.

Další scénu zahájí velice důrazný vstup uniformovaného herce Mariána Mitase do kanceláře, kde klečí u otevřené zásuvky herečka Kristýna Liška Boková, která okamžitě reaguje na jeho větu: „*Kde je ten hajzl?*“⁵⁵ a snaží se mu zabránit ve vstupu do dalších dveří. Její snaha je však marná, neboť je odstrčena a Mitas prochází dveřmi do další místnosti, kde u stolu sedí dva muži. Marián Mitas důrazně udeří a do stolu a s křikem se ptá, kde že je. Pro pochopení této otázky poslouží následující scéna, kde vidíme v poklusu trojici uniformovaných policistů a v pozadí slyšíme instrukce k zajištění všech východů. Následující obraz ukáže otevírající se dveře do chodby, z nichž váhavým krokem opatrně vychází Jiří Macháček. V následujícím záběru vidíme v uniformě herce Marka Taclíka, který sebejistě prohlašuje: „... *za pár hodin ho máme*“⁵⁶, na což reaguje sedící herec Stanislav Majer konstatováním: „... *pokud budeme chtít*“.⁵⁷ Závěrečná část první pasáže traileru poté zabírá prchajícího Jiřího Macháčka, naskakujícího do projíždějící tramvaje. Následuje bílý nápis Toman na černém pozadí, doprovázen hlasem, který sděluje, že Toman je filmem režiséra Ondřeje Trojana, který režíroval i filmy *Želary* a *Občanský průkaz*. Ještě, než dozní voice-over, lze vidět Jiřího Macháčka, jak se křečovitě drží madla v tramvaji, což divák pozná díky jedinečnému cinknutí elektrifikovaného vozu.⁵⁸ Tato pasáž traileru má za cíl dle mého mínění podkrýt dějovou linii filmu a ukázat, že přestože je Zdeněk Toman členem komunistické strany, v průběhu filmu se cosi pokazí a on je kriminalizován, ale přesto se mu podaří uniknout. Zároveň zmínka Stanislava Majera „*pokud budeme chtít*“, kterou odpovídá Marku Taclíkovi, ukazuje, že možná není v zájmu diskutujících Zdeňka

⁵³ ČESKÁ TELEVIZE. Toman – Trailer [online]. Česká televize, iVysílání, Toman, Videobonusy, 4. října 2018 [cit. 2023-01-29] <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10566379365-toman/bonus/32564/>.

⁵⁴ Tamtéž.

⁵⁵ Tamtéž.

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁸ Tamtéž.

Tomana chytit. To samo o sobě má za cíl přitáhnout zájem potenciálního diváka, kterého tato diskontinuita ve videu může zaujmout.

Následující obraz zachycuje Jiřího Macháčka a herce Martina Fingera stojící u automobilu a další scény zobrazují Jiřího Macháčka se sklenkou v ruce, chodícího mezi sedícími lidmi, pravděpodobně na nějaké oslavě a náhle jsou vidět dva páry nohou, evidentně jedny pánské a jedny dámské a záhy vidíme líbající se herce Macháčka a Bokovou. Během těchto scén zní hlas vypravěče „*neuvěřitelný, ale pravdivý příběh šéfa zahraniční rozvědky*“.⁵⁹ Tento úsek traileru má divákovi podle mého mínění ukázat, že pozice Zdeňka Tomana, uvnitř komunistického prostředí, byla poměrně vysoká a měl vlastně vše. Disponoval automobilem, chodil po večírcích, měl manželku i milenku. Přesto však s ohledem na to, co již divák v traileru viděl, vše náhle ztratil a opět to v něm má probudit zvědavost, co se vlastně stalo.

Pozdější scéna zabírá obraz Josifa Vissarionoviče Stalina na něhož se při snídani dívají manželé Tomanovi. Další obraz začíná hlasem Jiřího Macháčka, který při ukládání cigaretového kartonu do příruční tašky, sděluje „... *ted' je to tak, že bud' děti, anebo politika*“.⁶⁰ Dále je vidět manžele Tomanovi, přicházející do místnosti plné lidí a ihned je slyšet hlas herce Aleše Procházky, který volá Tomana a na kterého je poté i záběr kamery. Divák jasně může vidět, že sedí vedle Stanislava Majera, před nímž je spousta sklenic a dvojice vlaječek. Jedna česká a jedna sovětská. Náhle se nám nabídne záběr na Tomana na zadním sedadle jedoucího automobilu. slyšíme voice-over, „... *muže mnoha jmen, který významně ovlivnil poválečné dějiny*“.⁶¹ Nyní divák dostává časové ukotvení dějového příběhu. Taktéž je zde ukázáno, že hlavní postava filmu, je postavena před životní dilema, zda se věnovat rodině či politické kariéře. Do všeho je tam přítomen i motiv přítomnosti a vlivu Sovětského svazu, ať už v podobě obrazu Josifa Stalina nad postelí manželů, nebo vlaječka SSSR na stole před herci Procházkou a Majerem. Tato pasáž má tedy dle vyznění upozornit diváka na nelehké dilema Zdeňka Tomana. To vše ještě potrhuje sekvence scén, z nichž první začíná pohledem na otevřený trezor, do kterého někdo ukládá peníze. Následně vidíme, že se jedná o Stanislava Majera, který se táže, zda jsou nějaké problémy. Na to odpovídá Jiří Macháček, že nikoli a že vše jde dobře.

⁵⁹ ČESKÁ TELEVIZE. Toman – Trailer [online]. Česká televize, iVysílání, Toman, Videobonusy, 4. října 2018 [cit. 2023-01-29] <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10566379365-toman/bonus/32564/>.

⁶⁰ Tamtéž.

⁶¹ Tamtéž.

Záhy spatřujeme Kateřinu Winterovou, která pomáhá z nákladního vozu skupině dětí a vyzývá je, aby jí následovali. V pozadí se však opět ozývá hlas Stanislava Majera „... *strana teď bude potřebovat peníze ... hodně peněz.*“ Další záběr nabídne pohled na černobílý snímek putujících lidí, zjevně uprchlíků a Macháček se ptá muže u promítajícího zařízení, kam že tyto lidi vezou. Následuje rychlý prostřih na Kristýnu Lišku Bokovou, která si odkládá oblečení a hned se v záběru kamery objeví u stolu sedící herec Jaroslav Plesl, kterému člověk sedící naproti posouvá po stole svazek bankovek. Do místnosti však poté vstoupí herečka Táňa Pauhofová a když uvidí svazek bankovek, vyčítavě pohlédne na oba sedící muže. Během scény s herečkou Bokovou opět zaslechneme voice-over „... *šmelináře, kariéristy a obchodníka s osudy lidí.*“⁶² Dále spatřujeme sedícího Tomana v pohodlném černém křesle s cigaretou v ruce a upozorňujícího, že několik tisíc lidí denně jsou velmi zajímavá čísla. Proti Tomanovi opět vidíme sedět Romana Luknára, který na Tomanovu poznámku překvapeně odkládá sklenici s vínem. Následuje černobílý dokumentární záběr na stojící vlak, ve kterém sedí několik lidí a následně je slyšet hlas Romana Luknára, mluvícího anglicky, ale překlad lze vidět v titulcích „*Jestli chcete otevřít hranice, musíte jednat s Tomanem. Ten vám může pomoci.*“⁶³ V závěru této věty se objeví herci Luknár a Vaněk. Petr Vaněk se objevuje také záhy, kdy proti němu stojí Jiří Macháček a opět anglicky se ptá, „... *jen si tak říkám, jestli je pět set dost.*“⁶⁴ Těmito scénami má diváky trailer upozornit na fakt, že Toman měl za úkol shánět peníze pro komunistickou stranu a k tomu využíval veškerých možných prostředků a možností.

Poslední sekvence traileru začíná záběrem zpětného zrcátka v automobilu, ve kterém jsou vidět oči řidiče a následně jeho ruka, které pootočí zrcátkem a je v něm vidět na zadní sedadlo. Na něm vidíme manžele Tomanovi, přičemž Kateřina Winterová drží v náručí miminko. Následně je záběr pouze na Jiřího Macháčka, který velmi nejistě pohlédne na ženu a dítě. Tuto scénu také podbarvuje temná, leč gradující hudba, která skončí bílým nápisem v černém poli *Toman*. V momentě, kdy se objeví tento nápis voice-over jej přečte a doplní „... *muž, který mířil příliš vysoko.*“⁶⁵ Tato věta je doplněna záběrem Tomana jedoucího vzhůru v proskleném výtahu. Vzápětí vidíme kouřícího Tomana stojícího v kanceláři s překvapeným výrazem a na to, jak leží na zadním sedadle automobilu s bledým výrazem ve tváři. Dále vidíme herce Václava Neužila, Stanislava Majera a Jaromíra Dulavu, kterému

⁶² ČESKÁ TELEVIZE. Toman – Trailer [online]. Česká televize, iVysílání, Toman, Videobonusy, 4. října 2018 [cit. 2023-01-29] <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10566379365-toman/bonus/32564/>.

⁶³ Tamtéž.

⁶⁴ Tamtéž.

⁶⁵ Tamtéž.

Majer předává papír a konstatujícího: „... *okrádal nás úplně všechny*.“⁶⁶ Následuje krátký záběr na herce Radka Holuba a poté opět bílý nápis v černém poli *V kinech od 4. října 2018*, což doprovodí i voice-over, který text přečte.⁶⁷

Hned scéna se zrcátkem může divákovi naznačit, že je Toman sledován i vlastním řidičem. V tomto kontextu, lze snadno pochopit jeho pohled na manželku, ve kterém lze vyčíst řadu obav. Věta o muži, který mířil příliš vysoko ve spojitosti se scénou s výtahem, který je ve směru vzhůru může velmi dobře naznačit úmysly Zdeňka Tomana v průběhu filmu a konstatování o okrádání pak člověku dá kompletní obraz celého filmu.

Závěr traileru pak začíná scénou, kdy Kateřina Winterová vstupuje do dveří pokoje a spatřuje nedotknutou večeři svého muže. Vzápětí pak klade ruku na jiné otevřené dveře a spatřuje sedícího Jiřího Macháčka s vyděšeným výrazem. To vše uzavírá voice-over větou „*protože minulost je za dveřmi*.“⁶⁸ Tato věta nabízí dvojí možnou interpretaci. Za první takovou, která se váže k samotnému filmu, tj. že minulost Zdeňka Tomana jej stejně jednou dožene a za své činy ponese zodpovědnost, anebo je jakési poselství pro diváka, že minulost, kterou (u)vidíme v tomto filmu, se nám může kdykoli vrátit.

Shrňme si tedy co nám trailer, který je po obsahové stránce stejný jak na oficiálních stránkách České televize, tak na portálu na Youtube, sdělil o filmu Toman. Nejprve se dozvídáme, že Zdeněk Toman je komunistou, následně zjišťujeme, že kriminalizován, patrně uvězněn ale podaří se mu uprchnout. Zároveň se dozvídáme, že je možno jej dopadnout v řádu několika hodin, ale existuje zde možnost, že o to někteří lidé nestojí. Taktéž spatříme Tomana uprostřed výdobytků života, ať již večírků, příjemných chvil s milenkou, taktéž politické moci, která plyne z pozice šéfa zahraniční rozvědky. Později vidíme, že určitý vliv ve filmu hraje působení Sovětského svazu a že Zdeněk Toman je upozorněn, že strana potřebuje peníze. V návaznosti na scény ohledně uprchlíků a větu, že Toman je obchodník s osudy lidí, může divák dovozovat, že shánění finančních prostředků využíval Toman k financování strany. Závěrečná pasáž pak dokládá poznání diváka ze začátku traileru, že Toman je kriminalizován, protože okrádal úplně všechny. Jakým způsobem, to však divák z traileru nezjistí, a proto trailer pouze nabídne základní dějovou linii, která má přimět diváka jít do kina na celý snímek.⁶⁹ Opět je zde přítomen i motiv

⁶⁶ ČESKÁ TELEVIZE. Toman – Trailer [online]. Česká televize, iVysílání, Toman, Videobonusy, 4. října 2018 [cit. 2023-01-29] <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10566379365-toman/bonus/32564/>.

⁶⁷ Tamtéž.

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ GERTNEROVÁ, Alena. Marketingová analýza traileru. s. 20.

strachu, a to zejména ve scéně se zpětným zrcátkem, neboť divák zjišťuje, že Toman si vlastně nemohl být jistý, zda a kdo jej vlastně sleduje.

2.2 Rozhovory k filmu *Toman*

Prvním rozhovorem, který nás bude zajímat je interview režiséra a producenta filmu *Toman*, Ondřeje Trojana v pořadu *Host Lucie Výborné* na veřejnoprávní rozhlasové stanici *Radiožurnál*.⁷⁰ Hned v úvodu rozhovoru se posluchač dozvídá, že režisér se s tématem filmu seznámil ve chvíli, kdy mu byl předán scénář paní Zdenou Simandlovou a postupně ho příběh Zdeňka Tomana zaujal tím, že se onen příběh pohybuje ve vysokých politických kruzích. Zároveň režisér Trojan podotýká, že scénář Zdeny Simandlové vycházel z rozhovorů samotného Zdeňka Tomana se sociologem Frankem Reisseem z devadesátých let 20. století, na jehož základě chtěla scénáristka sepsat příběh tohoto muže, který není nepodobný Oskaru Schindlerovi a který nezištně pomáhal židovským uprchlíkům po válce, kteří přecházeli přes Československo do amerických zón v Německu a Rakousku a následně dále do Palestiny. Jenže s přílivem dalších informací se jí tento obraz začal bortit a z laskavého člověka se čím dál více začal stávat bezpáteří kariérista. V tomto okamžiku, jak tvrdí Ondřej Trojan, zájem izraelských producentů o zfilmování snímku opadl a Zdena Simandlová oslovila českého režiséra.

Známý režisér také hovoří o tom, že chtěl natočit nekompromisní, ale zároveň pravdivý film, a že zevrubně podroboval jednotlivé obrazy scénáře, které vycházely z výpovědí Tomana při rozhovorech s Frankem Reisseem, odborným názorům historiků. Moderátorka Lucie Výborná poté vyzývá svého hosta, aby v krátkosti představil Zdeňka Tomana posluchačům. Už hned první věta režiséra Trojana „*je to strašně zvláštní postava*“⁷¹ může mít dvojí vysvětlení. Jednak může jít o marketingový kalkul, který má přilákat zájem potencionálních posluchačů o tento film, anebo si ani sám režisér a spoluscenárista filmu není jistý, jak postavu Tomana hodnotit. Následně hovoří o tom, že se narodil v Sobrance, na pomezí Slovenska a Podkarpatské Rusi jako maďarský Žid do rodiny osmi sourozenců, z nichž čtyři spolu se svými dětmi a oběma rodiči zemřeli v koncentračním táboře v Osvětimi. On sám vystudoval právnickou fakultu v Praze a před válkou utekl se svou ženou Peslou do Anglie, kde přečkal válku. V Londýně pracoval pro prozatímní československou vládu, kde se pokusil jako zapálený komunista vstoupit do strany. Jelikož byl však Londýn v této době dosti antisemitský a on se za svůj židovský původ styděl, změnil

⁷⁰ ČESKÝ ROZHLAS, RADIOŽURNÁL. Sháněl peníze pro komunisty, pak před nimi utekl. Kdo byl Zdeněk Toman? [online]. Český rozhlas, Radiožurnál, Host Lucie Výborné, 1. října 2018 [cit. 2023-02-03] <https://radiozurnal.rozhlas.cz/shanel-penize-pro-komunisty-pak-pred-nimi-utekl-kdo-byl-zdenek-toman-7629209>.

⁷¹ Tamtéž.

si jméno a ze Zoltána Goldbergera se stal Zdeněk Toman. V okamžiku, kdy se vrátil po válce do Prahy, tak se stal zástupcem přednosta odboru pro politické zpravodajství a poté i samotným přednostou. Generální tajemník ÚV KSČ Rudolf Slánský jej zaúkoloval, aby sháněl peníze pro stranu, protože se domníval, že zná Londýn a že tam bude prodávat zboží na černém trhu. Ondřej Trojan se proto domnívá, že Toman se k vysokým politickým funkcím nedostal proto, že by byl zkušený špion, ale protože potřeboval mít zástěrku, aby měl diplomatický pas a všechny možné výhody a aby mohl cestovat po celém světě a obchodovat a shánět peníze pro stranu.⁷²

Moderátorka pořadu poté hovoří o tom, že druhé desetiletí 21. století je v české kinematografii ve znamení produkování zejména historických filmů typu Jan Masaryk, Jan Palach či Milada Horáková a táže se svého hosta, zda tento trend bral v potaz a zda se nebál přijít s dalším historickým filmem. Režisér následně reaguje, že pro něj historie v onom filmu nebyla nijak důležitá a fakt, že se Toman stal spíše politickým filmem, je dle jeho názoru, dáno dobou (míněno dobou, ve které film vznikal), která je podle něj trochu podobná té poválečné, kdy se začaly oklešťovat demokratické principy, na které byli lidé zvyklí z první republiky a na které měli přes válku zapomenout. Dále dodává, že scénář chápal jako psychologickou sondu o tom, co byl Toman vůbec zač a jak tento, dle jeho slov, psychopat a manipulátor byl všechno schopný obětovat pro svou kariéru a dokázal získat velké množství peněz za neuvěřitelně krátkou dobu, a jak o to všechno přišel.

Následně Lucie Výborná klade otázku, do jaké míry režisér při obsazování rolí přihlížel k fyziologické podobě původních postav a herců, přičemž upozorňuje na podobnost Zdeňka Tomana s hercem Jiřím Macháčkem. Ondřej Trojan vzápětí potvrzuje, že výběr herců na základě podobnosti svým předobrazům byl od počátku záměrem a málokdy se stávalo, že by došlo k přeobsazení.

Další otázka, která v rozhovoru zazní, je zprostředkovaný divácký dotaz posluchačky, zda lze Tomanovi přičíst ke cti, že pomohl židovskému obyvatelstvu přejít přes naše území a tím jim zachránil život. S tím český režisér souhlasí, byť dodává, že Toman tak činil zjištěně a za peníze, podobně jako Schindler, ale bez něj by se tito lidé do Palestiny nedostali, podobně jako první zbraně. Následně si Ondřej Trojan klade otázku, jak by to dopadlo se státem Izrael a zda by vůbec přečkal arabsko-izraelský konflikt v roce 1947, o

⁷² ČESKÝ ROZHLAS, RADIOŽURNÁL. Sháněl peníze pro komunisty, pak před nimi utekl. Kdo byl Zdeněk Toman? [online]. Český rozhlas, Radiožurnál, Host Lucie Výborné, 1. října 2018 [cit. 2023-02-03] <https://radiozurnal.rozhlas.cz/shanel-penize-pro-komunisty-pak-pred-nimi-utekl-kdo-byl-zdenek-toman-7629209>.

čemž svou řečnickou otázkou mírně pochybuje. Navíc by mu ještě přičetl ke cti, že to byl stále ještě prvorepublikový hochštapler a podvodník, který neměl na rukou krev, jako ti, co přišli po něm. Podle Trojana měl Toman štěstí, že byl zavřený hned těsně po únoru, kdy komunistická strana neměla ještě pevně vybudované nástroje na odsouzení, jako v 50. letech 20. století například v případě Rudolfa Slánského.⁷³

Při zmínce o generálním tajemníkovi ÚV KSČ se Lucie Výborná pozastavuje nad tím, jak je možné, že když byl Toman chráněncem Slánského, neváhal jej čelný představitel KSČ hodit přes palubu. Na to reaguje Trojan tvrzením, že nebyla jiná možnost, neboť Toman svému zastánci přerostl přes hlavu. Slánský se podle Trojana domníval, že Toman bude pouze obchodovat a shánět peníze do stranické kasy, ale on si mezitím vytvářel na všechny složky, na všechny všechno věděl a obchody mu šly tak dobře, že si to Slánský ani neuměl představit a Toman si z oněch obchodů nechával značnou částku i pro sebe. V pamětech pak o sobě Toman dokonce tvrdil, jak reprodukuje český režisér, že byl od počátku antikomunista, což Trojan přičítá tomu, že chtěl v padesátých letech žít v USA, kde v této době byla silná antikomunistická nálada.⁷⁴

Moderátorka se vzápětí táže po osudu Ivana Tomana, syna Zdeňka a Pesly Tomanových. Dozvídáme se společně s Lucií Výbornou, že chlapci byla odebrána identita a z archivních materiálů ministerstva vnitra je patrné, že byl přejmenován na Michala a byl svěřen do péče manželům Rohanovým, ale ve čtrnácti letech tragicky zahynul.

Další otázkou, která směřuje na hosta Lucie Výborné v dopoledním vysílání Radiožurnálu je, jakým způsobem se podařilo Zdeňku Tomanovi v roce 1948 uprchnout z vězení. Ondřej Trojan konstatuje, že to byl pravděpodobně de facto jediný vězeň komunistického režimu, kterému se útek podařil. Měl být převezen z vězení na Karlově náměstí do hlídanějšího objektu na pražském Pankráci, ale ještě před tím pomocí dvou plechových kýblů se mu podařilo uprchnout, byť podle režiséra Trojana, mu musel někdo z vedoucích funkcionářů KSČ pomoci, protože se ho potřebovali zbavit, neboť věděl příliš mnoho. Vzhledem k tomu, že věděl, kudy chodí agenti, tak pro něj zřejmě nebyl problém

⁷³ ČESKÝ ROZHLAS, RADIOŽURNÁL. Sháněl peníze pro komunisty, pak před nimi utekl. Kdo byl Zdeněk Toman? [online]. Český rozhlas, Radiožurnál, Host Lucie Výborné, 1. října 2018 [cit. 2023-02-03] <https://radiozurnal.rozhlas.cz/shanel-penize-pro-komunisty-pak-pred-nimi-utekl-kdo-byl-zdenek-toman-7629209>.

⁷⁴ Tamtéž.

přejít hranice do Bavorska a navíc mu v tom pomohla organizace AEDC, která pomáhala s přesuny židovských uprchlíků a tyto přesuny financovala.⁷⁵

Bilanční otázkou pak pomalu uzavírá moderátorka celý rozhovor na téma, jak si host myslí, že Zdeněk Toman opustil tento svět v rovině svědomí. Režisér se domnívá, že s ohledem na životní konec některých komunistických postav zachycených ve filmu, z nichž velká část spáchala sebevraždu, má každý člověk svědomí a Tomanovi, který utekl z Československa a zamířil do Venezuely za svým bratrem, který tam utekl za prací ještě před válkou, se patrně dařilo dobře až do své smrti v Mexiku v roce 1997, neboť měl v zahraničí velké majetky.⁷⁶

Poslední otázku klade moderátorka opět na základě dotazu od posluchačky. Ta se ptá, jakým způsobem nechal režisér ve filmu zemřít ministra zahraničí Jana Masaryka. Ondřej Trojan přiznává, že kolem této události nechtěl vytvářet žádné osobní teorie a pouze se držel faktu, že u toho byli přítomni sovětsí poradci, kteří vyšetřování záhadné smrti vedli. V samotném závěru pořadu režisér Ondřej Trojan podtrhuje, že nechtěl měnit historická fakta na úkor větší atraktivnosti filmu a že mu šlo o to, natočit nekompromisní, pravdivý herecký film.⁷⁷

Tímto rozhovorem a hodnocením historických postav a historických událostí, režisér Trojan de facto vstoupil do prostředí dějin ve veřejném prostoru. Samotné natočení filmu poté může utvářet náhled na historickou skutečnost,⁷⁸ stejně tak jako režisérův výklad. Jelikož deklaroval, že pro něj nebyla historie ve filmu klíčová a že se z jeho pohledu jednalo spíše o psychologickou sondu týkající se činů jednoho komunistického představitele, můžeme tento film brát i jako psychologické drama na pozadí historických událostí třetí republiky. Toto sdělení však lze považovat i za marketingový kalkul, který má přilákat i diváky, kteří nejsou fanoušci historických filmů.

Dalším rozhovorem, který nás zajímá je interview moderátorky Zuzany Burešové s hercem Jiřím Macháčkem na filmovém a hudebním festivalu ve Slavonicích. Rozhovor byl natočen v rámci večerního rozhlasového vysílání Radiožurnálu z tohoto festivalu prvního

⁷⁵ ČESKÝ ROZHLAS, RADIOŽURNÁL. Sháněl peníze pro komunisty, pak před nimi utekl. Kdo byl Zdeněk Toman? [online]. Český rozhlas, Radiožurnál, Host Lucie Výborné, 1. října 2018 [cit. 2023-02-03] <https://radiozurnal.rozhlas.cz/shanel-penize-pro-komunisty-pak-pred-nimi-utekl-kdo-byl-zdenek-toman-7629209>.

⁷⁶ Tamtéž.

⁷⁷ Tamtéž.

⁷⁸ KOPAL, Petr. Film a dějiny jako sborník č. 2: Adolf Hitler a ti druzí. Filmové obrazy zla. In: KOPAL, Petr (eds). *Film a dějiny. 2, Adolf Hitler a ti druzí – filmové obrazy zla*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů: Casablanca, 2009. s. 13.

srpna roku 2018. Po úvodním obecném rozhovoru o festivalu se moderátorka ptá, kdo to byl Zdeněk Toman. Herec Jiří Macháček na tento podnět hovoří o tom, že Zdeněk Toman byl šéfem československé rozvědky v letech 1945 až 1948, který se původně narodil na Zakarpatské Ukrajině v židovské rodině a tíhnul ke komunistické straně, vstoupil do Komsomolu. Poté pobýval v Londýně za druhé světové války a poté začal pracovat v repatriační komisi a jeho kariéra byla po válce poměrně rychlá a postupně se dostával nahoru, až získal tento post a díky tomuto postu šéfa zahraniční rozvědky začal dělat takové věci, jako černé obchody. Český herec dodává, že zároveň financoval komunistickou stranu z peněz, které získával z prodeje šperků, pašovaných diplomatickou poštou do Londýna a získané libry zase prodával na černém trhu a nechával si z toho spoustu peněz pro sebe a byl to takový velký hráč. Na jedné straně, podle Macháčka, financoval komunistický puč, takže česká historie jej nenávidí, ale naopak třeba v Izraeli je velice oslavovaný, neboť tam jsou po něm pojmenované univerzity a má zásluhy o izraelský stát. Takže v izraelské historii je tato postava pozitivní.⁷⁹

Dále cílí otázka na to, jaké poznání o Tomanovi získal Jiří Macháček během natáčení filmu. Český herec reaguje, že podle jeho mínění byl dosti velký kariérista a jednal v zájmu vlastního prospěchu, ale zároveň to připisuje době, která napomáhala tomu, že všichni kšeftovali se vším a nebylo to tak podivné, v čemž Macháček spatřuje podobnost s dnešní dobou. Závěrem ale podotýká, že v obchodování byl Zdeněk Toman dosti výraznou osobou.⁸⁰

Herec Jiří Macháček poskytl i vyjádření rozhlasovému vysílání československé sekci Českého rozhlasu a jejímu kulturnímu magazínu Kavárna. Tento díl se podobně jako předešlý rozhovor zabýval děním na hudebním a filmovém festivalu v moravském renesančním městečku Slavonicích. Nejprve však zaznívá vyjádření režiséra filmu Toman, který měl na slavonickém festivalu exkluzivní předpremiéru, Ondřeje Trojana. *„Jak Toman postupuje vzhůru, tak je tam vidět určitá salámová metoda, jak člověk, který se dostává k moci, postupně ztrácí své morální hodnoty, které má stanovené jako nepřekročitelné a které si myslím, že když nastupoval do funkce šéfa zahraniční rozvědky, si neuměl představit kam až by byl schopen zajít. Jeho sláva trvala tři roky, což bylo také pozoruhodné, jak rychle*

⁷⁹ ČESKÝ ROZHLAS, RADIOŽURNÁL. Rozhovor s Jiřím Macháčkem o filmu Toman [online]. Český rozhlas, Radiožurnál, Host Radiožurnálu 1. července 2018 [cit. 2023-02-05] <https://radiozurnal.rozhlas.cz/rozhovor-s-jirim-machackem-o-filmu-toman-7579832>.

⁸⁰ Tamtéž.

vystoupal na žebříčku velmi vysoko a jak obrovskou měl moc, což mě připadalo velice dramatické.“⁸¹

Jiří Macháček následně navazuje v úryvku rozhovoru hodnocením. „*Období těchto tří let viděno prizmatem tohoto příběhu, je obdobím, jak pomalu komunistická strana se vkrádala do klíčových postů v bezpečnostních složkách a stát se postupně připravoval na puč. Já jsem si říkal, jak je neuvěřitelné, že dnes to vidíme, jak to bylo zjevné, ale přitom lidé v té době to jako zjevné nedokázali vidět a považovali to za téměř přirozené, protože jim (míněno komunistické straně) v tom de facto nikdo nebránil. V tom mi přijde tento film aktuální.*“⁸²

Moderátorka se českého herce také táže, jak se vyrovnával s tím, že postava Tomana je značně nejednoznačná. Macháček reaguje konstatováním, že každá lidská postava je nejednoznačná a v tomto případě to byla tak kontrastní a rozporuplná figura, že měl pocit, že to bylo onou dobou, ve které Toman žil, protože po válce se děly takové věci, lidé se projevovali kontrastněji než v době míru. Dále doplňuje, že Toman na jedné straně pomáhal rodinám, v Izraeli dodnes stojí univerzity, které nesou jeho jméno, protože je ke konci života sponzoroval. Pomohl Izraeli v dobách, kdy ještě Izrael nebyl státem, neboť jim pomohl ve vyzbrojení, protože jim prodal zbraně. Zároveň na tom ale vydělával peníze stejně jako na pašování bižuterie v zavazadlech s diplomatickou poštou, které vozil do Londýna a zpět se vracel s britskými librami, které opět prodával na černém trhu a utrženými penězi podporoval přes Rudolfa Slánského komunistickou stranu, aby vyhrála volby, ale při tom si nechával z těchto obchodů značnou provizi pro sebe.⁸³

Pro herečku Kateřinu Winterovou je film důležitý z toho důvodu, že takové věci, o kterých pojednává film, se můžou stát v jakémkoli režimu a chápe to jako jakési varování, že je někdo doopravdy schopen zneužít své moci k nehezkým věcem, nebo pomoci někomu jinému k tomu, aby nehezké věci konal. Herečka dále upozorňuje, že člověk za své jednání někdy i zaplatí a třeba Toman zaplatil vším, celou svou rodinou a svou svobodou, ačkoli žil v emigraci, přesto se nemohl vrátit a celý život hledal svého syna. Závěrem proto dodává, že „významná stránka filmu je v tom, že to je varování, před tím, co se může stát“.⁸⁴

⁸¹ ČESKÝ ROZHLAS, ČESKÉ BUDĚJOVICE. Rozporuplný šéf rozvědky. Film Toman nabídl velkou hereckou příležitost Jiřímu Macháčkovi [online]. Český rozhlas, České Budějovice, Kulturní magazín Kavárna 5. srpna 2018 [cit. 2023-02-05] <https://budejovice.rozhlas.cz/rozporuplny-sef-kontrarozvedky-film-toman-nabidl-velkou-hereckou-prilezitost-7580630>.

⁸² Tamtéž.

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ Tamtéž.

V kontextu této poslední věty herečky Kateřiny Winterové poměrně dobře zapadá i poslední věta voice-over z traileru „*Protože minulost, je za dveřmi*“. Pokud si tedy divák spojí tyto dva podněty dohromady, může mu vzniknout úsudek, že pokud otevřeme, či necháme otevřené pomyslné dveře, minulost se může vrátit.

Následný rozhovor, který nemůžeme opomenout, je další interview zprostředkované opět Českým rozhlasem, tentokrátě však jeho stanicí Dvojka, na které běžel pravidelný pořad *Host do domu*, moderovaný Vladimírem Krocem. Jiří Macháček v tomto pořadu prozradil, že důvodem pro natočení filmu o Zdeňku Tomanovi bylo zaujetí tím, že jeho kontakty na nejvyšší politické špičky nebyly ledajaké a že Toman dokázal z pozice šéfa československé rozvědky zásadně ovlivňovat tok dějin třetí republiky. Dále popsal, že de facto financoval nelegálně získanými finančními prostředky komunistickou stranu, ve chvíli, kdy se připravovala na volby a taktéž připravovala prostor k násilnému převzetí moci v Československu. Zároveň ale zjištěně pomáhal i demokratickým politikům.⁸⁵

Vladimír Kroc následně chce znát názor Jiří Macháčka na to, zda Zdeněk Toman byl špatným člověkem. Český herec však ihned odpovídá, že „*žádný člověk není veskrze špatný, když se narodí a toto dítě se narodilo na Zakarpatské Ukrajině ve vesnici Sobrance, do ortodoxní židovské rodiny a zažilo si také projevy antisemitismu. Poté začal studovat v Praze práva a zde propadnul myšlence komunismu, za což byl z rodiny v podstatě vyloučen, vyděděn a myslím si, že je to vykořeněný člověk. Je to člověk, který by si přál někam patřit a toho chtěl dosáhnout. Spíše si myslím, že je to velmi tragický osud. Pomohl tisícům Židů při poválečných transportech přes střední Evropu. Pomohl státu Izrael při jeho vzniku, v době kdy tento stát nemohl ještě legálně nakupovat zbraně, tak vymyslel způsob jak přes Etiopii zbraně prodat. V Izraeli jej mají za hrdinu, je tam po něm i po jeho ženě pojmenováno několik univerzitních domů a on věnoval Berkulionově univerzitě na sklonku života spoustu peněz a dostal čestný doktorát této univerzity. Dějiny státu Izrael jej mají v plusových a dějiny našeho státu spíše v minusových bodech.*“⁸⁶

V závěru této podkapitoly obraťme nyní pozornost k audiovizuálnímu médiu, který se obecně nazývá Film o filmu. V případě filmového projektu Toman existuje na oficiálních stránkách České televize a na portálu Youtube několik kratších videí, kde hovoří herci a v jednom případě režisér. Ondřej Trojan v tomto záznamu hovoří o tom, že film je své

⁸⁵ ČESKÝ ROZHLAS, DVOJKA. „Tu roli mi dáš, ne tě zabiju!“ Jak se dostal Jiří Macháček k Tomanovi. [online]. Český rozhlas, Dvojka, Host do domu, 16. říjen 2018 [cit. 2023-02-05] <https://dvojka.rozhlas.cz/tu-rol-mi-das-nebo-te-zabiju-jak-se-dostal-jiri-machacek-k-tomanovi-7642905>.

⁸⁶ Tamtéž.

podstatě o příběhu „kam, až jsou lidé schopni zajít v touze po mamonu a po moci, a že když se člověk ohlédně, zjišťuje, že salámovou metodou nejprve přijme jednu věc, která mu není příjemná, a když přijme jednu, poté přijme druhou a postupně se to nabaluje až najednou většina oněch postav z filmu. Když je nepožere samotný systém, tak se ony figury požerou navzájem. To nám dává docela velkou naději, že i ty bezpáteří postavy mají nějaké svědomí, které je dohnalo.“⁸⁷ Dále český režisér podotkl, že „Toman se v soukolí ocitl v podstatě shodou náhod a byl ve správný čas na správném místě, čemuž sám intenzivně pomáhal, měl různé ambice a jako manipulátor byl velice zdatný.“⁸⁸ Následně popisuje i otázku podobnosti herců s jejich předobrazy a potvrzuje, že vizuální podobnost byl jeden z aspektů při obsazování rolí a dodává, že chtěl, aby film byl naprosto pravdivý a aby zdroje byly ověřené.⁸⁹ Také samotný představitel titulní role popsal postavu Tomana, jako osobu, která dokázala používat metodu vyhrožování, zastrašování a udavačské praktiky, které mu rozhodně nebyly cizí.⁹⁰

Kromě ústředních postav filmu se můžeme zaměřit i na vyjádření vedlejších filmových postav, byť z historického pohledu těch úhlavních. Například v případě herce Aleše Procházky, který ve filmu ztvárnil postavu Klementa Gottwalda k tomuto řekl: „Představuji ... postavu Klementa Gottwalda, největšího masového vraha v dějinách České republiky. [...] Události této doby se musí neustále připomínat, protože toto riziko je zde pořád.“⁹¹ Se svou postavou nás také seznamuje herec Marián Mitaš, ztvárňující postavu důstojníka Karla Vaše. „Dá se to říci jedním slovem. Je to prase. JUDr. PhDr. Karel Vaš byl zástupce přednostů obranného zpravodajství ve čtyřicátých letech po válce v Československu a de facto to byl dvojitý agent.“⁹²

⁸⁷ TOTALFILM.CZ. Toman (2018) Ondřej Trojan o filmu [online]. Youtube 4.října 2018. [cit. 2023-02-05] <https://www.youtube.com/watch?v=4fVn7VC8KLo>.

⁸⁸ Tamtéž.

⁸⁹ Tamtéž

⁹⁰ TOTALFILM.CZ. Toman (2018) Jiří Macháček o filmu [online]. Youtube 4.října 2018. [cit. 2023-02-05] <https://www.youtube.com/watch?v=x1x3w1we2fw>.

⁹¹ TOTALFILM.CZ. Toman (2018) Film o filmu Aleš Procházka jako Klement Gottwald [online]. Youtube 4.října 2018. [cit. 2023-02-05] <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10566379365-toman/bonus/32596/>.

⁹² TOTALFILM.CZ. Toman (2018) Film o filmu Marián Mitaš alias Karel Vaš [online]. Youtube 4.října 2018. [cit. 2023-02-05] <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10566379365-toman/bonus/32749/>.

2.3 Reakce k filmu *Toman*

Při analýze diváckých reakcí se zaměříme na dva základní aspekty komentářů, které se týkají historického obsahu tohoto filmu. Prvním z nich budou komentáře, které souvisí s ústřední postavou, tedy hodnotí jeho úlohu, kterou měl v kontextu děje či historických skutečností, dále mohou popisovat charakterové vlastnosti, či působení postavy v příběhu, a tedy zkrátka prezentují názory o úloze dané osobnosti v dějinách. Druhou rovínou, která bude trochu více reflektovat naši původní badatelskou otázku, budou komentáře, které se vyjadřují k historickým okolnostem filmu, ve kterých se příběh hlavní postavy odehrává. Právě na těchto komentářích nás bude především zajímat, zda a jak komentáře popisují úlohu komunistické strany, či jejich představitelů, jako klíčových hybatelů dějové linky. V samotném závěru se poté ještě zmíníme o specifických prunicích některých komentářů, které však přímo nesouvisí s historickým obsahem filmu.

2.3.1 Reakce k historické postavě *Toman*

Zaměříme se nejprve na komentáře týkající se úlohy Zdeňka Tomana. Podle vyznění rozhovorů jak režiséra Ondřeje Trojana, tak představitele této role herce Jiřího Macháčka, bylo jejich snahou poukázat na značnou rozporuplnost této historické postavy. Samotnou postavu komentuje v rámci portálu ČSFD 25 %⁹³ z celkových komentářů, 30.5 %⁹⁴ z nich hodnotí Tomana přesně podle záměru tvůrců.⁹⁵

Autor *Gemini* uvádí „asi se najde jen málo lidí, kteří by nečernobílost lidských charakterů i dějin dokázali ilustrovat lépe než Zdeněk Toman.“⁹⁶ Příspěvatel *Enšpígl* doslovně píše, že nedokáže určit skutečný charakter postavy. „Nikdy jsem o Tomanovi neslyšel a teď ho mám v hlavě pořád. Přemýšlím o něm jaký ve skutečnosti byl, co se mu honilo hlavou, byl křivák, nebo jen bral zlatáčky, když se kolem něj valili.“⁹⁷ *Enšpígl* však dále uvádí, že svým jednáním jak s komunisty, tak s Američany si jej Toman nakonec získal. Uživatel *Malarkey* pak v komentáři popisuje svůj osobní příklad uvažování nad postavou Tomana. Popisuje, jak po shlédnutí filmu vedl se svým známým debatu nad tím, zda byl Toman dobrým nebo špatným člověkem. Přiznává však, že na tuto otázku během dialogu

⁹³ Jedná se o 95 komentářů z celkového počtu 372.

⁹⁴ Jedná se 29 komentářů z celkového počtu 95.

⁹⁵ Všechny použité komentáře jsou uvedeny přesně tak, jak byly napsány internetovými uživateli. Z toho důvodu mohou obsahovat i gramatické chyby.

⁹⁶ ČSFD-RECENZE [online]. Gemini, 18.6.2020 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze>.

⁹⁷ Tamtéž, Enšpígl, 23.10.2018 [cit.28.7.2022].

nepřišel a každý divák si musí na ni odpovědět sám.⁹⁸ Obdobně nejednoznačný výklad poskytuje také příspěvek autora *Pierre*, který upozorňuje, že Tomanovi šlo pouze o peníze a „*byl to asi obrovský grázl, ale možná se k němu dají najít i určité sympatie.*“⁹⁹ Taktéž uživatel *Chundys* je ve svém hodnocení titulní postavy nejednoznačný, když uvádí „*nedokážu posoudit jestli byl Toman dobrák nebo sviňák.*“ Dodává však, že se spíše přiklání ke druhé možnosti.¹⁰⁰ Nejednoznačnost postavy dokládá svým komentářem i autor *kubilov*, který píše, že postava je v zásadě cokoliv, jen ne černobílá.¹⁰¹

Obtížnost hodnocení Zdeňka Tomana připouští také uživatelé *caMen*,¹⁰² *subic*,¹⁰³ *Evander*¹⁰⁴, *progression*¹⁰⁵ a *Ouklej*.¹⁰⁶ Zatímco se autor *caMen* otevřeně vzdává možnosti hodnotit, zda byl komunistický představitel kladnou či zápornou postavou,¹⁰⁷ *Evander* a *progression* shodně hovoří o „*rozporuplné osobě Zdeňka Tomana*“¹⁰⁸ a *Oukley* poté o „*kontroverzní postavě*“.¹⁰⁹ *Subic* poté připisuje nejasné určení kladného či záporného charakteru „*slizké době*“ o níž příběh vypráví.¹¹⁰ Podobné dilema řeší i příspěvatelé *Alex01*¹¹¹ a *PoprockCZ*.¹¹² První z nich si klade otázku, zda byl Toman pouze chladný pragmatik nebo měl i srdce.¹¹³ *PoprockCZ* se zase svou řečnickou otázkou ptá, zda byl dobrým člověkem, nebo za vším viděl pouze peníze.¹¹⁴

Autor s přezdívkou *Maniik88* ale ve svém komentáři přiklání spíše k negativnímu postoji, když píše: „*Po skončení dlho uvažujete, či bol skôr kladná a či záporná postava. Zaslúžil sa síce o záchranu možno až státisícov židov, no nerobil to len z kalkuku pre prachy? Tým, že za úplatok prepustil gestapáka z vyhladzovacieho tábora som sa priklonil k tomu, že to bol hlavne hajzlík.*“¹¹⁵ Prvku záchrany židovských uprchlíků si všimá i uživatelka *Capri2016*, která přednáší názor, že Toman byl „*šmelinářský*“ komunista, který sice pomohl

⁹⁸ ČSFD-RECENZE [online]. Malarkey, 19.10.2018 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/>.

⁹⁹ Tamtéž, *Pierre*, 28.8.2018 [cit.28.7.2022].

¹⁰⁰ Tamtéž, *Chundys*, 12.4.2019 [cit.28.7.2022].

¹⁰¹ Tamtéž, 26.10.2018 [cit.28.7.2022].

¹⁰² Tamtéž, *caMen*, 24.8.2021 [cit.28.7.2022].

¹⁰³ Tamtéž, *subic*, 25.11.2019 [cit.28.7.2022].

¹⁰⁴ Tamtéž, *Evander*, 31.1.2021 [cit.28.7.2022].

¹⁰⁵ Tamtéž, *progression*, 11.11.2019 [cit.28.7.2022].

¹⁰⁶ Tamtéž, *Ouklej*, 27.2.2022 [cit.28.7.2022].

¹⁰⁷ Tamtéž, *caMen*, 24.8.2021 [cit.28.7.2022].

¹⁰⁸ Tamtéž, *Evander*, 31.1.2021 [cit.28.7.2022].

¹⁰⁹ Tamtéž, *Ouklej*, 27.2.2022 [cit.28.7.2022].

¹¹⁰ Tamtéž, 25.11.2019 [cit.28.7.2022].

¹¹¹ Tamtéž, *Alex 01*, 7.12.2021 [cit.28.7.2022].

¹¹² Tamtéž, *PoprockCZ*, 29.1.2019 [cit.28.7.2022].

¹¹³ Tamtéž, *Alex 01*, 7.12.2021 [cit.28.7.2022].

¹¹⁴ Tamtéž, *PoprockCZ*, 29.1.2019 [cit.28.7.2022].

¹¹⁵ Tamtéž, *Maniik88*, 26.3.2019 [cit.28.7.2022].

dvou set tisícům polských židovských uprchlíků, ale této autorce velmi vadí, že si za to nechával štědrě zaplatit. Dle jejích slov celý příběh sledovala s velkým odporem, přestože hlavní hrdina zaplatil za své činy ztrátou rodiny.¹¹⁶ Pojem šmelinář používá ve svém hodnocení i příspěvatelel *mira007*, který ale kvituje, že Toman pomohl tisícům židovských utečenců přes území Československa a doplňuje, že se stal hrdinou Izraele.¹¹⁷ Stejný motiv zásluh zmiňují i komentáře uživatelů *Ivoshek*,¹¹⁸ *Willy Kufalt*,¹¹⁹, *mac000*¹²⁰, *ludvik2*.¹²¹ a *kritkMd*.¹²² *KritkMd* uvažuje o titulním hrdinovi filmu, jako o velmi negativní postavě, která ale zachránila stovky životů.¹²³ *Ivoshek* zároveň však doplňuje, že tak činil pouze za peníze a mimo jiné ve svém komentáři připomíná i původ samotného Tomana, když píše: „*Sám původně chudý podkarpatský žid, který jde s kýmkoli, jen když mu to nese. Zachránil své vlastní lidi, ale jen proto, že platili. Kdyby někdo jiný platil za to, aby je poslal na smrt, nejspíš se mohl zapsat právě opačně.*“¹²⁴

Autor *mac000* také spatřuje v pomoci svým druhům pouze ekonomický cíl, což považuje za prospěchářské, přesto však Tomanův příspěvek ke vzniku státu Izrael nezpochybňuje.¹²⁵ *Willy Kufalt* se, podobně jako *Ivoshek*, zaráží nad skutečností, jak je možné, že takovýto „*negativní (dobrá, tedy kontroverzní) muž mohl i kladně přispět k vývoji společenské situaci zcela v jiných koutech Země (Izrael), odkud se mu dostalo na dálku prestižní pocty.*“¹²⁶ Příspěvatelel *ludvik2* avšak usuzuje, že kdyby za pomoc židovským uprchlíkům „*nerežžoval*“ peníze, žádná záchrana by se neuskutečnila.¹²⁷ Tomanův osobní finanční zájem v celém angažování se v záchrane vidí i autoři *Beata.Stybro*,¹²⁸ *Rumbambule*¹²⁹ a *HonzaBez*,¹³⁰ který popisuje jeho úlohu v tom, že sháněl peníze pro Komunistickou stranu Československa, zachraňoval židovské utečence, ale především se sám „*nabalíkoval*“.¹³¹ *Beata.Stybro* smýšlí obdobně a píše: „*Toman není kladná postava,*

¹¹⁶ ČSFD-RECENZE [online]. Capri2016, 11.12.2018 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/>.

¹¹⁷ Tamtéž, *mira007*, 12.3.2019 [cit.28.7.2022].

¹¹⁸ Tamtéž, *Ivoshek*, 29.1.2022 [cit.28.7.2022].

¹¹⁹ Tamtéž, *Willy Kufalt*, 31.10.2018 [cit.28.7.2022].

¹²⁰ Tamtéž, *mac000*, 14.10.2018 [cit.28.7.2022].

¹²¹ Tamtéž, *ludvik2*, 12.3.2019 [cit.28.7.2022].

¹²² Tamtéž, *kritkMd*, 12.11.2018 [cit.28.7.2022].

¹²³ Tamtéž.

¹²⁴ Tamtéž, *Ivoshek*, 29.1.2022 [cit.28.7.2022].

¹²⁵ Tamtéž, *mac000*, 14.10.2018 [cit.28.7.2022].

¹²⁶ Tamtéž, *Willy Kufalt*, 31.10.2018 [cit.28.7.2022].

¹²⁷ Tamtéž, *ludvik2*, 12.3.2019 [cit.28.7.2022].

¹²⁸ Tamtéž, *Beata.Stybro*, 9.4.2019 [cit.28.7.2022].

¹²⁹ Tamtéž, *Rumbambule*, 12.11.2018 [cit.28.7.2022].

¹³⁰ Tamtéž, *HonzaBez*, 22.10.2018 [cit.28.7.2022].

¹³¹ Tamtéž.

přesto není nejzápornější. Pomáhá zruďnému systému, ale i lidem, nezapomíná přitom na sebe“, čímž chce podle mého názoru vyjádřit, že hlavní postava jedná částečně sobecky. Uživatel *Rumbambule*, tak jako mnoho jiných příspěvatelů, přiznává, že nedokáže zhodnotit, zda je Toman postavou kladnou či zápornou, avšak spatřuje v jeho činech motivaci spíše finanční než ideologickou.¹³² Lze tomu tedy rozumět tak, že příspěvatel *Rumbambule* vidí v Tomanovi více bezskrupulózního obchodníka s osudy lidí než zarytého komunistu, který by hleděl na ideologii. Obdobný pohled zaujímá uživatel *Lajan*, který sice přiznává, že v něm sice hlavní postava vzbuzuje určité sympatie, byť není to není zidealizovaný kladný hrdina.¹³³

HonzaBez ve svém příspěvku také upozorňuje na klíčovou dodávku zbraní do Izraele, kterou Toman zajistil a pomohl tak k ubránění toho státu.¹³⁴ Tohoto tématu si všímá i uživatel *Alagaesie*, jehož poměrně dlouhý komentář obsahuje i několik poměrně útržkovitých hodnocení Zdeňka Tomana. Například považuje za důležité zmínit, že si Toman vedl na každého složku, židovský národ by mu měl děkovat a sám dovedl kšeftovat s každým.¹³⁵

Autor *rt12* hovoří ve svém komentáři více o úloze komunistické strany a činnosti Zdeňka Tomana v ní. „*Šéf zahraniční rozvědky, po druhé světové válce odváděl špinavou práci pro komunistickou stranu. Jenže tady se přepočítal a za nějaký čas se už nehodil komoušům do krámu, jak se říká – čiň čertu dobře, peklem Tě odmění. A nebýt toho, že ve skutečnosti byl Toman stejně a možná více kluzký had než představitelé komunistické lůzy, houpal by se společně se soudruhem Slánským na kandelábru. Takto se Doctor Honoris Causa zasloužil o vznik státu Izrael.*“¹³⁶ Po tomto komentáři lépe pochopíme i reflexi uživatele *easaque*, který doplňuje, že se nelze divit tomu, že tuto postavu historie dokázali soudruzi odstranit z veřejného povědomí,¹³⁷ což právě tento film má napravit. Autor *karmalat* drobně polemizuje s vyobrazením Zdeňka Tomana jako rozporuplné osoby a naopak přichází se svým pohledem, ve kterém spatřuje tuto osobu jako vypočítavou a de facto všeho schopnou.¹³⁸

¹³² ČSFD-RECENZE [online]. Rumbambule, 12.11.2018 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/>.

¹³³ Tamtéž, Lajan, 23.2.2022 [cit.28.7.2022].

¹³⁴ Tamtéž, HonzaBez, 22.10.2018 [cit.28.7.2022].

¹³⁵ Tamtéž, Alagaesie, 13.3.2019 [cit.28.7.2022].

¹³⁶ Tamtéž, rt12, 17.8.2020 [cit.28.7.2022].

¹³⁷ Tamtéž, easaque, 22.1.2022 [cit.28.7.2022].

¹³⁸ Tamtéž, karmalat, 9.8.2019 [cit.28.7.2022].

Čistě negativní pojetí vyjádřil ve svém komentáři i přispěvatel *Binne*. „*Macháček [...] v roli bezskrupulózního obchodníka, který se nezamýšlel nad dopady situace, nad politickým děním, nad právy a svobodami jednotlivce a ze všeho se snažil vytěžit maximum – což se mu úspěšně podařilo. Na své cestě nechal oběti, které bylo nutno obětovat ve jménu svého cíle – což byla primárně vlastní svoboda a vlastní prospěch. Jeho psychopatická osobnost se neohlížela nad případnými ztrátami a dbala jen vlastních zájmů.*“¹³⁹ *Binne* ve svém hodnocení používá pro Zdeňka Tomana označení obchodník, nikoli politik, či komunista. Pro něj je důležitá role ústřední postavy coby ekonomického hráče. To samo o sobě je velmi zajímavý moment, protože autor nevnímá politickou či mocenskou rovinu filmu, ale zaměřuje se v komentáři výhradně na hospodářské vyznění příběhu, což pochopitelně má vliv i na politickou sféru, ale to zde není zřetelně uvedeno. Stejný pojem používají i uživatelé *Parisienne09*,¹⁴⁰ *anitae*¹⁴¹ a *Ozzy2*,¹⁴² který nechápe z jakého důvodu byl tento, podle jeho mínění „ *vynikající obchodník*“¹⁴³, člen komunistické strany. *Parisienne09* přiznává, že díky filmu divák musí obdivovat obchodní zdatnost Zdeňka Tomana, která však podle jeho mínění zachází za hranici běžné obchodní tvrdosti.¹⁴⁴ Přispěvatelka *anitae* se ve svém komentáři omezí pouze na konstatování, že „*Toman byl bezesporu schopný obchodník.*“¹⁴⁵ Neopomíjí však zasazení postavy do širších historických reálií. Posledním uživatelem, který používá pojem obchodník, je autor *Eliott*, který ve svém vyjádření též hodnotí Tomana jako schopného obchodníka, ale tvrdí, že kromě historického poučení film nepřinese už vůbec nic.¹⁴⁶

Společným jmenovatelem další skupiny komentářů je velmi pejorativní hodnocení osoby Zdeňka Tomana. Hned u čtyř komentářů se objevuje označení svině. Například autor s přezdívkou *castor* píše: „*Goldberger Asher Zelig alias Zdeněk Toman a kdoví, kdo ještě, v druhé polovině 40. let solidně tahal za nitky. Šéfoval zahraniční rozvědce, kradl a podváděl, kde se mu zlíbilo. Měl vliv doma, kontakty na Západě, kam dostával české zboží, které nechával na černém trhu solidně zpeněžit. Peníze sloužily k financování komunistické strany. Tedy něco z nich. Zbytek cpal do vlastního trezoru. Byl svině, měl talent, byl inteligentní, byl*

¹³⁹ ČSFD-RECENZE [online]. *Binne*, 8.3.2021 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/>.

¹⁴⁰ Tamtéž, *Parisienne09*, 19.5.2019 [cit.28.7.2022].

¹⁴¹ Tamtéž, *anitae*, 4.10.2018 [cit.28.7.2022].

¹⁴² Tamtéž, 23.11.2019 [cit.28.7.2022].

¹⁴³ Tamtéž.

¹⁴⁴ Tamtéž, *Parisienne09*, 19.5.2019 [cit.28.7.2022].

¹⁴⁵ Tamtéž, *anitae*, 4.10.2018 [cit.28.7.2022].

¹⁴⁶ Tamtéž, *Eliott*, 6.10.2018 [cit.28.7.2022].

o krok napřed. Jenže moc se neheme z místa. Pochopitelně naštvál kdekoho a to se mu vymstilo.“¹⁴⁷ Také *filmfanouch* uvádí, že „*Toman je prostě další svině, která je ale na rozdíl od ostatních mazanější a dokáže situace využít ve svůj prospěch a sedí ve stínu jako loutkář, zatím co jeho loutky dělají tak jak píská. A, že měl Toman ansámbl loutek bohatý – Češi, Američani, Židové, Rusáci... vše prostě Tomanovi procházelo a okrádal každého a všechny. O nějak komplexní postavu se tedy nejedná a divákovi je vlastně jedno, co s ním bude dál.*“¹⁴⁸ Příspěvatel *baribal* míní že, Toman byl všemi mastmi mazaný a prohnáný muž, nad což jej ještě hodnotí hanlivým výrazem svině.¹⁴⁹ Stejný pojem, byť s přívlastkem „*hodná*“ používá ve svém komentáři také divák *Facerr*.¹⁵⁰ Jiné pejorativní označení hlavní postavy využívají uživatelé *dopitak*,¹⁵¹ *ssarka*,¹⁵² *campix*,¹⁵³ *papadoce*¹⁵⁴ a *tosastava*.¹⁵⁵ Zatímco *dopitak*, *ssarka* a *campix* používají dysfemismus¹⁵⁶ *hajzl*, *papadoce* a *tosastava* se přiklání k výrazu *hovado*. *Campix* i *dopitak* v označení Tomana upozorňují na podobnost s jinými historickými postavami, které označují stejně. V prostředí všech ostatních podobných charakterově negativních postav, *dopitak* otevřeně fandí právě hlavnímu hrdinovi, navzdory tomu, že jej v komentáři uráží tímto velmi nelichotivým výrazem.¹⁵⁷ V případě *campixe* je ostrost slova lehce zmírněna slovním spojením „*tak trochu*“, čímž autor drobně mírní své vymezení, ale připomíná, že podobných lotrů byla tato doba plná.¹⁵⁸ Uživatelka *ssarka* hovoří v komentáři o bezpáteřním hajzlovi, který by prodal i vlastní dítě.¹⁵⁹ Slovenský autor *tosastava* popírá, že byl Toman kontroverzní postava, nýbrž v něm vidí bezcharakterní *hovado*, které by pro změnu prodalo i vlastní matku.¹⁶⁰ Příspěvatel *papadoce* za předmět prodeje zase použil Tomanovu rodinu, nebo jeho vlastní národ (míněno židovské obyvatelstvo). Autoři *sator*,¹⁶¹ *Inozuka*¹⁶² a *AloeB*¹⁶³ používají pro ústřední postavu výrazy

¹⁴⁷ ČSFD-RECENZE [online]. castor, 20.3.2019 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/>.

¹⁴⁸ Tamtéž, *filmfanouch*, 6.10.2018 [cit.28.7.2022].

¹⁴⁹ Tamtéž, *baribal*, 10.3.2019 [cit.28.7.2022].

¹⁵⁰ Tamtéž, *Facerr*, 8.3.2021 [cit.28.7.2022].

¹⁵¹ Tamtéž, *dopitak*, 13.3.2019 [cit.28.7.2022].

¹⁵² Tamtéž, *ssarka*, 30.3.2019 [cit.28.7.2022].

¹⁵³ Tamtéž, *campix*, 31.8.2020 [cit.28.7.2022].

¹⁵⁴ Tamtéž, *papadoce*, 9.7.2020 [cit.28.7.2022].

¹⁵⁵ Tamtéž, *tosastava*, 8.3.2019 [cit.28.7.2022].

¹⁵⁶ Jiný výraz pro pejorativ.

¹⁵⁷ Tamtéž, 13.3.2019 [cit.28.7.2022].

¹⁵⁸ Tamtéž, *campix*, 31.8.2020 [cit.28.7.2022].

¹⁵⁹ Tamtéž, *ssarka*, 30.3.2019 [cit.28.7.2022].

¹⁶⁰ Tamtéž, *tosastava*, 8.3.2019 [cit.28.7.2022].

¹⁶¹ Tamtéž, *sator*, 6.3.2019 [cit.28.7.2022].

¹⁶² Tamtéž, *Inozuka*, 26.16.2021 [cit.28.7.2022].

¹⁶³ Tamtéž, *AloeB*, 2.6.2020 [cit.28.7.2022].

jako gauner, dále hanlivé označení pro prostitutku a člověka trpící kretenismem. Ať už je označení v komentářích jednotlivých diváků jakékoli, z uvedených příkladů jasně vyplývá, že Zdeněk Toman vyvolává silné a většinou negativní emoce.

Také další skupinu komentářů spojuje podobný společný rys, a to naznačení jeho základních motivačních cílů, a to ať ekonomických či mocenských. Jako základní motivační cíl v jednání Zdeňka Tomana spatřují uživatelé *koprovka69*,¹⁶⁴ *godycz*,¹⁶⁵ *mchnk*¹⁶⁶ a *bourec*¹⁶⁷ peníze. Také autor *Nach* tvrdí, že pomoc židovským uprchlíkům a nově vzniklému státu Izrael, nebyla vůbec pomoc, ale pouhý obchod.¹⁶⁸ Podobný názor prezentuje i divák *trollford*.¹⁶⁹

Příspěvatel *gody.cz* srovnává působení Tomana s pozicí dnešních lobbistů a zároveň uvádí, že sháněl finanční prostředky pro stranu, byť si sám nechával drobnou provizi.¹⁷⁰ Divák *bourec* si také všímá podobnosti s dnešními lobbisty a všímá si mocenské roviny a snahy Zdeňka Tomana po zisku, když zmiňuje: „*Film o tak trochu lobistovi své doby. Posunoval figurkama, [...] hrabal prachy, hrál si s osudama. A to ho semlelo*“.¹⁷¹ Stejně i *koprovka69* tvrdí, že Toman by za peníze prodal i vlastní matku, protože byl chamtivý žid, který sháněl peníze i pro komunistickou stranu, které tak pomohl vyhrát volby.¹⁷² Prvek příspěví k vítězství ve volbách v roce 1946 rezonuje také v komentáři uživatele *GrooteLulu*.¹⁷³ Naopak o otázce původu hlavního hrdiny se krátce zmiňuje *mchnk*, když si všímá i pozoruhodných drobností ve filmu, jako například, který typ cigaret hlavní postava kouří. „*Zdeněk Zoltán Toman. Raději pije skotskou a kouří Lucky Strike, než vodku a partyzáanky, na svůj původ si taky již nevzpomíná. Má jasný cíl, pro vítěství (pseudo)socialismu dokáže s chladnou tváří vyždímat prachy prakticky z jakékoli situace či stavu, který panoval v poválečné Evropě. Je to pro stranu, k obalamucení národa a všech poctivě pracujících, za které se bolševik schovával. Nechají dočasného bratra soudruha vzlétnout, aby mu šly poté lépe přerazit hnáty a charakterově pokřivený diplomat záhy zjistí,*

¹⁶⁴ ČSFD-RECENZE [online]. *koprovka69*, 4.1.2019 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/>.

¹⁶⁵ Tamtéž, *godycz*, 11.11.2018 [cit.28.7.2022].

¹⁶⁶ Tamtéž, *mchnk*, 7.10.2018 [cit.28.7.2022].

¹⁶⁷ Tamtéž, *bourec*, 24.3.2019 [cit.28.7.2022].

¹⁶⁸ Tamtéž, *Nach*, 5.10.2018 [cit.28.7.2022].

¹⁶⁹ Tamtéž, *trollford*, 15.4.2019 [cit.28.7.2022].

¹⁷⁰ Tamtéž, *godycz*, 11.11.2018 [cit.28.7.2022].

¹⁷¹ Tamtéž, *bourec*, 24.3.2019 [cit.28.7.2022].

¹⁷² Tamtéž, *koprovka69*, 4.1.2019 [cit.28.7.2022].

¹⁷³ Tamtéž, *GrooteLulu*, 11.11.2019 [cit.28.7.2022].

že jeho praktiky byly oproti nelidské stalinistické politice, která již překročila hranice Československa.“¹⁷⁴

Autor *loulalo* si všímá, že kromě toho, že titulní postava, kšeftovala s každým a vydělávala na všech, měl i velký vliv.¹⁷⁵ Uživatelka s přezdívkou *klarajaja*, tvrdí, že sice Zdeněk Toman pomáhal socialismu, ale hlavně pomáhal sám sobě dostat se až na vrchol.¹⁷⁶ *Martin741* se domnívá, že Toman řídil vývoj v Československu v době třetí republiky,¹⁷⁷ což doplňuje *MrHlad*, který soudí, že Toman výrazně napomohl ke komunistickému puči v únoru 1948.¹⁷⁸ Pravděpodobně i proto hodnotí *Dave Lister* Tomana jako politického mocnáře, šmelináře a manipulátora.¹⁷⁹

Zaměříme se nyní na komentáře, které klasifikují Zdeňka Tomana na základě morálních a charakterových kritérií jednotlivých komentátorů. Zahájme tuto skupinu zdánlivě drobným příspěvkem divačky *hanca.uh*: „*Toman teda nebyl žádný Mirek Dušín*“.¹⁸⁰ Autorka nám v těchto šesti slovech sděluje svůj názor, že Zdeněk Toman se natolik lišil od vzoru čestnosti a sebeobětování Foglarova hrdiny, že Tomana nelze považovat za kladného hrdinu. To samé zmiňuje i *ZHODNOTITEL*, jenž argumentuje, že divák takového člověka nemůže považovat za hrdinu.¹⁸¹ Komentující pod jménem *swinevenca* obdobně píše, že Tomanova postava má velmi daleko k morální bezúhonnosti.¹⁸² Ve dvou případech je dokonce použit výraz „*bezcharakterní*“. V případě autora *Zagros* je použit prospěchář¹⁸³ a *Arsenal83* se přiklání k obyčejnému pojmu chlap.¹⁸⁴ Ačkoli je možné, že pojem „*chlap*“ je čestnější ocenění než výrazy jako „*svině*“ a „*hajzl*“, nelze hodnocení od *Arsenal83*, dle mého zdání, považovat za pozitivní. Autoři *Sandiego*¹⁸⁵ a *Majkak*¹⁸⁶ poté vidí Tomana jako nebezpečného¹⁸⁷ respektive záporného kariéristu,¹⁸⁸ který je navíc podle *Aniki* ještě

¹⁷⁴ ČSFD-RECENZE [online]. mchnk, 7.10.2018 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/>.

¹⁷⁵ Tamtéž, *loulalo*, 19.10.2018 [cit.28.7.2022].

¹⁷⁶ Tamtéž, *klarajaja*, 22.11.2018 [cit.28.7.2022].

¹⁷⁷ Tamtéž, *Martin741*, 10.8.2019 [cit.28.7.2022].

¹⁷⁸ Tamtéž, *MrHlad*, 5.10.2018 [cit.28.7.2022].

¹⁷⁹ Tamtéž, *Dave Lister*, 11.10.2018 [cit.28.7.2022].

¹⁸⁰ Tamtéž, *hanca.uh*, 19.3.2019 [cit.28.7.2022].

¹⁸¹ Tamtéž, *ZHODNOTITEL*, 11.3.2019 [cit.28.7.2022].

¹⁸² Tamtéž, *swinevenca*, 24.7.2019 [cit.28.7.2022].

¹⁸³ Tamtéž, *Zagros*, 17.10.2019 [cit.28.7.2022].

¹⁸⁴ Tamtéž, *Arsenal83*, 23.2.2022 [cit.28.7.2022].

¹⁸⁵ Tamtéž, *Sandiego*, 29.9.2018 [cit.28.7.2022].

¹⁸⁶ Tamtéž, *Majkak*, 7.10.2018 [cit.28.7.2022].

¹⁸⁷ Tamtéž, *Sandiego*, 29.9.2018 [cit.28.7.2022].

¹⁸⁸ Tamtéž, *Majkak*, 7.10.2018 [cit.28.7.2022].

cynický¹⁸⁹ a nebere ohledy ani na svoje nejbližší, jak píše *Sharleen76*.¹⁹⁰ Celé to doplňuje konstatování uživatele *Aqualung*, jenž popisuje: „*Toman dokázal držet peníze bez nejmenších skrupulí a dokázal vzít do kleští [...] i amerického velvyslance a Jana Masaryka nevyjímaje. A anžto sám Žid, tak vydělával na Židech. [...] Ale zlo, které Toman páchal nakonec dostihlo i jeho a on po stručném telefonátu s Gottwaldem ochutnal bolševické kladivo. Ten jeho útěk přes záchod je velice romantický. [...] Surovější ránu však dostal v podobě smrti své ženy a zmizení svého syna. A dožil kdesi venku.*“.¹⁹¹

Prvku, že Toman vydělával na příslušnících vlastního národa, se ve svém příspěvku věnuje i autor *NinonL*.¹⁹² Mimo to se, podobně jako *tosastava*,¹⁹³ domnívá, že by dokázal prodat i vlastní matku.¹⁹⁴ Co je však v tomto komentáři podstatnější, že připodobňuje hlavní postavu k Oscaru Schindlerovi, ačkoli německého obchodníka považuje za méně chamtivého.¹⁹⁵ Divák *Ripley* popisuje podobnost tak, že Toman byl český a nesympatický Schindler,¹⁹⁶ zatímco *bonovox* v české postavě vidí méně etiky.¹⁹⁷ Uživatelé *Mrkvič* pozoruje však rozdíl mezi oběma historickými postavami v tom, že na rozdíl od Tomana, došlo u Schindlera k určitému morálnímu přerodu.¹⁹⁸ Také *ssarka* vidí spojitost, avšak komentuje to tak, že český komunistický představitel „*tancoval s rudým ďáblem a ne s hnědým jako Schindler*“.¹⁹⁹ Naopak *tranqui* si klade řečnickou otázku, zda se skutečně jednalo o nového Schindlera, který působil v poválečném Československu, nebo to byl všehoschopný obchodník pracující pro komunistickou stranu.²⁰⁰ *Unlikelyhero* ale jakoukoli podobnost mezi oběma muži striktně popírá, když píše: „*s Schindlerem nemá společného nic, kluk jel jen na prachy, všechno mu vyšlo, okolí mělo smůlu*“.²⁰¹

Za velmi zajímavý komentář lze považovat příspěvek autora s přezdívkou *honajz*. Zde je zřetelně vidět, že film tomuto divákovi přinesl více otázek než odpovědí, protože *honajz* píše: „*Spoustu věcí se člověk dohaduje - drží ho nad vodou, protože skutečně potřebují věci, které on šmelí? Nebo proto, že na každého něco ví? A jak se k těm informacím*

¹⁸⁹ ČSFD-RECENZE [online]. Aniki, 18.11.2019 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/>.

¹⁹⁰ Tamtéž, *Sharleen76*, 24.3.2019 [cit.28.7.2022].

¹⁹¹ Tamtéž, *Aqualung*, 12.10.2018 [cit.28.7.2022].

¹⁹² Tamtéž, *NinonL*, 17.10.2018 [cit.28.7.2022].

¹⁹³ Tamtéž, *tosastava*, 8.3.2019 [cit.28.7.2022].

¹⁹⁴ Tamtéž, *NinonL*, 17.10.2018 [cit.28.7.2022].

¹⁹⁵ Tamtéž.

¹⁹⁶ Tamtéž, *Ripley*, 2.2.2022 [cit.28.7.2022].

¹⁹⁷ Tamtéž, *bonovox*, 10.10.2020 [cit.28.7.2022].

¹⁹⁸ Tamtéž, *Mrkvič*, 11.2.2021 [cit.28.7.2022].

¹⁹⁹ Tamtéž, *ssarka*, 30.3.2019 [cit.28.7.2022].

²⁰⁰ Tamtéž, *tranqui*, 29.12.2019 [cit.28.7.2022].

²⁰¹ Tamtéž, *Unlikelyhero*, 3.6.2019 [cit.28.7.2022].

dostává? Jaké má styky se zahraničím? Jak to, že on mluví perfektně česky, a manželka ne, přičemž mají pocházet z podobných oblastí? Otázek se každou chvíli vynoří spousta.“²⁰²

Řada otázek se týká pozice ústřední postavy. Pozice zákulisního hráče se ve svém komentáři všimá například *Whiterose*, který hovoří o „*neuvěřitelně vypočítavé šedé eminenci z dob pučícího komunismu u nás*“.²⁰³ Motiv šedé eminence spojený ve veřejném historickém povědomí s osobou kardinála Richelieu se dále objevuje ještě v komentáři autora s přezdívkou *Luk Skywalker*, který dokonce používá výraz „*největší šedá eminence v našich dějinách*“.²⁰⁴ *Sean LSD* upozorňuje, že Toman „*financoval Komunistickou stranu, která ho zničila – V tom pravda nebol jediný. Nevieme o ňom nič z predchádzajúceho života - do deja na sklonku vojny už rovno vstupuje ako významný človek - šedá, či skôr šedo-červená, eminencia*“.²⁰⁵ Autor se jménem *Autenticita* se poté pozastavuje nad tím, že z pozice zákulisního aktéra dokázal Zdeněk Toman ovládat politické kolbiště včetně československé zahraniční politiky.²⁰⁶ Jednou větou tuto myšlenku podtrhuje i *dehlie*, který považuje tuto postavu za šmelináře, který tahal za nitky doby.“²⁰⁷

Můžeme tedy z výše uvedených komentářů zřetelně vyčíst, že postava Zdeňka Tomana, je pro několik komentátorů značně rozporuplná, přesně jak to zamýšleli tvůrci filmu. Někteří však hodnotí Tomana čistě negativně. Těžko bychom hledali mezi komentáři na portálu ČSFD vyjádření, které by Zdeňka Tomana posuzovalo jako čistě kladného hrdinu.

Důvodem analýzy komentářů k ústřední postavě filmu je skutečnost, že i skrze postavu diváci vnímají historickou skutečnost a prostřednictvím svým příspěvků ji komentují a hodnotí. Faktem však zůstává, že více než historickou realitu, se komentáře snaží postihnout morální rozměr hlavní figury na dělicí rovině dobro a zlo.

Při odpovědi na naši badatelskou otázku, zda a jak utváří film Toman kulturní paměť o době komunismu, nám vyplývá, že reakce o osobě ústřední postavy nám toho mnoho, snad s několika výjimkami, nesdělují. Někteří uživatelé dokonce nepovažují za nutné reflektovat fakt, že Toman byl čelným členem KSČ. Hodnotí jej bez toho kontextu, čímž de facto deklarují, že politická situace doby, o níž film pojednává na vyznění Zdeňka Tomana nemá vliv a posuzují ho čistě pohledem jeho charakterových vlastností.

²⁰² ČSFD-RECENZE [online]. honajz, 3.12.2018 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/>.

²⁰³ Tamtéž, *Whiterose*, 1.11.2018 [cit.28.7.2022].

²⁰⁴ Tamtéž, *Luk Skywalker*, 3.1.2019 [cit.28.7.2022].

²⁰⁵ Tamtéž, *SeanLSD*, 29.10.2020 [cit.28.7.2022].

²⁰⁶ Tamtéž, *Autenticita*, 21.11.2018 [cit.28.7.2022].

²⁰⁷ Tamtéž, *dehlie*, 25.6.2019 [cit.28.7.2022].

2.3.2 Reakce k historické době filmu *Toman*

Přesuňme se nyní ke komentářům, které hodnotí historickou dobu, kterou film popisuje a další okolnosti s tím související. Z celkového počtu komentářů tato skupina činí 29 %. Podobně jako v předcházející kapitole se mimo jiné nejprve zaměříme na emocionální rozměr v segmentu hodnocení historické doby, neboť emocionální prožitek je pro hodnocení filmu velmi důležitý.²⁰⁸ První tři komentáře, které zmíníme, spojuje pojem strachu. Autor *ACDCKL* používá výraz, že film někdy až přímo děsí, což lze považovat za velmi hluboký emocionální prožitek.²⁰⁹ Uživatel *Pignon* hovoří o pocitu deprivace z atmosféry filmu²¹⁰ a *bearmeedek* doslovně uvádí: „*Doba pro mě málo známá se mi ukázala jinak, než známe z dějepisu. Hrozivěji. Rozhodně poučné, zajímavé a kromě tohoto jsem si odnášel i trochu mrazivý pocit.*“²¹¹

Navážeme nyní na onen odkaz k mrazivému pocitu, neboť podobný emoční rozměr zmiňuje i *Radek99*, který konstatuje: „*Mrazivý film o mechanismech totalitní moci i o nepřekvapivém faktu, že nomenklturní bolševici byli ryzí oportunisté a v podstatě jen bezpátevní kšeftaři*“.²¹² Také divák s přezdívkou *Junglista* pocítil mráz a přestože uznává, že film na něho nepůsobil tak depresivním dojmem, jaký by býval čekal, dodává, že „*pocit mrazu jsem měl pouze dvakrát: 1) Mě přece nedáš Klémo 2) Tady Gottwald. Zklamal jsi Zdeno*“.²¹³ Druhým příkladem odkazuje autor na telefonát Klementa Gottwalda Zdeňku Tomanovi, o kterém píše i uživatel *Aqualung*.²¹⁴ U tohoto autora, ale ještě setrvejme, neboť zmiňuje i první větu svého spolu komentátora. Ihned po svém výše uvedeném komentáři²¹⁵ pokračuje: „*otázka Slánského na Gottwalda: "Mně přece nedáš Klémo!?" shrnuje celý film. Ondřej Trojan, myslím, přesně ukázal na esenciální zlo, které bolševici přinesli po tom nacistickém!*“²¹⁶ Zmíněná otázka Rudolfa Slánského adresovaná, toho času již prezidentovi Klementu Gottwaldovi, ve filmu chce jasně naznačit, že někteří představitelé komunistické strany se cítili ve svých pozicích tak neotřesitelně, že si vůbec nedokázali představit vývoj, který se v 50. letech skutečně stal. Vraťme se ale zpět k mrazivým pocitům jednotlivých

²⁰⁸ ČINÁTL, Kamil. Naše české minulosti, s. 129.

²⁰⁹ ČSFD-RECENZE [online]. ACDCKL, 18.10.2018 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/>.

²¹⁰ Tamtéž, Pignon, 19.9.2019 [cit.28.7.2022].

²¹¹ Tamtéž, bearmeedek, 15.10.2018 [cit.28.7.2022].

²¹² Tamtéž, Radek99, 24.10.2018 [cit.28.7.2022].

²¹³ Tamtéž, Junglista, 9.3.2019 [cit.28.7.2022].

²¹⁴ Tamtéž, Aqualung, 12.10.2018 [cit.28.7.2022].

²¹⁵ Viz kapitola: Reakce k historické postavě Toman, s. 35

²¹⁶ Tamtéž, Aqualung, 12.10.2018 [cit.28.7.2022].

komentátorů. Mezi dalšími, kteří vnímají film podobně jsou *anitae*,²¹⁷ *Mlle*,²¹⁸ *DeDanu*,²¹⁹ *Tominni*,²²⁰ *Ritchie17*²²¹ a *Beata.Stybro*²²² Zatímco *anitae* podobně jako *bearmeedek* píše o „mrazivém pocitu“,²²³ *Beata.Stybro* a *Tominni* hovoří o mrazivém filmu a *Mlle* o „mrazivé detektivce“.²²⁴ *DeDanu* a *Ritchie17* poté popisují, že jim po shlédnutí filmu běhal mráz po zádech.

Další emocionální pojem, který budeme sledovat má však poměrně negativní konotace, a to výraz zhnusení či odporu. Autorka *Vodny* k celému filmu zaujímá jasný postoj: „Byla to hnusná doba, byli to hnusní lidé a není v tomto ohledu na co být pyšný.“²²⁵ Uživatel *subic* poté hovoří o době použitím pejorativního výrazu „slizká“.²²⁶ Příspěvatel *ibeh* naopak neviní hnusnou dobu, nýbrž hnusnou politiku,²²⁷ na což zdánlivě navazuje i *Master19* konstatováním: „Hnusné, slizké a co je nejhorší, moc se toho nezměnilo.“²²⁸ Pochopitelně se jedná o odkaz, že některé metody politiky zůstaly dodnes. Divák *M.i.k.e* ve svém komentáři kladně hodnotí, že režisér Ondřej Trojan dokázal povedeně vykreslit „ve vsí zrůdnosti“ období třetí republiky.²²⁹ *Big Bear* si zase všimá hnusných let padesátých,²³⁰ kdežto *BStone* hovoří obecně o poválečné žumpě.²³¹ Příspěvek *BGH* má i určitý aktualizací dosah. „Níc méně po shlédnutí v člověku zůstává jen pocit hnusu a zároveň vděčnosti z toho, v jak skvělé době teď žijeme... a nutkavá touha hned pevně obejmout svého malého syna.“²³²

Přestože nyní setrváme na půdě komentářů, hodnotících dobu pojmem slizkost a hnus, je potřeba na tomto místě upozornit, že se následující komentáře budou přímo týkat Komunistické strany Československa či jejích představitelů. Jelikož se jedná o aspekt týkající se naší badatelské otázky, budeme mu na tomto místě věnovat patřičnou pozornost. *Hned Asanoth* uvádí, že komunisté a zejména členové StB jsou „správně slizci“²³³ a uživatel

²¹⁷ ČSFD-RECENZE [online]. *anitae*, 4.10.2018 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/>.

²¹⁸ Tamtéž, *Mlle*, 3.3.2019 [cit.28.7.2022].

²¹⁹ Tamtéž, *DeDanu*, 11.10.2018 [cit.28.7.2022].

²²⁰ Tamtéž, *Tominni*, 3.5.2022 [cit.28.7.2022].

²²¹ Tamtéž, *Ritchie17*, 11.10.2018 [cit.28.7.2022].

²²² Tamtéž, *Beata.Stybro*, 9.4.2019 [cit.28.7.2022].

²²³ Tamtéž, *anitae*, 4.10.2018 [cit.28.7.2022].

²²⁴ Tamtéž, *Mlle*, 3.3.2019 [cit.28.7.2022].

²²⁵ Tamtéž, *Vodny*, 10.10.2018 [cit.28.7.2022].

²²⁶ Tamtéž, *subic*, 25.11.2019 [cit.28.7.2022].

²²⁷ Tamtéž, *ibeh*, 11.11.2019 [cit.28.7.2022].

²²⁸ Tamtéž, *Master19*, 12.11.2019 [cit.28.7.2022].

²²⁹ Tamtéž, *M.i.k.e*, 9.3.2019 [cit.28.7.2022].

²³⁰ Tamtéž, *Big Bear*, 9.3.2019 [cit.28.7.2022].

²³¹ Tamtéž, *BStone*, 12.5.2019 [cit.28.7.2022].

²³² Tamtéž, *BGH*, 18.10.2018 [cit.28.7.2022].

²³³ Tamtéž, *Asanoth*, 15.1.2022 [cit.28.7.2022].

fajejt001 navazuje tvrzením, že film skvěle vykreslil politiky dané doby a také hnusné až drsné praktiky komunistických pohlavárů, kteří se ničeho neštíteli.²³⁴ Divák *jefff* následně doplňuje, že celkový obraz dusivě hnusné atmosféry komunistických špiček, kteří budili hrůzu a odpor, je dílem kvalitního hereckého obsazení.²³⁵ Uživatel *Marsik* následně pokládá aktualizací řečnickou otázkou: „*Ještě snad někdo pochybuje, že komunismus byl (a bohužel stále je) hnus?*“²³⁶ Podobné aktualizací vyznění s prvkem bilance komunismu má hodnocení diváka *kocik1*: „*Vcelku vydařený "dokument" o vzestupu rudého hnusu, pomlaskávajícího si nakonec na svých nejlepších přísluhovačích. Jestli už tohle někomu neotevře oči...*“²³⁷

Výrazy jako hnus, odpor, nebo slizkost obvykle v některých lidech mohou vyvolat pocit nevolnosti, a i tento postřeh se v některých komentářích objevuje. Jmenovitě například u uživatele *Malarkey*, který tímto hodnocením navazuje na výše uvedenou zmínku o debatě o charakterovém ukotvení Zdeňka Tomana. Po konstatování, že na otázku, zda byl šéf zahraniční rozvědky dobrý člověk, nenašel odpověď, pokračuje konstatováním, že jediné, co jej skutečně emocionálně oslovilo, bylo chování komunistické strany po roce 1945 a 1948. Zároveň doplňuje, že mu bylo neskutečně zle.²³⁸ Příspěvatelka *Padme Anakin* se nejprve přiznává, se po shlédnutí filmu necítí zcela dobře, neboť: „*komunistická pakáž je tu vyobrazena velmi zdařile, tj. nechutně, jedné se z toho žaludek obrací*“.²³⁹ Stav obracení žaludku zažil dle svých slov i *dogma97* a navíc se mu i „*otevírala kudla v kapse*“.²⁴⁰ Emocionálnímu vyjádření se nevyhnul ani *Filooos*: „*konečně někdo ty komoušské prasata ukázal v reálném světě*“²⁴¹, což potvrzuje i uživatel *v.pohode*, který si dokonce díky filmu potvrdil, jak moc velké, slušnými slovy prostitutky,²⁴² komunisté de facto byli.²⁴³ *NikoKovac* považuje film za nelživý pohled na rudé machinace a všechny „*svině*“, které stály u zrodu, dle jeho mínění nejzrůdnějšího režimu minulého století.²⁴⁴

²³⁴ ČSFD-RECENZE [online]. fajejt001, 9.3.2019 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/>.

²³⁵ Tamtéž, jefff, 13.9.2021 [cit.28.7.2022].

²³⁶ Tamtéž, Marsik, 20.11.2018 [cit.28.7.2022].

²³⁷ Tamtéž, kocik1, 18.10.2019 [cit.28.7.2022].

²³⁸ Tamtéž, Malarkey, 19.10.2018 [cit.28.7.2022].

²³⁹ Tamtéž, Padme Anakin, 12.10.2018 [cit.28.7.2022].

²⁴⁰ Tamtéž, dogma97, 10.11.2019 [cit.28.7.2022].

²⁴¹ Tamtéž, Filooos, 20.3.2019 [cit.28.7.2022].

²⁴² Nahrazení vulgárního významu.

²⁴³ Tamtéž, v.pohode, 17.10.2019 [cit.28.7.2022].

²⁴⁴ Tamtéž, NikoKovac, 21.3.2019 [cit.28.7.2022].

Autoři *Aqualung*²⁴⁵ a *TadashiCZ*²⁴⁶ pak shodně ve svých komentářích zmiňují ve spojitosti s komunismem pojem zlo. *Aqualung* dokonce hned dvakrát. Poprvé větou: „*Bolševik dokázal v člověku uvolnit neuvěřitelné zlo*“ a po druhé, když hovoří připodobňuje komunistické zlo k nacistickému.²⁴⁷

Nikoli zlo ale zločinnost je spojovací téma dalších příspěvků uživatelů *liborek*,²⁴⁸ *mira007*,²⁴⁹ *jungewolf*,²⁵⁰ *adaben*,²⁵¹ a *crozet*.²⁵² Příspěvatel *liborek* píše ve spojení s komunistickou stranou, jejíž pravou tvář film odhaluje, o bandě moci a kriminálních, kteří pouze chtěli získat majetek a kteří se podle jeho úsudku velmi vzdálili Marxově ideálům.²⁵³ Kromě hodnocení postavy Zdeňka Tomana, *mira007* pokračuje také hodnocením komunistů, kteří dle jeho názoru v letech třetí republiky mířili na vrchol, avšak nikoli jako skupina pionýrských členů s ideologií, nýbrž v nich autor vidí gang, který vykonává vraždy, krádeže a další zavrženímhodné činy a podléhá Moskvě.²⁵⁴ Dvojice *jungewolf* a *adaben* tento gang označuje ještě pregnantněji. Pro komunisty používá *jungewolf* výraz „*politictí gansteři*“²⁵⁵ a *adaben* se dokonce nebojí ani velmi konkrétního označení mafie.²⁵⁶ Poslední zmíněný *crozet* se spokojí pouze se zločineckou komunistickou elitou.²⁵⁷

Uživatel *gudaulin* uvádí, že „*Trojanovým hrdinou ve skutečnosti není Zdeněk Toman, ale období vzestupu moci komunistické strany, které končí převzetím moci a vytvořením*“, jak doslova píše, „*lidové demokracie*“²⁵⁸ Pojem lidové demokracie je v tomto případě v uvozovkách, dle mého soudu záměrně, protože autor tento výrok používá ironicky. Komentátor *bonscott* však připomíná, že „*rudá komunistická mašinérie*“ ovládla moc v Československu nedemokratickou cestou,²⁵⁹ navíc se tak stalo v době oslabení po druhé

²⁴⁵ ČSFD-RECENZE [online]. *Aqualung*, 12.10.2018 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/>.

²⁴⁶ Tamtéž, *TadashiCZ*, 19.11.2018 [cit.28.7.2022].

²⁴⁷ Tamtéž, *Aqualung*, 12.10.2018 [cit.28.7.2022].

²⁴⁸ Tamtéž, *liborek*, 21.11.2019 [cit.28.7.2022].

²⁴⁹ Tamtéž, *mira007*, 12.3.2019 [cit.28.7.2022].

²⁵⁰ Tamtéž, *jungewolf*, 3.11.2018 [cit.28.7.2022].

²⁵¹ Tamtéž, *adaben*, 5.10.2018 [cit.28.7.2022].

²⁵² Tamtéž, *crozet*, 22.6.2020 [cit.28.7.2022].

²⁵³ Tamtéž, *liborek*, 21.11.2019 [cit.28.7.2022].

²⁵⁴ Tamtéž, *mira007*, 12.3.2019 [cit.28.7.2022].

²⁵⁵ Tamtéž, *jungewolf*, 3.11.2018 [cit.28.7.2022].

²⁵⁶ Tamtéž, *adaben*, 5.10.2018 [cit.28.7.2022].

²⁵⁷ Tamtéž, *crozet*, 22.6.2020 [cit.28.7.2022].

²⁵⁸ Tamtéž, *gudaulin*, 18.11.2019 [cit.28.7.2022].

²⁵⁹ Tamtéž, *bonscott*, 8.10.2018 [cit.28.7.2022].

světové válce, kdy nebyla Československá republika připravena na nápor komunistické strany, jak doplňuje *kubilov*.²⁶⁰

Dalším významným tématem, kterému se reflexe věnují je paradoxní historická situace, že se někteří komunisté ve své kariéře stali sami nepohodlnými a byli často odsouzeni. *Luk Skywalker* to komentuje přesně: „*Pořád nechápu, jak mohli komunisté tak dlouho vládnout, když se mezi sebou zabíjeli.*“²⁶¹ *Necrotongue* ve stejném duchu píše o manipulaci a intrikách organizace, jenž požírala své představitele.²⁶² *NikoKovac* tuto skutečnost popisuje, že si rudá lůza šla sama po krku²⁶³ a *lajan* míní, že ve světě komunistických aparátčků se v atmosféře nedůvěry a strachu mezi sebou neustále bojuje.²⁶⁴ *Dogfish* vítá, že bylo filmu dobře znázorněno jak se soudruzi vypořádali nejprve s „*nesoudruhy a pak se soudruhy*“.²⁶⁵ Také *progression* se zmiňuje o tom, že se komunistická moc nejprve vypořádala s třídním nepřítelem a poté sama se sebou.²⁶⁶ Pregnantně to pojmenovává *Pignon*, který píše: „*Bolševik bolševikovi katem jest*“²⁶⁷ a *Tafee*: „*revoluce požírají své děti*“.²⁶⁸ V návaznosti na tuto skutečnost, uvádí autor *Majkak*, že někteří komunističtí představitelé byli ale pevně přesvědčeni o své neotřesitelné pozici,²⁶⁹ což *HonzaBez* dokumentuje nám už známou větou Slánského: „*Mě přece nedáš Klémo.*“²⁷⁰ Přestože *Ouklej* uvádí, že máme dost historickým poznatků o tom, jak komunisté jednali s opozicí i s nepohodlnými členy, přiznává, že jej závěr filmu přesto překvapil.²⁷¹ Divák *tkey* sděluje, dle vyjádření v komentáři, že jej zahřál u srdce aspoň fakt, že „*na každou sv*ni se vaří voda*“²⁷², k čemuž *Mrkvic* dodává, že ti větší dopadli de facto hůře.²⁷³

Přestože následující komentáře už nemají žádné společné téma a jsou vesměs útržkovité, je dle mého názoru přínosné, je zde uvést, neboť mají určitou vypovídající hodnotu. Zejména slovní spojení „*bestiální komunističtí činovníci*“²⁷⁴, či expresivně

²⁶⁰ ČSFD-RECENZE [online]. *kubilov*, 26.10.2018 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/>.

²⁶¹ Tamtéž, *Luk Skywalker*, 3.1.2019 [cit.28.7.2022].

²⁶² Tamtéž, *Necrotongue*, 2.5.2019 [cit.28.7.2022].

²⁶³ Tamtéž, *NikoKovac*, 21.3.2019 [cit.28.7.2022].

²⁶⁴ Tamtéž, *Lajan*, 23.2.2020 [cit.28.7.2022].

²⁶⁵ Tamtéž, *Dogfish*, 20.10.2019 [cit.28.7.2022].

²⁶⁶ Tamtéž, *progression*, 11.11.2019 [cit.28.7.2022].

²⁶⁷ Tamtéž, *Pignon*, 19.9.2019 [cit.28.7.2022].

²⁶⁸ Tamtéž, *Tafee*, 8.10.2018 [cit.28.7.2022].

²⁶⁹ Tamtéž, *Majkak*, 7.10.2018 [cit.28.7.2022].

²⁷⁰ Tamtéž, *HonzaBez*, 22.10.2018 [cit.28.7.2022].

²⁷¹ Tamtéž, *Ouklej*, 27.2.2022 [cit.28.7.2022].

²⁷² Tamtéž, *tkey*, 29.10.2020 [cit.28.7.2022].

²⁷³ Tamtéž, *Mrkvic*, 11.2.2021 [cit.28.7.2022].

²⁷⁴ Tamtéž, *kingik*, 20.11.2021 [cit.28.7.2022].

vyjádřený komunistický nepořádek, kterým téměř jistě nechtěl autor *Johnny.ARN*²⁷⁵ vyjádřit, že by komunistický režim neměl pod kontrolou společenské a politické dění. Výraz pro nepořádek začínající na písmeno „b“, je v tomto případě, podle mého mínění eufemistické označení pro dobu, se kterou autor vnitřně ideologicky nesouhlasí. *Birinjin* ve svém komentáři zmiňuje, že film je jakýmsi dramatem s tísnivou atmosférou a předpovídá daleko tísnivější dobu nástupu komunistického režimu. V závěru dodává, že film zobrazuje i „komunisticko-šovinistické vidění světa.“²⁷⁶

Podívejme se nyní na komentáře, které hodnotí samotnou dobu, o které film pojednává. Opět zde budeme sledovat krátká slovní spojení, která však mají vysoký vypovídající potenciál. Spojení „hrozná doba“ používají *Chundys*²⁷⁷ a *Shanen29*.²⁷⁸ *Pete* hodnotí dobu jako „těžkou“,²⁷⁹ *zekon* jako otřesnou,²⁸⁰ *Whiterose* jako nelitosnou,²⁸¹ *mira007* tragickou,²⁸² *Inozuka* ji pokládá za brutální a šedivou,²⁸³ *Karlito78* ji dokonce považuje za ostudnou²⁸⁴ a *Jemine* píše o „době hemžící se psychopaty“.²⁸⁵ *Zagros* a *ANTICHRYST* užívají výrazu vyjadřujícího obtížnost doby, ačkoli každý jiným způsobem. *Zagros* využil spojení „nelehké období“ československých dějin,²⁸⁶ o kterém film vypráví a druhý uživatel míní, že film popisuje těžké časy Československa.²⁸⁷ *Kleinbauer* hodnotí zmíněné popisované období československé republiky jako „bolestné, temné a děsivé“,²⁸⁸ přičemž *Chrustyn* hovoří o „temnější verzi bývalého Československa“²⁸⁹ a *Tosim* jej popisuje jako nejhorší léta našich dějin.²⁹⁰ Závěrem této skupiny komentářů uvedme ještě názor uživatele *Aqualung*. „Ty tři roky počínaje r. 45 byly pro náš národ stejně zásadní, jako období kolem a po mnichovské dohodě.“²⁹¹

²⁷⁵ ČSFD-RECENZE [online]. Johnny.ARN, 23.3.2019 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/>.

²⁷⁶ Tamtéž, *Birinjin*, 1.10.2018 [cit.28.7.2022].

²⁷⁷ Tamtéž, *Chundys*, 12.4.2019 [cit.28.7.2022].

²⁷⁸ Tamtéž, *Shanen29*, 11.11.2018 [cit.28.7.2022].

²⁷⁹ Tamtéž, *Pete*, 26.11.2019 [cit.28.7.2022].

²⁸⁰ Tamtéž, *zekon*, 24.3.2019 [cit.28.7.2022].

²⁸¹ Tamtéž, *Whiterose*, 1.11.2018 [cit.28.7.2022].

²⁸² Tamtéž, *mira007*, 12.3.2019 [cit.28.7.2022].

²⁸³ Tamtéž, *Inozuka*, 26.16.2021 [cit.28.7.2022].

²⁸⁴ Tamtéž, *Karlito78*, 11.3.2020 [cit.28.7.2022].

²⁸⁵ Tamtéž, *Jemine*, 21.2.2020 [cit.28.7.2022].

²⁸⁶ Tamtéž, *Zagros*, 17.10.2019 [cit.28.7.2022].

²⁸⁷ Tamtéž, *ANTICHRYST*, 5.5.2019 [cit.28.7.2022].

²⁸⁸ Tamtéž, *Kleinbauer*, 31.3.2019 [cit.28.7.2022].

²⁸⁹ Tamtéž, *Chrustyn*, 15.10.2019 [cit.28.7.2022].

²⁹⁰ Tamtéž, *Tosim*, 11.3.2019. [cit.28.7.2022].

²⁹¹ Tamtéž, *Aqualung*, 12.10.2018 [cit.28.7.2022].

Čtyři komentáře se zastavují nad aspektem vlivu Sovětského svazu na dění v Československu. Divák s přezdívkou *cpt.Lynch* sděluje, že je v zásadě správné vidět, jak se komunisté obávali toho, kdy z příkazu sovětských představitelů budou odstraněni.²⁹² *Capri2016* v tom však pozitivum nevidí a tvrdí, že takovéto „*Stalinovské správanie*“ z konce čtyřicátých a začátku padesátých let je největším černým flekem naší historie.²⁹³ Autor *dr.fish* si všímá i úlohy tajné policie NKVD v době přebírání moci komunistickou stranu v Československu a závoreň uvádí, že film dobře zobrazuje: „*Zmar třetí republiky, přebírání moci komunisty na všech úrovních a zpovzdálí za nitky tahající NKVD*“,²⁹⁴ na což navazuje uživatel *Alagaesie* konstatováním, že „*NKVD měla holt prsty všude*.“²⁹⁵

Posledním společným prvkem komentářů, který nás bude zajímat, je hodnocení vztahu doby k demokracii. Velmi výmluvný je komentář přispěvatele *honza.g*, který stav popisuje slovy: „*film působil ne jako životopis člověka bez skrupulí (a už vůbec ne bez zásad), ale spíš jako obraz doby, kdy se po moci zásadně drali fanatici, kterým demokracie byla nanejvýš k smíchu*.“²⁹⁶ Divák *sportovec* zmiňuje dokonce „*brutální znásilnění demokracie*“²⁹⁷ díky sovětizaci Československa a *Big Bear* doslovné „*ztrácení svobody*“.²⁹⁸ Také uživatel *Miky22* upozorňuje na tento proces a pomáhá si citátem ze třetí epizody hvězdné ságy *Star Wars – Pomsta Sithů*: „*Tak takto umírá demokracie, za bouřlivého potlesku*“.²⁹⁹ Podobně celý proces popisuje také komentátorka *v.indruchova*, která obdobně tvrdí, že demokracie umírá za potlesku.³⁰⁰

Také v případě komentářů k historické době nenajdeme mnoho pozitivních vyjádření, ba dokonce nenajdeme žádné. Tedy na rozdíl od předchozí kapitoly není v tomto případě žádný pohled na rozporuplnost doby oproti osobě hlavního hrdiny. Výrazy jako zlo, hnus, mrazivý pocit, to jsou všechno emocionální pojmy, které zanechávají silný negativní divácký zážitek, který podle Kamila Činátla hraje u filmu důležitou roli.³⁰¹ Tyto vyjádřené negativní pocity nám mohou sdělit, jakým pohledem nahlíží uživatelé portálu ČSFD na historickou dobu třetí republiky a období bezprostředně po únorovém puči 1948.

²⁹² ČSFD-RECENZE [online]. *cpt.Lynch*, 28.11.2019 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/>.

²⁹³ Tamtéž, *Capri2016*, 11.12.2018 [cit.28.7.2022].

²⁹⁴ Tamtéž, *dr.fish*, 9.6.2019 [cit.28.7.2022].

²⁹⁵ Tamtéž, *Alagaesie*, 13.3.2019 [cit.28.7.2022].

²⁹⁶ Tamtéž, *honza.g*, 31.3.2020 [cit.28.7.2022].

²⁹⁷ Tamtéž, *sportovec*, 24.2.2022 [cit.28.7.2022].

²⁹⁸ Tamtéž, *Big Bear*, 9.3.2019 [cit.28.7.2022].

²⁹⁹ Tamtéž, *Miky22*, 10.11.2019 [cit.28.7.2022].

³⁰⁰ Tamtéž, *v.indruchova*, 12.2.2022 [cit.28.7.2022].

³⁰¹ ČINÁTL, Kamil. *Naše české minulosti*, s. 129.

Z komentářů jasně vyplývá, že toto období není uživateli považováno za pozitivní, což nám dává zřetelnou odpověď na naši badatelskou otázku. Navíc je znázorněný historický obraz doby ve filmu přijímán uživateli na poněkud netradiční úrovni. Jejich komentáře nejsou vystavěny na racionálním, tradičním hodnocení faktografie, kauzality a historického narativního příběhu, ale ubírá se směrem k emocionálnímu vyznění, které je opřeno o emoce z drtivé většiny negativní.

Zatímco v otázce hodnocení hlavní postavy se jednalo o postoje na rovině hledání dobra a zla, morálky a vypočítavosti, v tomto případě se o tématu zla vůbec nehovoří a bere se skoro až za jakýsi axiom. Popisuje se zde spíše výrazy jako temnota, bestiálnost, těžkost doby. Tyto pojmy se poté mohou snadno stát součástí obrazu minulosti a mohou tvořit mozaiku kulturní paměti.

2.3.3 Reakce historické relevance filmu *Toman*

Věnujme se nyní ještě krátce několika komentářům, které přímo nehodnotí historické postavy ani historickou dobu, ale přesto mají k recepci historie co sdělit. Jedná se totiž o komentáře hodnotící, do jaké míry je film věrný historické skutečnosti.

Príspevky, které napsal *Majkak* a *Stíba* se omezí pouze na konstatování, že film je historicky přesný³⁰² a drží se faktické linky.³⁰³ Držení se „faktů“, „historické faktografie“ a „faktické přesnosti“ zmiňují uživatelé *ostravak30*³⁰⁴ *Aqualung*³⁰⁵ a *liborek*³⁰⁶. Fakt, že film je věrný skutečnosti, popisuje *mac000*,³⁰⁷ *Nach*,³⁰⁸ *HonzaBez*³⁰⁹ a *Evander*, i když posledně zmíněný používá trochu odlišnou jazykovou konstrukci a píše, že: „příběh je postavený na základě skutečných událostí“.³¹⁰

Další trojice komentářů si není naopak zcela jistá, zda je film naprosto historicky autentický. Názor diváka s přezdívkou *stuj* zní: „co všechno je pravda a co ne, to nemohu posoudit, ale je lehké uvěřit, že to tak opravdu bylo.“³¹¹ Uživatel *honza.g* píše „Na 100% pravdivost bych si tedy nevsadil, některé klíčové informace, ukazující vnitřní pohnutky,

³⁰² ČSFD-RECENZE [online]. Majkak, 7.10.2018 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/>.

³⁰³ Tamtéž, *Stíba*, 22.11.2019 [cit.28.7.2022].

³⁰⁴ Tamtéž, *ostravak30*, 18.11.2019 [cit.28.7.2022].

³⁰⁵ Tamtéž, *Aqualung*, 12.10.2018 [cit.28.7.2022].

³⁰⁶ Tamtéž, *liborek*, 21.11.2019 [cit.28.7.2022].

³⁰⁷ Tamtéž, *mac000*, 14.10.2018 [cit.28.7.2022].

³⁰⁸ Tamtéž, *Nach*, 5.10.2018 [cit.28.7.2022].

³⁰⁹ Tamtéž, *HonzaBez*, 22.10.2018 [cit.28.7.2022].

³¹⁰ Tamtéž, *Evander*, 31.1.2021 [cit.28.7.2022].

³¹¹ Tamtéž, *stuj*, 28.11.2019 [cit.28.7.2022].

možná až povahové jádro postav (včetně té titulní) jsou podávány tak, že jejich reálným zdrojem by museli být jedině výpovědi aktérů. A jelikož nejde o dokument, z filmu se nedovíme, zda tomu tak bylo.³¹² Obdobně uvažuje také *tata22*, který dodává: „jestli to bylo historicky úplně přesně takhle si jist nejsem, hlavně postava Jana Masaryka mě přišla dost podivná a trochu jinak pojatá než jsem si myslel, že reálně vystupovala a žila.“³¹³ Role ministra zahraničí, jak je líčena ve filmu, byla trnem i několika dalším komentujícím. Zatímco *NikoKovac* se domnívá, že scéna smrti odehrávající se v Masarykově koupelně byla spíše tvůrčí myšlenkou filmařů, než obraz skutečnosti,³¹⁴ uživatel(ka) *sofiapetra* vyloženě nesouhlasí s vyobrazením tohoto muže jako slabocha.³¹⁵ Také *Moiseiwitsch* upozorňuje na fakt, že Masarykova smrt, která je prezentována v tomto v tomto filmu jako vražda, neodpovídá řadě historických faktů. Autor též pochybuje, že by hlavní hrdina vydíral amerického velvyslance Laurence Steinharda.³¹⁶ Divák *gudaulin* ve svém komentáři odpouští režisérovi Ondřeji Trojanovi „drobné odchylky od historie“, neboť jeho historický exkurz odpovídá dané době.³¹⁷ To *Timak* tak shovívavý není, neboť tvrdí, že film obsahuje spoustu chyb. Přesto by jej však doporučil jako výukový materiál do školního prostředí.³¹⁸

Závěrem tématu historické relevantnosti zmíníme ještě několik komentářů, které se dotýkají otázky věrnosti historickým skutečnostem na úkor zábavy. Hned tři komentující autoři *Pete*,³¹⁹ *castor*³²⁰ a *MrHlad*,³²¹ uvádějí, slovy *castora*, že „Ondřej Trojan je velmi zajímavý tvůrce, ale tady je bohužel až příliš věrný realitě na úkor zábavy.“³²² Oproti těmto závěrům vystupuje uživatel *BGH*, který je dokonce vděčný za „věrnost realitě“ namísto „úlitbě zábavě“ a za držení se historických faktů.³²³ Divák *Drslw* ale důrazně oponuje a míní, že film pokrývá historii podle dnešních „pseudostandardů“.³²⁴ Zůstává však otázkou, co si pod pojmem „pseudostandardy“ představí. Vezmeme-li v potaz, že autor hovoří dokonce o překrucování v dnešní době, tj. druhé poloviny roku 2019 a uvedeme do kontextu,

³¹² ČSFD-RECENZE [online]. honza.g, 31.3.2020 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/>.

³¹³ Tamtéž, *tata22*, 18.11.2019 [cit.28.7.2022].

³¹⁴ Tamtéž, *NikoKovac*, 21.3.2019 [cit.28.7.2022].

³¹⁵ Tamtéž, *sofiapetra*, 14.4.2019 [cit.28.7.2022].

³¹⁶ Tamtéž, *Moiseiwitsch*, 17.6.2019 [cit.28.7.2022].

³¹⁷ Tamtéž, *gudaulin*, 18.11.2019 [cit.28.7.2022].

³¹⁸ Tamtéž, *Timak*, 8.5.2019 [cit.28.7.2022].

³¹⁹ Tamtéž, *Pete*, 26.11.2019 [cit.28.7.2022].

³²⁰ Tamtéž, *castor*, 20.3.2019 [cit.28.7.2022].

³²¹ Tamtéž, *MrHlad*, 5.10.2018 [cit.28.7.2022].

³²² Tamtéž, *castor*, 20.3.2019 [cit.28.7.2022].

³²³ Tamtéž, *BGH*, 18.10.2018 [cit.28.7.2022].

³²⁴ Tamtéž, *Drslw*, 10.11.2019 [cit.28.7.2022].

že píše z pozice slovenského diváka z Košic,³²⁵ můžeme dovozovat, že tímto miní standardy a normy liberální demokratické společnosti, která se tvorbě tohoto filmu podílela.

Druhým aspektem, který napomáhá historické přesnosti filmu, je téma, které nastínil ve svém výše uvedeném rozhovoru režisér Ondřej Trojan. Jedná se totiž o fyziologickou podobnost herců s historickými postavami, které ztvárňují.³²⁶ *HonzaBez* se zaráží nad skoro až neuvěřitelnou podobou herců a jednotlivých reálných osob.³²⁷ Také *Jehan* se dle svých slov nestačil divit této pozoruhodné podobnosti.³²⁸ Uživateli *andydufrsn* fyzická podoba také imponuje, byť zmiňuje jedinou výjimku již je Klement Gottwald.³²⁹ Jeho podobnost s hercem Alešem Procházkou zpochybňuje také *ACDCKL*, kterému se nelíbí ani promítnutí fyziognomické souvislosti mezi Rudolfem Slánským a hercem Stanislavem Majerem.³³⁰ Naproti tomu herce Jiřího Macháčka pokládá za velmi podobného Zdeňku Tomanovi příspěvatel *Frontier*³³¹ a *Hanka.M* pokládá herce Romana Luknára pro roli Jana Masaryka za lepší volbu, než herce Karla Rodena, který ztvárnil tuto postavu ve stejnojmenném filmu z roku 2016. Následně dodává, že Aleš Procházka, Stanislav Majer či Radek Holub, hrající postavu Karla Švába, vedoucího zpravodajské služby při ÚV KSČ, byly dobrými volbami.³³² Naopak podobnost herců s jejich předobrazy vůbec nepozorují autoři *Moiseiwitsch*³³³ a *Skuby47*.³³⁴

Diskontinuita hodnocení aspektů zmíněných v této podkapitole plyne, dle mého názoru, z osobních pohledů jednotlivých uživatelů. Zatímco v otázce faktické přesnosti může být některý názor doložením určitých pramenů vyvrácen či naopak potvrzen, fyzická podobnost je otázkou osobního subjektivního mínění a jako taková, není dle mého úsudku relevantním faktorem historické autenticity. Přesto bylo myslím účelné na tento segment veřejné diskuze na portálu ČSFD upozornit.

³²⁵ ČSFD-PŘEHLED, [online]. Drlsw 23.5.2014 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/uzivatel/485750-drlsw/prehled/>.

³²⁶ ČESKÝ ROZHLAS, RADIOŽURNÁL. Sháněl peníze pro komunisty, pak před nimi utekl. Kdo byl Zdeněk Toman? [online]. Český rozhlas, Radiožurnál, Host Lucie Výborné, 1. října 2018 [cit. 2023-02-03] <https://radiozurnal.rozhlas.cz/shanel-penize-pro-komunisty-pak-pred-nimi-utekl-kdo-by-l-zdenek-toman-7629209>.

³²⁷ ČSFD-RECENZE [online]. HonzaBez, 22.10.2018 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/>.

³²⁸ Tamtéž, Jehan, 12.12.2018 [cit.28.7.2022].

³²⁹ Tamtéž, andydufrsn, 9.10.2018 [cit.28.7.2022].

³³⁰ Tamtéž, ACDCKL, 18.10.2018 [cit.28.7.2022].

³³¹ Tamtéž, Frontier, 25.3.2019 [cit.28.7.2022].

³³² Tamtéž, Hanka.M, 16.3.2019 [cit.28.7.2022].

³³³ Tamtéž, Moiseiwitsch, 17.6.2019 [cit.28.7.2022].

³³⁴ Tamtéž, Skuby47, 11.11.2019 [cit.28.7.2022].

2.3.4 Reakce aktualizačního významu filmu *Toman*

Další sekce komentářů, kterou chceme postihnout, se týká prvku aktuálnosti. Tedy vztahu filmu *Toman* a dnešní doby. Při posuzování aktualizace mějme však na paměti, že často může být ovlivněna politickým smýšlením jednotlivých uživatelů. Spojitost filmu s aktuálním politickým děním může být pro někoho totiž poměrně úzká, protože den po uvedení filmu tj. 5 října 2018 se konaly v České republice volby do zastupitelstev obcí a Senátu.³³⁵ Na tomto místě je třeba jasně deklarovat, že odmítám, aby mnou takto naznačená souvislost byla hypoteticky zneužita ke zpochybňování průběhu či výsledku demokratických voleb. Udávám zde pouze souběh událostí, tak jak se v roce 2018 stal.

Pojďme se ale nyní soustředit na to, jak aktualizují události filmu přispěvatelé na portálu ČSFD. Uživatel *Arsenal83* aktualizuje: „*Macháček vynikající vo svojej role a takisto dobre zvládnutý bol duch doby. A duch človeka tej doby. Toman bol bezcharakterný chlap, ale dobre, že sa o ňom natočil film. Pretože je odrazom aj dnešnej reality, dnešného človeka, kedy sa mnohí obracajú takým smerom, ktorý je mu výhodnejší, z ktorého bude mať prospech, nehladiac na hodnoty. Alebo sa zakrývať falošnými hodnotami. Film je síce o kritike komunizmu, ale má aj vyšší presah.*“³³⁶ Totožně situaci vidí i *DeDanu*³³⁷ a *mosem*.³³⁸ První z této dvojice upozorňuje, že film má také něco jako meziřádkové sdělení, což *DeDanu* identifikuje jako „*bacha, lidi, tohle tu bylo a dnešek mi to začíná připomínat v bleděmodrém.*“³³⁹ Uživatel *mosem* poté doplňuje, že film ukazuje, že politika se téměř nezměnila a že stále vládnou zákulisní dohody, podrazy a také moc peněz.³⁴⁰ Skutečnost, že se vlastně nic nezměnilo reflektuje i komentář přispěvatele s přezdívkou *hanca.uh*³⁴¹ a *RazielCZ*.³⁴² Divačka *hanca.uh* se domnívá, že v porovnání s dnešní politikou se toho příliš nezměnilo³⁴³ a *RazielCZ* píše, že mezi politikou socialistickou a kapitalistickou de facto neexistuje rozdíl, protože oběma jde o maximalizaci svého zisku.³⁴⁴ Krátce to popisuje také *Saxos*. „*Všichni jsou stejní. A vidíme to doted.*“³⁴⁵ Podobně se táže i *Vodny*, který za svůj

³³⁵ Informace o konání voleb byly získány z internetových stránek Českého statistického úřadu <https://www.volby.cz/pls/senat/se?xjazyk=CZ&xdatum=20181005>.

³³⁶ ČSFD-RECENZE [online]. *Arsenal83*, 23.2.2022 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/>.

³³⁷ Tamtéž, *DeDanu*, 11.10.2018 [cit.28.7.2022].

³³⁸ Tamtéž, *mosem*, 29.1.2019 [cit.28.7.2022].

³³⁹ Tamtéž, *DeDanu*, 11.10.2018 [cit.28.7.2022].

³⁴⁰ Tamtéž, *mosem*, 29.1.2019 [cit.28.7.2022].

³⁴¹ Tamtéž, *hanca.uh*, 19.3.2019 [cit.28.7.2022].

³⁴² Tamtéž, *RazielCZ*, 14.5.2019 [cit.28.7.2022].

³⁴³ Tamtéž, *hanca.uh*, 19.3.2019 [cit.28.7.2022].

³⁴⁴ Tamtéž, *RazielCZ*, 14.5.2019 [cit.28.7.2022].

³⁴⁵ ČSFD-RECENZE [online]. *Saxos*, 24.3.2019 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/>.

komentář, se kterým jsme se již seznámili výše doplňuje. „*Je otázkou, jak jsme se od té doby posunuli a jestli ta naše politická demokracie náhodou nefunguje na sice mírnějších, ale v podstatě podobných principech - čili ty mě, já tobě, ale nikdy ne zadarmo a jen tak od srdce. Dobrou náladu rozhodně po Tomanovi mít nebudete a možná by nebylo špatné, kdyby se na snímek povinně kromě mládeže šla podívat také naše celá politická garnitura.*“³⁴⁶

Faktoru edukace mládeže, na kterou *Vodny* naráží si všímají i další tři komentátoři. Autor *Timak*, který se vyjadřuje také faktické nepřesnosti filmu následně dodává: „*I když je to přitažené za vlasy a obsahuje to spoustu chyb, mělo by se to povinně pouštět na všech základních a středních školách jako hrozba rudého přílivu a co vlastně ti soudruzi byli zač.*“³⁴⁷ Uživatel *tata22* doporučuje promítat film povinně mládeži od patnácti let věku,³⁴⁸ s čímž souhlasí i uživatelka *Lucie.Luca*, která v tom spatřuje potřebu zaplnit bílá místa, která studenti mají z hodin dějepisu a zejména, aby poznali „*co byli ti komunisti zač.*“³⁴⁹

Tímto jsme se tedy seznámili s významnými komentáři k filmu *Toman* na ČSFD, které jsme si strukturovali do logických celků a zmínili jsme si jejich několik příkladů, které nám zastupují jejich výpovědní hodnotu.

³⁴⁶ Tamtéž, *Vodny*, 10.10.2018 [cit.28.7.2022].

³⁴⁷ Tamtéž, *Timak*, 8.5.2019 [cit.28.7.2022].

³⁴⁸ Tamtéž, *tata22*, 18.11.2019 [cit.28.7.2022].

³⁴⁹ Tamtéž, *Lucie.Luca*, 13.10.2018 [cit.28.7.2022].

3 *Herec*

Třídílné drama, koprodukované Českou televizí, představuje příběh mladého herce Stanislava Láníka (hraje Jan Cina), který touží stát se významnou postavou tohoto uměleckého oboru. Bohužel se přitom musí potýkat s faktem, že jeho matka byla odsouzena za kolaboraci s nacisty a jeho kádrový posudek je pro dobu 50. let, ve které se film odehrává, velmi negativní. To se například projevuje tím, že nad ním, jeho sestrou (hraje Jenovéfa Boková) a jeho babičkou (hraje Emília Vášáryová) visí hrozba vystěhování ze strany domovníka a zarytého komunisty (hraje Adrian Jestraban). Zlomovým momentem filmu je okamžik, kdy Stanislav Láník začne spolupracovat s StB a kompromituje vysokoškolského profesora (hraje Luboš Veselý) tím, že s ním naváže homosexuální vztah. Podobně se snaží kompromitovat i důstojníka lidově demokratické armády (hraje Pavel Batěk), ovšem tentokrát dojde k tomu, že usvědčený plukovník stačí před zatčením spáchat sebevraždu, čehož StB docílit nechtěla.

Tento okamžik je dalším zlomovým bodem, a zatímco se Stanislavu Laníkovi od okamžiku spolupráce s tajnou policií začalo dařit i profesně, nyní jeho kariéra rychle končí. Navíc jej také stíhá policie, podobně jako sestru, která se podílela na napadení domovníka. Oba sourozenci se tedy rozhodnou uprchnout za hranice, ale při pokusu o útěk jsou všichni zatčeni. Náhle se však dozvídáme, že o celé snaze uprchnout věděl člen StB (hraje Martin Finger), který pověřil Láníka, aby se pokusil uprchnout a odkryl tak pohraniční vojáky, kteří přechody přes státní hranici do Německa za úplatu organizovali. Celý film poté končí scénou, kdy Stanislav Láník přechází hranici za dozoru vojáků a na druhé straně je mu v autě předána složka s novým úkolem, který se týká Rádia Svobodná Evropa.³⁵⁰

³⁵⁰ BEBJAK, Peter. Herec [online]. Česká Televize, iVysílání. 11. 10. 2020, [cit. 2023-03-31]. <https://www.ceskatelevize.cz/porady/12309723448-herec/>.

3.1 Trailery a upoutávky minisérie *Herec*

Ačkoli je filmová ukázka, o které budeme hovořit v této podkapitole, označená na portálu Youtube jako „*Herec (2020) HD trailer nová minisérie ČT*“,³⁵¹ svou délkou odpovídá spíše kritériu teaseru,³⁵² neboť má pouhých dvaatřicet vteřin, z čehož první dvě sekundy jsou určeny k propagaci společnosti TotalFilm. Samotné video začíná potleskem a záběrem na herce Jana Cinu a herečku Judit Bárdos, mezi kterými vidíme herečku Jenovéfu Bokovou v publiku, která tleská velmi vlažně a bez nadšení. Poté se objeví záběr z hlediště na jeviště, kde stojí oba herci. Do toho slyšíme hlas herce Jiřího Štrébly a v záměti ho vidíme, jak usmívající říká „*Výborně ... táhnul jste celé představení.*“³⁵³ Následuje sekvence několika záběrů, ve kterých je vidět herec Jan Cina alias Stanislav Láník, jak bujaře slaví se sklenkou v ruce a následně pozoruje uniformovaného muže s páskou přes oko. Dále vidíme herce Filipa Kaňkovského, který nabízí místo ve svazu mládeže. Stanislav Láník na to však namítá, že to půjde těžko, neboť jeho matku soudili za kolaboraci. Náhle se obraz znovu změní a je vidět bílý nápis „*drama z doby*“ na barevném podkladu, který evokuje vizualizaci plakátu. Do toho je vidět herec Pavel Batěk, který říká evidentně vyděšenému Láníkovi „*Člověk přece nemůže za svoje rodiče.*“³⁵⁴ Poté je opět na plakátovém podkladu dokončena věta „*kdy vás život naučil hrát*“. Následně je vidět herce Martina Fingera, který k mluví Láníkovi v bufetu, záběr z divadelního podia při válečné scéně, dále vidíme hlavního hrdinu otevírat lahev šampaňského a spoře oděnou herečku Elizavetu Maximovou klečící na posteli. Všemi těmito záběry se prolíná hlas herce Martina Fingera „*Jestli to zvládneš, necháme tě v divadle ... budeš slavný, úspěšný ... všechno o čem jsi snil.*“³⁵⁵ Závěrem vidíme záběr, při kterém u stolu sedí herci Jan Cina, Jenovéfa Boková a Emília Vašáryová a hlavní postava důrazně říká: „*Já v životě něco dokážu.*“³⁵⁶ Dále následuje pouze vyplašený pohled herečky Bokové a hlas voiceovera „*Herec, nové třídílné drama 11. října na Jedničce.*“³⁵⁷ V celém tomto krátkém videu se objevují dva prvky, které jsou dosti významné.

Z počátku se trailer nese v duchu radosti, veselí a úspěchu hlavní postavy, a to až do okamžiku nabídky herce Filipa Kaňkovského. Od tohoto okamžiku se vyznění traileru

³⁵¹ TOTALFILM.CZ. *Herec (2020) trailer nová minisérie ČT* [online]. Youtube, 6. října. 2020 [cit. 2023-03-31]. <https://www.youtube.com/watch?v=dg7x8hbvBMk>.

³⁵² GERTNEROVÁ, Alena. Marketingová analýza traileru. s. 18.

³⁵³ TOTALFILM.CZ. *Herec (2020) trailer nová minisérie ČT* [online]. Youtube, 6. října. 2020 [cit. 2023-03-31]. <https://www.youtube.com/watch?v=dg7x8hbvBMk>.

³⁵⁴ Tamtéž.

³⁵⁵ Tamtéž.

³⁵⁶ Tamtéž.

³⁵⁷ Tamtéž.

podstatně změní, což dokládá i hudba, která byla do této chvíle pouze podprahová, ale v tuto chvíli zní, jako když se přetrhne filmový pás a poté je už velmi dramatická. Dále je zde velmi přítomný pocit strachu, a to zejména v pohledu Stanislava Láníka při konstatování herce Pavla Batěka, že člověk nemůže za své rodiče.

Druhou audiovizuální ukázkou, kterou na Youtube můžeme najít, je čtvrtminutové video, v jehož úvodu se ptá Stanislav Láník herce Pavla Batěka, zda nemá chuť začít znovu, když člověk ví, že v půlce partie udělal chybu a teď se to s ním veze dál. Vzápětí vidíme záběr na Láníka po boku herečky Judit Bárdos, načež opět vidíme záběr pohledu Stanislava Láníka na uniformovaného muže. Následně vidíme nový záběr, kdy je ústřední postava násilně vytahována z automobilu mužem v černém koženém plášti. Doznívá věta „... *každý tah je těžší a těžší.*“³⁵⁸ Celé video končí scénou na prechajícího Stanislava Láníka a opět slyšíme hlas voice-overa, který ohlašuje „*Herec, již brzy na Jedničke.*“³⁵⁹ V této ukázce je pocit strachu už velmi zřejmý, což je opět patrné z výrazu tváře herce Jana Ciny ztvárňujícího herce Láníka.

Třetím videm, které můžeme vidět na portálu Youtube, je upoutávka slovenské televizní stanice RTSV. V jejím úvodu vidíme krácejícího Láníka, doprovázeného vlastním hlasem, že vše zvládne, neboť je herec. Dále vidíme záběry na přijíždějící automobily a z nich vystupující muže v černých pláštích, což doprovází slovenský voice-over „*Doba, v ktoré sloboda nebola samozrejmosťou.*“³⁶⁰ Poté opět spatříme scénu s hercem Filipem Kaňkovským a jeho nabídkou ohledně svazu mládeže a Láníkovo konstatování o kolaborující matce. Následuje několik rychlých záběrů za sebou, ve kterých vidíme muže v černých kabátech odvádět herečku Hanu Vágnerovou, Láníka procházejícího kolem výlohy čalounictví, kde majitelka vystavuje obraz Josifa Vissarionoviče Stalina s černou páskou. Opět následuje záběr Láníkova pohledu na muže s páskou, zatímco voice-over pokračuje větou „*Režim, ktorý stratil ľudskú tvár.*“³⁶¹ Dále vidíme sedícího uniformovaného muže (hraje Vasil Fridrich), který sděluje překvapenému herci Láníkovi, že už mají náhradu. Slyšíme voice-overa „*Rola, za ktorú zaplatil vysokú cenu ... dramatický príbeh z päťdesiatych rokov dvadsiateho storočia.*“³⁶² V průběhu této věty vidíme vyplašeného a

³⁵⁸ ČESKÁ TELEVIZE. Trailer k filmu Herec [online]. Youtube, 19. září. 2020 [cit. 2023-03-31]. <https://www.youtube.com/watch?v=MfaxdTjLAeE>.

³⁵⁹ Tamtéž

³⁶⁰ RTSVOfficial. Herec (15.11) [online]. Youtube, 9. listopadu 2020 [cit. 2023-03-31]. <https://www.youtube.com/watch?v=9Zr7p-ge-wY>.

³⁶¹ Tamtéž.

³⁶² Tamtéž.

vzápětí spokojeného Stanislava Lánika, dále záběr na válečnou scénu na jevišti divadla, fascinovaného divadelního režiséra v podání herce Lukáše Latináka, záběr na herečku Judit Bárdos, stojící po bohu herce Jana Ciny a následně spoře oděnou herečku Elizavetu Maximovou spící na posteli a ústřední postavu sedící ve spodním prádle pod postelí.

Dále vidíme herce Martina Fingera pokládajícího ruku kolem ramen Stanislava Lánika a sdělující mu „*Ted' musíš hlavně zazářit.*“³⁶³ Poté slyšíme herce Andriana Jestrabana, který volá na chodbě domu „*Nevím, kdo tě tam protlačil, ale já budu ten, kdo tě vykope ven.*“³⁶⁴ Následně vidíme opět nám známou scénu, jak muž v černém koženém plášti násilně vytahuje Lánika z automobilu. Tato scéna je následována svlékajícím se hercem Janem Cinou za přítomnosti herce Luboše Veselého. Poté vidíme postavu, která skáče z okna, ležící a vyděšenou herečku Jenovéfu Bokovou, plačící herečku Emílii Vašáryovou a deklarujícího Stanislava Lánika, který tvrdí, že v životě něco dokáže. Voice-over na závěr sděluje divákům „*V trojdielne koprodukčnej drame RTVS ... Herec, v premiére v nedeľu o 20:30 na Jednotke*“, čímž odkazuje na datum vysílání.³⁶⁵

Na portálu Youtube nalezneme ještě jednu delší upoutávku slovenské televize RTVS, která začíná opět záběrem na dvojici Cina a Bardós, avšak poté se ptá herec Jan Cina herečky Emilie Vašáryové, zda se jí představení líbilo, na což slovenská herečka reaguje, že byl skvělý a políbí jej. Následuje scéna, kdy Stanislav Lánik popisuje herci Martinu Fingerovi, že nebude hrát hlavní roli v představení, neboť si na něj opět někdo stěžoval kvůli rodičům. Tato scéna je orámována větou voice-overa „*Dramatický príbeh z doby ... kdy sloboda nebola samozrejmosťou.*“³⁶⁶ Následují ukázky debaty mezi hercem Adrianem Jastrabanem, který říká Stanislavu Lánikovi, ať jde domů a vyřídí, že z bydliště poletí on i jeho fašistická rodina. Následují krátké záběry na herečky Jenovéfu Bokovou a Emílii Vašáryovou, Lánikovu sestru a babičku. Celou situaci doplňuje hlas voice-overa „*V prvej časti koprodukčnej minisérie RTVS.*“³⁶⁷ Větu však přerušuje záběr na herce Cinu, Bokovou a Vašáryovou sedící u stolu, přičemž hlavní postava důrazně tvrdí, že má novou práci a nevzdá to. Poté už následuje pouze upozornění voice-overa na vysílací dobu, které je totožné

³⁶³ RTSVOfficial. Herec (15.11) [online]. Youtube, 9. listopadu 2020 [cit. 2023-03-31].

<https://www.youtube.com/watch?v=9Zr7p-ge-wY>.

³⁶⁴ Tamtéž.

³⁶⁵ Tamtéž.

³⁶⁶ RTSVOfficial. Herec [online]. Youtube, 12. listopadu 2020 [cit. 2023-06-23].

<https://www.youtube.com/watch?v=4qqIAdf6-3o>.

³⁶⁷ Tamtéž.

s předcházející ukázkou.³⁶⁸ Kromě prvku strachu, který je v ukázce přítomný, je zde možno pocítit i pocit nejistoty ohledně bytové situace ústřední postavy a jeho rodiny.

Jako poslední musíme uvést několik ukázek, které jsou však v délce pouze několika sekund. Jedná se v zásadě o jednotlivé scény ze samotného filmu. První z nich je dějový okamžik, kdy Stanislav Láník zvoní na dveře domovníka Štěpánského, ve snaze s ním vyřešit bytovou situaci. Jeho snaha však skončí nezdarem. Konec videa pak uzavírá voice-over „*Herec už čoskoro*.“³⁶⁹

Další dvanáctivteřinové video začíná otevřením dveří, za nimiž stojí herečka Emilia Vašáryová. Venku na chodbě stojí herec Adrian Jastraban, který sděluje, že se přišel domluvit na vystěhování celé rodiny. Slovenská herečka však reaguje slovy, že se nestěhují, na což domovník odpovídá, „*to byste práve měli ... tady totiž na rodinu kolaborantů není nikdo zvedavý*.“ Poté se opět ozývá voice-over se slovenským výrazem, že Herec bude již brzy vysílán na stanici RTSV.³⁷⁰

Třetí krátká upoutávka zachycuje scénu rodiny Láníkových, kteří sedí u večeře a Stanislav říká, že má novou práci a s ní novou šanci, kterou nevzdá. Zároveň se ostře vymezí vůči sestře, na kterou vykřikne, že se nehodlá zakopat jako ona a že na rozdíl od ní něco v životě dokáže. Herečka Jenovéfa Boková se však začne bránit tím, že na rozdíl od ní má její bratr sám „*máslo na hlavě*“. Dovětek voice-overa je stejný jako v předchozích případech.³⁷¹

Poslední touto mini upoutávkou je čtrnáctivteřinové video, ve kterém herec Jiří Štrébl oznamuje Láníkovi, že hlavní roli bude místo něj hrát někdo jiný. Zároveň dodává, že když už se musí Láník na Silvestra opít jako mužik, tak si musí dávat pozor na to, před kým mluví o svých rodičích. Informací „*už čoskoro*“ video končí.³⁷²

První dvě krátká videa mají společný motiv nejistoty ohledně bytové budoucnosti Láníkovy rodiny, Třetí ukázka však nabízí také interpretaci, že chování Stanislava Láníka se nelíbí ani jeho vlastní sestře a ve čtvrtém případě spatřujeme ztrátu nadějí hlavní hrdiny způsobenou jeho nerozvážným chováním.

³⁶⁸ RTSVOfficial. Herec [online]. Youtube, 12. listopadu 2020 [cit. 2023-06-23].

<https://www.youtube.com/watch?v=4qqIAdf6-3o>.

³⁶⁹ RTSVOfficial. Herec – už čoskoro [online]. Youtube, 26. října 2020 [cit. 2023-06-23].

<https://www.youtube.com/watch?v=kE6mcHj5zSg>.

³⁷⁰ RTSVOfficial. Herec – už čoskoro [online]. Youtube, 28. října 2020 [cit. 2023-06-23].

<https://www.youtube.com/watch?v=3A9RXakvyVA>.

³⁷¹ RTSVOfficial. Herec – už čoskoro [online]. Youtube, 29. října 2020 [cit. 2023-06-23].

https://www.youtube.com/watch?v=6C_Lf_PT_AQ.

³⁷² RTSVOfficial. Herec – už čoskoro [online]. Youtube, 27. října 2020 [cit. 2023-06-23].

<https://www.youtube.com/watch?v=MXXFEQKS20w>.

Všechny tyto výše uvedené audiovizuální ukázky jsou k nalezení na internetovém portálu Youtube. Nyní se však zaměříme na materiály, které jsou na oficiálních stránkách minisérie, tj na internetových stránkách České televize. Nejprve se jedná o dvě upoutávky v den premiéry prvního dílu minisérie, a to jednak v hlavní zpravodajské relaci *Události* a poté v návazné relaci kulturního zpravodajství *Události v kultuře*. Po obsahové stránce jsou obě reportáže zcela totožné. Moderátorka Daniela Písařovicová uvedla v rámci Událostí reportáž slovy „*Chtěl hrát dramatické postavy na jevišti, stal se ale loutkou státní bezpečnosti. Česká Televize má³⁷³ novou třídílnou minisérii Herec. První část odvysílá dnes večer na Jedničce. Hlavní roli v dramatickém příběhu ze začátku padesátých let má Jan Cina.*“³⁷⁴ Samotná reportáž je poskládána z několika filmových scén doprovázených krátkými vstupy jednotlivých autorů a komentářem redaktora kulturní redakce Martina Rachmana.

První scéna zachycuje diskutujícího herce Filipa Kaňkovského s hecem Janem Cinou, kde hlavní postava sděluje, že jeho otce zabili u Tobruku a matku soudili za kolaboraci. Po této pasáži slyšíme hlas redaktora Rachmana „*Pro stranické funkcionáře má špatný kádrový profil, jeho touhu změnit svůj osud využije StB.*“³⁷⁵ Dále následuje vyjádření samotného herce Jana Ciny pro tuto reportáž, kde se přiznává, že na počátku to bylo dost nepochopitelné a postavu, kterou měl ztvárnit ihned odsoudil, ale poté se pokoušel najít motivaci, která hlavního hrdinu ke spolupráci s tajnou službou hnala. Zatímco slyšíme Martina Rachmana a Jana Cinu, vidíme i záběry z filmu. Jednak herce Jana Cinu stojícího na jevišti při divadelním představení a říkající repliku. Také vidíme herce Martina Fingera nesoucího dvě piva v jakémsi bufetu. V okamžiku, kdy přestane mluvit Jan Cina, začne mluvit herečka Jenováfa Boková opět pro účely reportáže, která přibližuje děj filmu slovy „*Jak začne kolotoč zla a lží, už nevíte, jak z toho ven, takže musíte myslet už jenom sám na sebe.*“³⁷⁶ Následuje scéna, kdy vidíme vyděšenou herečku Bokovou, která přistupuje ke svému bratrovi (Janu Cinovi) a ptá se jej, co se mu stalo, na což herec Jan Cina reaguje, že se jej nemá na nic ptát. Opět pokračuje redaktor Rachman „*Do příběhu se dostaly i praktiky komunistické bezpečnosti, které filmaři tak často nezpracovávají, a to nasazování*

³⁷³ Na tomto místě je jediná odlišnost od reportáže v pořadu *Události v kultuře*, kde místo výrazu „*má*“ použije moderátorka Kateřina Bílková výraz „*dokončila*“.

³⁷⁴ ČESKÁ TELEVIZE. Herec v *Událostech* [online]. Česká Televize, iVysílání. 11. 10. 2020, [cit. 2023-04-06]. <https://www.ceskatelevize.cz/porady/12309723448-herec/bonus/39528/>.

³⁷⁵ Tamtéž.

³⁷⁶ Tamtéž.

*provokatérů na lidi s odlišnou sexuální orientací.*³⁷⁷ To provází záběr diskuze herce Pavla Batěka, při kterém sděluje, že člověk nemůže za své rodiče. Dále je před námi záběr herce Martina Fingera před kamerou a se sluchátky a poté vidíme opět herce Batěka líbajícího herce Jana Cinu. Vzápětí slyšíme komentář režiséra Petera Bebjaka: „*Nám jako predobraz fungoval článok, ktorý sme si našli, a to bolo o jednom hercovi, ktorý v pädesiatych rokoch bol dost' výrazná postava a ktorý fungoval, aspoň podľa tohto článku, ako šľapka pre Štátnu bezpečnosť.*“³⁷⁸

Následuje scéna, kdy vidíme opět debatující dvojici herců Cina—Boková, kdy hlavní postava sděluje, že půlka divadla brečela, když Sklenička četl Rudé právo. Herečka Boková se na základě toho táže, kdo že je Sklenička a herec Cina ji kárá, že je to hlavní hvězda divadelního souboru. Martin Rachman znovu provází reportáž slovy „*Reálné predobrazy majú i některé postavy z niekdejšího souboru Vinohradského divadla, scénáristé jim ale pozmenili jmena.*“³⁷⁹ Na to navazuje scéna, kdy se herec Pavel Batěk představuje herečce Elizavetě Maximové jako plukovník Vladimír Kempný a než se herečka představí také, plukovník pronese: „*Marta Švarcová, já vím ... já vás dobře znám soudružko nemyslete si.*“³⁸⁰ Dále se vyjadřuje spoluscenárista Petr Bok: „*Já si myslím, že my už si v súčasnosti môžeme dovoľit trochu jiný pohľad na ta padesátá léta z pohľedu ľudí, ktorí se na tom režimu aktivně podíleli.*“³⁸¹ V rámci tohoto vyjádření vidíme divadelní soubor na jevišti, na nějž se snáší portrét Josifa Stalina s černou páskou v pravém dolním rohu a dále vidíme vyděšenou tvář herečky Hany Vágnerové a plačící herečku Maximovou. Závěrem ještě doznívá dodatek: „*Herec ještě před svým premiérovým uvedením dostal pozvání mezi nejlepší evropské televizní filmy nebo seriály. Nominovaný je na cenu festivalu Prix Europa. Martin Rachman Česká Televize.*“³⁸²

Další reportáž, kterou nalezneme v sekci bonusových videí k minisérii *Herec* je reportáž opět z pořadu *Události v kultuře*, který byl vysílán týden před samotnou premiérou. Moderátorka Petra Křížová tentokrát uvádí reportáž slovy: „*Chce se stát hercem, žije ale ve složité době, stalinistickém Československu padesátých let. Jakou cenu je ochoten zaplatit za životní roli? Třídílná minisérie Herec v režii Petera Bebjaka je v nominacích na*

³⁷⁷ ČESKÁ TELEVIZE. Herec v Událostech [online]. Česká Televize, iVysílání. 11. 10. 2020, [cit. 2023-04-06]. <https://www.ceskatelevize.cz/porady/12309723448-herec/bonus/39528/>.

³⁷⁸ Tamtéž.

³⁷⁹ Tamtéž.

³⁸⁰ Tamtéž.

³⁸¹ Tamtéž.

³⁸² Tamtéž.

evropského televizního Oskara Prix Europa. Od dnešní půlnoci bude první díl ke shlédnutí na osmačtyřicet hodin v exkluzivní předpremiéře v iVysílání České televize. V hlavních rolích Jan Cina, Jenováfa Boková, anebo Emília Vašáryová, za týden pak historické drama uvede ČT 1.“³⁸³ Zatímco posloucháme úvodní představení filmu pohledem moderátorky vidíme záběry herce Jana Ciny a Judit Bárdos na jevišti, poté oba vidíme v intimním kontaktu v pokoji, ale vzápětí do místnosti vejde herec Jiří Štrébl. Dále je scéna, jak se herec Jan Cina baví na chodbě s dvěma dalšími mladíky, ale v okamžiku, kdy slabě slyšíme, že kdosi vyvolává jméno Láník, se Jan Cina otočí. Po této scéně skončí úvodní slovo moderátorky a nyní plně slyšíme scény z filmu. Stanislav Láník stojí vyděšený a říká: „*To přece nemůžou ... musím tam.*“³⁸⁴ Kamera následně zabere Martu Švarcovou (herečku Elizavetu Maximovou), která reaguje, že prý Láník včera bez omluvy nedorazil na zkoušku. Poté však řečnický dodává, že za to by jej přece nevyhodili. Oblékající se Stanislav Láník sděluje, že to bude určitě nějaké nedorozumění. Po následném střihu vidíme sedícího důstojníka (hraje Vasil Fridrich) v divadle, který sděluje Láníkovi: „*No přece byste to nebral osobně ... změna koncepce souboru ... to se stává.*“ „*Ale někoho jako mě tady přece nemáte,*“ reaguje hlavní hrdina, ale dostane se mu pouze odpovědi: „*To se nemusíte bát, náhradu za vás už máme.*“³⁸⁵

Zastavme se na okamžik u konstatování spoluscenáristy Petra Boka, že si již mohou dovolit „*trochu jiný pohled*“ na padesátá léta. Zohledníme-li i vyjádření herce Jana Ciny, ve kterém tvrdí, že hledal motivaci hlavní postavy k těmto činům, vychází nám zřetelně, že tvůrci měli za cíl, zaměřit se na tuto historickou dobu zorným úhlem jednoho „obyčejného“ herce, zohlednit jeho sociální roli ve společnosti a přiblížit divákům jeho motivaci pro činy, které dělal. Dalo by se tedy říci, že film je sociální sondou do osobního života jednoho člověka na pozadí historických událostí a okolností. Přestože se můžeme domnívat, že záměrem tvůrců je zobrazit Stanislava Láníka jako osobu, která neměla na výběr, a to co činila, činit musela, konečné hodnocení zůstává na divákovi. Toto jsou tedy základní audiovizuální ukázky k tomuto filmu, které mají za cíl upozornit diváky na tento filmový projekt a v krátkosti nastínit základní dějové linky.

³⁸³ ČESKÁ TELEVIZE. Herec na Prix Europa [online]. Česká Televize, iVysílání. 2.10.2020, [cit. 2023-04-06] <https://www.ceskatelevize.cz/porady/12309723448-herec/bonus/39480/>.

³⁸⁴ Tamtéž.

³⁸⁵ Tamtéž.

3.2 Rozhovory k minisérii *Herec*

Prvním rozhovorem, kterého si budeme všímat, je interview herce Jana Ciny s redaktorem České televize Pavlem Navrátilem den před premiérou prvního dílu v dopoledním víkendovém pořadu *Studio 6*. Po úvodní otázce redaktora, jaké má představitel titulní role zatím reakce (protože první díl běžel zatím pouze na internetovém vysílání České televize), je český herec vyzván, aby stručně představil hlavní postavu.

*„Téma je celkem náročné, padesátá léta, hlavní hrdina Stanislav Láník je sice hrdinou, ale nevím, jestli bychom všichni chtěli jej následovat v tom co dělá a jak se chová v té minisérii. Takže na to mám různé názory, ale většinu lidí to opravdu chytlo a ta atmosféra jim přijde neskutečná.“*³⁸⁶ Redaktor Navrátil poté upozorňuje, že minisérie byla nominována na evropského televizního Oskara Prix Europa a na portálu ČSFD získal první díl 80 %. Následně je Jan Cina opět vyzván, aby pohovořil o postavě Stanislava Láníka. *„Jsou to padesátá léta. Stanislav Láník je mladý herec, který ochotničí a samozřejmě by to chtěl dotáhnout co nejvýše to jde. Bohužel nemá úplně dobrý kádrový profil, což pro ty, kteří jsou mladší než já anebo nevědí, tak to byl opravdu velký problém kdysi a on se rozhodne, že to vezme do svých rukou, samozřejmě státní bezpečnost využije nějaké jeho slabiny, kterou má, ale kterou prozrazovat nebudu a on se rozhodne spolupracovat a co ta spolupráce přinese to se dozvídáme v těch dalších dílech a on se opravdu zaplétá. On to myslím myslí vždy dobře, ale bohužel zapomene na ty ostatní a co ostatním může způsobit a vítězí tam nějaký jeho prospěch.“*³⁸⁷

Druhý rozhovor je z pořadu *Sama Doma*,³⁸⁸ kdy se jej moderátorka Lucie Křížová ptá na skutečnost, jak se Jan Cina potýkal se ztvárněním postavy Stanislava Láníka a odkazuje na internetový článek, ve kterém mladý herec uvedl, že jej tato činnost zavedla do neprobádaných končin.³⁸⁹ Jan Cina na to reaguje, že to byl pro něj velmi velký úkol a charakter postavy, jejíž příběh se odehrává v padesátých letech, což považuje za velmi drsnou dobu, považuje za velmi obtížný v otázce pochopení motivace ústřední postavy. Zároveň připomíná, že postava herce Stanislava Láníka se s celou dobou vypořádává po svém a myslí hodně na sebe a činí věci, které škodí lidem okolo něj samotného. Dále se

³⁸⁶ ČESKÁ TELEVIZE. Rozhovor s Janem Cinou [online]. Česká Televize, iVysílání. 10.10.2020, [cit. 2023-04-06] <https://www.ceskatelevize.cz/porady/12309723448-herec/bonus/39519/>.

³⁸⁷ Tamtéž.

³⁸⁸ ČESKÁ TELEVIZE. Jan Cina v pořadu *Sama doma* [online]. Česká Televize, iVysílání. 8.10.2020, [cit. 2023-04-06] <https://www.ceskatelevize.cz/porady/12309723448-herec/bonus/39509/>.

³⁸⁹ BLESK.CZ. Zákulisní minisérie *Herec*: Jan Cina přiznal morální rozpory! Kariéra proti svědomí [online]. Blesk. 11.10.2020, [cit. 2023-04-06] <https://www.blesk.cz/clanek/celebrity-serialy-filmy-kino-a-tv/657976/zakulisi-miniserie-ct-herec-jan-cina-priznal-moralni-rozpory-kariera-proti-svedomi.html>.

spolu moderátorka Jana Havrdová táže, zda se Jan Cina dokázal se svým domnělým kolegou Láníkem ztotožnit. Jan Cina následně sděluje, že ve spojitosti s postavou Láníka ho napadl výraz svině, ale dodává, že za tím, čím se nakonec tato postava stala, muselo být něco, co jej k tomuto osudu přivedlo. Za důležitý faktor, který Láníka přivedl na tuto cestu považuje strach.³⁹⁰

Závěrem této kapitoly se ještě zaměříme na dva internetové články týkající se tohoto tématu. Z prvního nás zaujme hodnocení padesátých let z pohledu herce Jana Ciny, který odpovídá na otázku, zda se změnil se během příprav a natáčení jeho přístup k padesátým letům, slovy: „*Vlastně se mi jen prohloubil a potvrdil pocit nespravedlnosti, absurdity a strachu, kterého byla tato doba plná. A myslím si, že stále platí, že Rusko, tehdy Sovětský svaz, není dobrým přítelem a je velmi špatným pánem. A Ruskem prosím nemyslím krásnou krajinu a kulturu a normální lidi, které tato země má, ale lidi, pro které je moc, osobní prospěch a jakási nadřazenost a nerespektování ostatních vším.*“³⁹¹ Dále se článek dotazuje na historickou věrnost minisérie, na což Jan Cina reaguje, že události ohledně dění v Divadle československé armády, jsou inspirovány reálnými událostmi.³⁹²

Druhý článek pochází z internetové stránky bulvárního deníku *Blesk*, v tomto případě Blesk.cz. Tento článek je poskládán z kusových výpovědí autorů a tvůrců filmového projektu a v tomto kontextu nás zaujalo vyjádření spoluscenáristy Petra Boka a herce Martina Fingera. Scénárista nejprve hodnotí: „*Snázili jsme se zachovat atmosféru. První polovina třiapadesátého roku, kdy nejdřív zemřel Stalin, poté Gottwald a ke všemu místní komunisti chystali revizi takzvané monetární politiky, byla podle mého názoru první z festovních hřebíků do rakve lidově demokratického režimu v téhle zemi.*“³⁹³ Herec Martin Finger jej poté doplňuje konstatováním. „*Padesátá léta nejsou v našich dějinách samozřejmě jenom o zvěrstvech komunistů a estébáků, jakkoli se v dějepise zmiňuje především toto. Lidé žili své obyčejné životy, které žijí a musí žít za každého režimu. Bez diskuze ale toto období spadá do nejtemnějších etap našich dějin.*“³⁹⁴

³⁹⁰ ČESKÁ TELEVIZE. Jan Cina v pořadu Sama doma [online]. Česká Televize, iVysílání. 8.10.2020, [cit. 2023-04-06] <https://www.ceskatelevize.cz/porady/12309723448-herec/bonus/39509/>.

³⁹¹ TOTALFILM. Jan Cina: Postava Standy Láníka pro mě byla zatím nejkomplicovanější [online]. Total Film. 19.10.2020, [cit. 2023-04-06] <https://www.totalfilm.cz/2020/10/jan-cina-postava-standy-lanika-me-zatim-byla-nejkomplicovanejsi/>.

³⁹² Tamtéž.

³⁹³ BLESK.CZ. Zákulisní minisérie Herec: Jan Cina přiznal morální rozpory! Kariéra proti svědomí [online]. Blesk. 11.10.2020, [cit. 2023-04-06] <https://www.blesk.cz/clanek/celebrity-serialy-filmy-kino-a-tv/657976/zakulisi-miniserie-ct-herec-jan-cina-priznal-moralni-rozpory-kariera-proti-svedomi.html>.

³⁹⁴ Tamtéž.

3.3 Reakce k minisérii *Herec*

V třetí podkapitole k filmu *Herec* se budeme věnovat diváckým reakcím k této minisérii. Postupovat budeme obdobně jako v případě prvního filmového projektu. Nejprve budeme sledovat hodnocení ústřední postavy, ale také budeme pozorovat reflexe týkající se některých vedlejších postav, které jsou pro dějinnou linku filmu klíčové. Dále se zaměříme na reflexe, které popisují historickou dobu se zvláštním důrazem na vliv komunistické strany. Čtvrtým sledovaným aspektem budou specifické komentáře k filmu.

3.3.1 Reakce k historickým postavám minisérie *Herec*

Prvním spojujícím pojmem, který se v označení hlavní postavy objevuje, je pejorativní výraz „svině“. Takto Stanislava Láníka označují uživatelé *M.i.k.e.*,³⁹⁵ *kocik1*,³⁹⁶ *dawe787*,³⁹⁷ *Rockerman*,³⁹⁸ *Sarkastic*,³⁹⁹ *denulik*,⁴⁰⁰ a *Rumbambule*.⁴⁰¹

M.i.k.e píše o extrémní ukázce tohoto zvířete, jehož jednání nelze pochopit ani se s ním ztotožnit.⁴⁰² Autor *kocik1* hovoří zase o tomto užitekovém živočichovi ve spojitosti slov lidská a bez morálky.⁴⁰³ Divák *dawe787* přispívá výrazem „udavačská“,⁴⁰⁴ *Sarkastic*,⁴⁰⁵ „bezpáteřní“, *Rockerman*, „bezcharakterní“⁴⁰⁶ a *Rumbambule* používá pojem „ubohá“.⁴⁰⁷ Slovenský divák **CARNIFEX** připodobňuje Stanislava Láníka k jinému exotičtějšimu zvířeti, a to k chameleonovi, který ve filmu hraje na všechny strany a nevnímá následky svých činů.⁴⁰⁸ *Snorlax* se domnívá, že: „*Hlavní hrdina nemá žádnou kladnou stránku.*“⁴⁰⁹ *Pierre* popisuje ve svém komentáři úlohu Stanislava Láníka, který podle jeho slov, byl využíván StB ke kompromitaci vlivných lidí, což jej kariéerně posouvá v divadelním životě a kromě toho dodává, že se Láník neohlížel ani na svou rodinu a bezohledně udal i vlastní

³⁹⁵ ČSFD-RECENZE [online]. M.i.k.e, 26.10.2020 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/>.

³⁹⁶ Tamtéž, *kocik1*, 28.10.2020 [cit.28.7.2022].

³⁹⁷ Tamtéž, *dawe787*, 16.11.2020 [cit.28.7.2022].

³⁹⁸ Tamtéž, *Rockerman*, 29.10.2020 [cit.28.7.2022].

³⁹⁹ Tamtéž, *Sarkastic*, 28.2.2021 [cit.28.7.2022].

⁴⁰⁰ Tamtéž, *denulik*, 8.4.2021 [cit.28.7.2022].

⁴⁰¹ Tamtéž, *Rumbambule*, 17.11.2020 [cit.28.7.2022].

⁴⁰² Tamtéž, *M.i.k.e.*, 26.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁴⁰³ Tamtéž, *kocik1*, 28.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁴⁰⁴ Tamtéž, *dawe787*, 16.11.2020 [cit.28.7.2022].

⁴⁰⁵ Tamtéž, *Sarkastic*, 28.2.2021 [cit.28.7.2022].

⁴⁰⁶ Tamtéž, *Rockerman*, 29.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁴⁰⁷ Tamtéž, *Rumbambule*, 17.11.2020 [cit.28.7.2022].

⁴⁰⁸ Tamtéž, **CARNIFEX**, 19.1.2021 [cit.28.7.2022].

⁴⁰⁹ Tamtéž, *Snorlax*, 11.2.2022 [cit.28.7.2022].

sestru.⁴¹⁰ Obětování vlastní rodiny v tomto případě sestry si všímá také *cinemafil*. Zmiňovaný píše: „*Od 1. dílu začínala být postava Standy dost předvídatelná, co děl, to jeden podraz a jeden milenec předhozený hochům od STB. V posledním díle ne, tam napráskal ségru a skoro švagra.*“⁴¹¹ Uživatel s přezdívkou *McGuffin* uvažuje, že zatímco v práci hlavní hrdina hrál role, „*aby zabavil diváky, a všichni to vědí. V soukromí hraje přátelům přítele, aby jim na zakázku zničil život, a kromě tajné policie to nikdo neví.*“⁴¹² Příspěvatel(ka) *grifina* bilancuje celou postavu myšlenkou, že zradil vlastně všechny.⁴¹³ K dalšímu zvířeti přirovnává hlavní postavu i uživatel *dr.fish*, který vyjadřuje mínění, že hlavní postava se stala jakousi krysou, která nakonec musí „*výti s vlky*“ a jelikož jej ovládne strach, pro přežití je schopen učinit cokoli.⁴¹⁴

Další příspěvek vytvořil *klukluka*, který přiznává, že byl zvědavý na „*osud člověka, který už člověka připomínal pouze vzhledem.*“⁴¹⁵ *Unique Nett*⁴¹⁶ ve svém komentáři oslovuje přímo hlavní postavu a to označením „*hajzl*“, zato *velkyvezir* se omezí pouze na označení „*šmejda*“.⁴¹⁷ *JenTR* spatřuje v postavě Láníka drobný rozpor, neboť uvádí: „*postava vypadá jako andílek, ale je to hajzlík.*“⁴¹⁸ Autor s přezdívkou *koza3* vidí v Láníkovi určitou rozpolcenost, která brání divákům jej buďto zavrhnout, nebo s ním sympatizovat.⁴¹⁹ O nejednoznačném charakteru poté hovoří i komentátor *Tosi*.⁴²⁰ Dvojice *verbal*⁴²¹ a *mira007*⁴²² si všímají sexuální orientace hlavní postavy, Komentátor *verbal* popisuje Stanislava Láníka jako charakterově pokřiveného, bezpáteřního, bezcharakterního a homosexuálního jedince, který je navíc ve filmu vyobrazen velmi odpudivě.⁴²³ Druhý příspěvatel hovoří „*o oportunistickém homosexuálním herci, který chtěl tak moc hrát, že se dal do služeb StB, aby [...] diskreditoval cílové osoby.*“⁴²⁴

⁴¹⁰ ČSFD-RECENZE [online]. Pierre, 26.10.2020 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/>.

⁴¹¹ Tamtéž, *cinemafil*, 6.11.2020 [cit.28.7.2022].

⁴¹² Tamtéž, *McGuffin*, 27.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁴¹³ Tamtéž, *grifina*, 26.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁴¹⁴ Tamtéž, *dr.fish*, 4.2.2021 [cit.28.7.2022].

⁴¹⁵ Tamtéž, *klukluka*, 29.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁴¹⁶ Tamtéž, *UniqueNett*, 1.12.2020 [cit.28.7.2022].

⁴¹⁷ Tamtéž, *velkyvezir*, 7.3.2021 [cit.28.7.2022].

⁴¹⁸ Tamtéž, *JenTR*, 12.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁴¹⁹ Tamtéž, *koza3*, 31.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁴²⁰ Tamtéž, *Tosi*, 2.11.2020 [cit.28.7.2022].

⁴²¹ Tamtéž, 27.1.2022 [cit.28.7.2022].

⁴²² Tamtéž, *mira007*, 26.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁴²³ Tamtéž, 27.1.2022 [cit.28.7.2022].

⁴²⁴ Tamtéž, *mira007*, 26.10.2020 [cit.28.7.2022].

Divák *topi80* vyjadřuje mínění, že hlavní hrdina v něm neprobudil žádnou emoci.⁴²⁵ Obsáhlejší až psychologický komentář představuje autor s přezdívkou *kpt.Johanson*, který píše: „Prazvláštní pro mě zůstává motivace hlavní postavy, kterou si máme vlastně jen domyslet, na které nezanechává její jednání prakticky žádný morální dopad. Výsledkem je pak profil jedince s psychologickým profilem bez emočního psychopata, jehož motivace je zaměřena čistě na vlastní prospěch, který ovšem trestuhodně potápí jednu svou šanci k lepšímu životu za druhou, jen pro poslušnou službu něčemu, co jej stejně má za odpad lidské společnosti. V takovém kontrastu by hlavní hrdina byl spíše jasně submisivním jedincem, který pro svou existenci potřebuje opovržení a vlastní znehodnocení, čehož si cení víc než vlastní důstojnosti a vůbec jakýchkoli morálních hodnot. Z celého tedy spíše číší jasně "Proč?" A touha po lepším životě, penězích, či uznání to evidentně není. Stejně tak není nijak vysvětlen vztah hlavní postavy se svým StB kontaktem, který jej v jednu chvíli hodí přes palubu, aby mu na druhé zachránil život jen pro ten svůj, kterého z nepochopitelného důvodu hrdina kryje i přes jasný následek vlastní smrti. Nepochopitelná je scéna s průchozím podhraničním přechodem, na jehož konci, museli připravení vrazi StB čekat, tedy už někde za hranicí v cizím státě a riskovat tak konflikt při odhalení druhou stranou.“⁴²⁶

V tomto komentáři je zmínka o jakémsi kontaktu StB, což jednoznačně odpovídá roli kapitána Korčáka, kterého ztvárňuje herec Martin Finger. O této postavě je mezi komentáři také několik zmínek. Divák *ibeh* popisuje tuto filmovou figuru jako „*bodrého hajzla*“⁴²⁷ a *rublik05* jako „*slizkého stbáka*“.⁴²⁸ *Inozuka* kvituje, že herec Finger dobře vystihl onu surovost, kterou příslušníci StB měli.⁴²⁹

Komentář autora *Disk*, který je uveden v úvodu celé práce,⁴³⁰ zmiňuje vedle herce Martina Fingera ještě herce Adriana Jastrabana, kteří dle jeho názoru hrají oba „*odpudivé postavy*“.⁴³¹ Slovenský herec Jastraban hraje ve filmu roli domovníka Štěpánského, který Stanislavu Láníkovi a jeho sestře velmi ztrpčuje život. *Lukoboss* hodnotí, že zmiňovaný herec, zde hraje „*opravdu pořádného hajzla*“,⁴³² a *filmmovier* jej označuje za komunistickou

⁴²⁵ ČSFD-RECENZE [online]. *topi80*, 26.10.2020 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herce/recenze/>.

⁴²⁶ Tamtéž, *kpt.Johanson*, 17.3.2021 [cit.28.7.2022].

⁴²⁷ Tamtéž, *ibeh*, 26.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁴²⁸ Tamtéž, *rublik05*, 1.11.2020 [cit.28.7.2022].

⁴²⁹ Tamtéž, *Inozuka*, 8.11.2020 [cit.28.7.2022].

⁴³⁰ Viz kapitola: Úvod, s. 4.

⁴³¹ Tamtéž, *Disk*, 14.8.2020. [cit.28.7.2022].

⁴³² Tamtéž, *Lukoboss*, 26.10.2020 [cit.28.7.2022].

„svini“.⁴³³ Stejný názor má také *vicvixx*.⁴³⁴ Uživatel *Karp* drobně rozporuje negativní vyznění jednotlivých postav, když píše: „*Já osobně nevěřím ve stoprocentně negativní postavy. I ti největší diktátoři mívali také nějakou pozitivní vlastnost a čiré zlo je dle mého trochu přežitý konstrukt, čím narážím třeba na roli A. Jastrabana.*“⁴³⁵ Autoři *šakal007*⁴³⁶ a *FammeFragile*⁴³⁷ komentují charakterové vlastnosti filmových postav pouze obecně. Příspěvatel *šakal007*⁴³⁸ hodnotí, jak málo stačí, aby se člověk stal sviní a divačka *FammeFragile* spekuluje o tom „*kdo je tedy vlastně ten dobrý a kdo špatný.*“⁴³⁹ Dochází však k závěru, že: „*S úplně čistým štítem z toho nakonec podle mého nevyjde nikdo.*“⁴⁴⁰

Komentářů, které hodnotí jednotlivé postavy, tvoří více než 17,6 % z celkového počtu příspěvků.⁴⁴¹ Všechny komentáře hodnotí jednotlivé postavy negativně a většinou pejorativním až vulgárním označením. Z toho tedy vyplývá, že jednotlivé postavy nepovažuje nikdo za pozitivní či morální vzory. Toto však je také určitý ukazatel, jak mohou diváci hodnotit historické postavy či období, i když přiznejme, že postava Stanislava Láníka není historicky zcela přesnou, neboť je pouze inspirovaná jinou historickou osobou.

Můžeme však tvrdit, že i fiktivní postava, byť inspirovaná skutečným předobrazem, jak potvrzuje režisér Petr Bebjak⁴⁴² může vyvolat negativní emoce. Skutečnost, zda je postava hlavního hrdiny historicky skutečná nehraje, či nikoli, nehraje pro diváka příliš velkou roli, jak uvidíme v následujících kapitolách.

Uživatelé vyjadřují své emoce z mého pohledu, ze dvou možných důvodů. Za prvé si uvědomují, že Stanislav Láník žije v komunistické době, a jejich emocionální komentáře vůči hlavní postavě, sebou nesou i negativní vymezení k této historické době, která se i díky této minisérii vžila do kulturní paměti. Zkráceně řečeno můžeme tuto tezi vyjádřit, že postava Stanislava Láníka je negativní, protože žila v negativní době. To je konstatování, které do jisté míry přináší poznání k naší badatelské otázce, že tato filmová postava přinesla negativní náhled na komunistické období, což se dle mého názoru, zákonitě projeví, či již projevilo v české kulturní paměti.

⁴³³ ČSFD-RECENZE [online]. filmmovier, 23.2.2021 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/>.

⁴³⁴ Tamtéž, *vicvixx*, 12.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁴³⁵ Tamtéž, *Karp*, 26.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁴³⁶ Tamtéž, *šakal007*, 25.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁴³⁷ Tamtéž, *FammeFragile*, 6.2.2022 [cit.28.7.2022].

⁴³⁸ Tamtéž, *šakal007*, 25.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁴³⁹ Tamtéž, *FammeFragile*, 6.2.2022 [cit.28.7.2022].

⁴⁴⁰ Tamtéž, *FammeFragile*, 6.2.2022 [cit.28.7.2022].

⁴⁴¹ Jedná se o 34 komentářů z celkového počtu 193.

⁴⁴² ČESKÁ TELEVIZE. Herec v Událostech [online]. Česká Televize, iVysílání. 11. 10. 2020, [cit. 2023-04-06]. <https://www.ceskatelevize.cz/porady/12309723448-herec/bonus/39528/>

Druhou možností, je eventualita, že komentující hodnotí pouze charakterové vlastnosti Stanislava Láníka a dalších představitelů a kontext historické doby, přesněji řečeno na období komunismu, v jejich vyjádřeních nehraje žádnou roli, což pochopitelně nikterak nereflektuje dobu komunismu

3.3.2 Reakce k historické době minisérie *Herec*

Podobně jako v případě filmu *Toman* se budeme i zde držet několika společných rysů jednotlivých komentářů. Celkem ve čtyřadvaceti případech, tj. téměř dvanáct a půl procentech,⁴⁴³ se objevuje emoční rozměr pocitu diváka, který dokázali popsat.

Pocit mrazu popisují autoři *Disk*,⁴⁴⁴ *Morholt*,⁴⁴⁵ *angel74*,⁴⁴⁶ *sardon*,⁴⁴⁷ *quido_zidle*,⁴⁴⁸ *Hombre8*,⁴⁴⁹ *velkyvezir*. Posledně jmenovaný tento pocit zažívá však jako jediný z charakteru hlavní postavy, kterou označuje jako „šmejd“,⁴⁵⁰ jak je uvedeno v předchozí podkapitole. *Hombre8* popisuje „mrazivě temnou atmosféru“,⁴⁵¹ *sardon* pouze „mrazivou“,⁴⁵² *angel74* píše o „atmosféře, ze které místy až mrazilo“,⁴⁵³ a *quido_zidle* hovoří o „mrazivé atmosféře doby.“⁴⁵⁴ *Disk*⁴⁵⁵ hodnotí tímto výrazem samotný závěr filmu a uživatel *Marholt* mrazí komplexně z filmu.⁴⁵⁶ Divák *Big Bear* píše i o „mrazivé hudbě“⁴⁵⁷ a při konstatování, jak fungovala tehdejší společnost, používá také výraz hnusu,⁴⁵⁸ podobně jako *petikacka*, která hovoří o hnusu totalitní moci⁴⁵⁹ a *filmmovier*, který přidává i pocit deprese.⁴⁶⁰ Depresivní vyobrazení období reflektuje *EternalS*,⁴⁶¹ *caMen*⁴⁶² a *farky*. Posledně jmenovaný varuje potencionální nové diváky, že po shlédnutí pocítí depresi.⁴⁶³ Na hnus padesátých let upozorňuje i *Stíba*⁴⁶⁴ a *cyglos*.⁴⁶⁵

⁴⁴³ Jedná se o 24 komentářů z celkového počtu 193.

⁴⁴⁴ ČSFD-RECENZE [online]. *Disk*, 14.8.2020. [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/>.

⁴⁴⁵ Tamtéž, *Morholt*, 3.12.2020 [cit.28.7.2022].

⁴⁴⁶ Tamtéž, *angel74*, 30.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁴⁴⁷ Tamtéž, *sardon*, 31.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁴⁴⁸ Tamtéž, *quido_zidle*, 8.2.2021 [cit.28.7.2022].

⁴⁴⁹ Tamtéž, *Hombre8*, 14.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁴⁵⁰ Tamtéž, *velkyvezir*, 7.3.2021 [cit.28.7.2022].

⁴⁵¹ Tamtéž, *Hombre8*, 14.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁴⁵² Tamtéž, *sardon*, 31.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁴⁵³ Tamtéž, *angel74*, 30.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁴⁵⁴ Tamtéž, *quido_zidle*, 8.2.2021 [cit.28.7.2022].

⁴⁵⁵ Tamtéž, *Disk*, 14.8.2020. [cit.28.7.2022].

⁴⁵⁶ Tamtéž, *Morholt*, 3.12.2020 [cit.28.7.2022].

⁴⁵⁷ Tamtéž, *Big Bear*, 30.12.2020 [cit.28.7.2022].

⁴⁵⁸ Tamtéž.

⁴⁵⁹ Tamtéž, *petikacka*, 8.2.2022 [cit.28.7.2022].

⁴⁶⁰ Tamtéž, *filmmovier*, 23.2.2021 [cit.28.7.2022].

⁴⁶¹ Tamtéž, *EternalS*, 26.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁴⁶² Tamtéž, *caMen*, 22.2.2022 [cit.28.7.2022].

⁴⁶³ Tamtéž, *farky*, 25.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁴⁶⁴ Tamtéž, *Stíba*, 30.3.2021 [cit.28.7.2022].

⁴⁶⁵ Tamtéž, *cyglos*, 25.2.2022 [cit.28.7.2022].

Uživatelé *benden*,⁴⁶⁶ *ostravak30*,⁴⁶⁷ *Aniki*⁴⁶⁸ a *rikitiki*⁴⁶⁹ používají výrazu strach a děs. Prvně zmíněný píše: „*obraz padesátých let u nás, kdy jsme byli stalinější než v CCCP, je děsivý.*“⁴⁷⁰ Divák *rikitiki* to hodnotí slovy: „... *houstne atmosféra, zadírá se pod kůži a divák doslova cítí stahující se děs nejšílenějších padesátých let.*“⁴⁷¹ Druhá dvojice popisuje „*atmosféru strachu*“⁴⁷² a *ostravak30* popisuje, že „*strach je zkrátka mocná zbraň*“ a „*málo stačí k tomu, aby se člověk stal udavačem či katem některých osudů.*“⁴⁷³

Pocit nevolnosti vystihuje ve svém komentáři autor *DAPDO*, který zmiňuje výslovně „*nechutný závěr*“, který onu dobu vystihuje.⁴⁷⁴ Jedinec s přezdívkou *lolaloka*⁴⁷⁵ přiznává, že mu není dobře ze sledování všech dílů tohoto filmu a *claudel* dokonce tvrdí, že mu bylo „*fyzicky špatně*“. Mimo to hodnotí dobu jako tíživou, dusnou a depresivní, která „*nenechala nikoho v klidu ani ty, kteří drželi otěže moci*“ a následně hovoří i o tom, že film vykresluje temné období naší historie.⁴⁷⁶ Také *Tosim*⁴⁷⁷ píše o temných padesátých letech, které *Big Bear* považuje za nejodpornější období našich dějin.⁴⁷⁸ Tento autor však dále rozvíjí svůj komentář, když píše: „*zatímco třeba léta padesátá byla v USA ve znamení technologického pokroku, vývoje, výzkumu a zvyšování životní úrovně, u nás to bylo čiré peklo. Soused udával souseda, domovník lidi z baráku, neustálé schůze a všechny ty kecy o budování, posilování míru, pětiletky, překračování plánu... Hnus, hnus, hnus.*“⁴⁷⁹ K negativnímu hodnocení padesátých let 20. století v Československu se připojuje i *kocik1* svým názorem, že: „*padesátá léta byla možná nejhoršími v naší historii.*“⁴⁸⁰ Podobně to vidí i *Rockerman*, který hodnotí dobu jako tu nejtemnější v naší historii.⁴⁸¹ Také *ostravak30* soudí, že: „*padesátá léta už navždy zůstanou černou kaňkou v našich dějinách.*“⁴⁸² *Pete* píše o absurdním totalitním režimu, který stáhl celou společnost do morálního pekla.⁴⁸³

⁴⁶⁶ ČSFD-RECENZE [online]. *benden*, 26.10.2020 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/>.

⁴⁶⁷ Tamtéž, *ostravak30*, 26.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁴⁶⁸ Tamtéž, *Aniki*, 28.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁴⁶⁹ Tamtéž, *rikitiki*, 28.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁴⁷⁰ Tamtéž, *benden*, 26.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁴⁷¹ Tamtéž, *rikitiki*, 28.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁴⁷² Tamtéž, *Aniki*, 28.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁴⁷³ Tamtéž, *ostravak30*, 26.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁴⁷⁴ Tamtéž, *DAPDO*, 14.11.2020 [cit.28.7.2022].

⁴⁷⁵ Tamtéž, *lolaloka*, 20.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁴⁷⁶ Tamtéž, *claudel*, 9.3.2021 [cit.28.7.2022].

⁴⁷⁷ Tamtéž, *Tosim*, 27.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁴⁷⁸ Tamtéž, *Big Bear*, 30.12.2020 [cit.28.7.2022].

⁴⁷⁹ Tamtéž.

⁴⁸⁰ Tamtéž, *kocik1*, 28.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁴⁸¹ Tamtéž, *Rockerman*, 29.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁴⁸² Tamtéž, *ostravak30*, 26.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁴⁸³ Tamtéž, *Pete*, 14.3.2022 [cit.28.7.2022].

O „bahně“ padesátých let pojednává *Snorlax*⁴⁸⁴ a zatímco *Pierre* využívá výrazu „šedivá padesátá leta“⁴⁸⁵ a *ladzefan* se dokonce přiklání ke hodnocení „strašidelná“.⁴⁸⁶ Uživatel *kajas* ve svém komentáři pokládá dobu, vyobrazenou ve filmu za správně šedivou, beznadějnou a temnou.⁴⁸⁷ Obdobně komentuje dobu *Sarkastic*, neboť také píše o atmosféře bezvýchodnosti, strachu a šedi.⁴⁸⁸ *Slarque* se věnuje faktu, že scénář a děj filmu rozdělil všechny postavy na „oběti“ a „svině“ a dále pokračuje výrokem o strašných padesátých letech.⁴⁸⁹ Také *koza3* popisuje charakter výrazem svině, když uvádí, že film je drama o těchto zvířatech a lidech.⁴⁹⁰ Uživatel *mira007* chápe celý film jako „špionážní podívanou z padesátých let“, která navíc podle jeho názoru obsahuje velmi temnou atmosféru.⁴⁹¹ Divák *lineker* popisuje dobu jako nejtemnější období naší minulosti.⁴⁹²

Další komentující si všímají více vlivu doby na jednotlivce. Příspěvatel *cinemafil* píše, že film je zasazen do „charaktery lamačského období 50 let, kdy lidi, co se nenechali zlomit končili nadlouho v lágrech nebo na popravišti.“⁴⁹³ *Franki69* popisuje, že „lidem se tenkrát stávaly nehody. Padali z oken, přejel je nákladák, dostali "provaz" ve vykonstruovaném procesu nebo prostě mizeli.“⁴⁹⁴ Zároveň dodává, že film, je de facto příběhem z krutých československých poválečných dějin.⁴⁹⁵ Podobně *mac000* hovoří o filmu vypovídajícím „o kruté době a lidech poplatných režimu v míře, dohánějící jedince k zoufalým činům.“⁴⁹⁶ Autor *rublik05* ve svém příspěvku tvrdí, že film sází na pochmurnou a silnou atmosféru padesátých let, kdy si člověk nemohl být jistý nikým a ničím.⁴⁹⁷ Také *UniqueNett* si všímá jednotlivců a tvrdí, že film, je drsnou, nechutnou a reálnou ukázkou lidských charakterů, a to nejen v padesátých letech.⁴⁹⁸ Uživatel *castor* uvádí, že film podal obraz o tíživé době, atmosféře nejistoty a množství zajímavých postav, se kterými divák buď sympatizuje, nebo je nenávidí.⁴⁹⁹ Divák *cyglos* popisuje padesátá léta, jako období intrik,

⁴⁸⁴ ČSFD-RECENZE [online]. *Snorlax*, 11.2.2022 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/>.

⁴⁸⁵ Tamtéž, *Pierre*, 26.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁴⁸⁶ Tamtéž, *ladzefan*, 27.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁴⁸⁷ Tamtéž, *kajas*, 1.11.2020 [cit.28.7.2022].

⁴⁸⁸ Tamtéž, *Sarkastic*, 28.2.2021 [cit.28.7.2022].

⁴⁸⁹ Tamtéž, *Slarque*, 26.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁴⁹⁰ Tamtéž, *koza3*, 31.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁴⁹¹ Tamtéž, *mira007*, 26.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁴⁹² Tamtéž, *lineker*, 28.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁴⁹³ Tamtéž, *cinemafil*, 6.11.2020 [cit.28.7.2022].

⁴⁹⁴ Tamtéž, *Franki69*, 26.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁴⁹⁵ Tamtéž, *Franki69*, 26.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁴⁹⁶ Tamtéž, *mac000*, 13.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁴⁹⁷ Tamtéž, *rublik05*, 1.11.2020 [cit.28.7.2022].

⁴⁹⁸ Tamtéž, *UniqueNett*, 1.12.2020 [cit.28.7.2022].

⁴⁹⁹ Tamtéž, *castor*, 20.3.2019 [cit.28.7.2022].

likvidace nepohodlných lidí a dobu, kdy určití lidé dokázali pokrýt charakter člověka.⁵⁰⁰ *Johnny.ARN* míní, že řada lidí neznající patřičné realie, může mít z filmu dojem, že to byla „špinavá doba, kde nikto nebol dobrý, každý bol pokrivený, niekto aj navonok, niekto len vo vnútri“, což však podle autora neodrazuje realitu.⁵⁰¹ Autor *v.pohode* používá výraz žumpa „padesátých let“,⁵⁰² přispěvatel s přezdívkou *funkyshit* hovoří o hutné atmosféře sociku⁵⁰³ a *F.W.Calqhoun* tvrdí, že nikdo soudný nemůže zpochybnit, že období před rokem 1989 bylo z těch temnějších.⁵⁰⁴

Uživatelé *sportovec*,⁵⁰⁵ *Disk*⁵⁰⁶ a *BigJohn02*⁵⁰⁷ zmiňují prorůstání Sovětského svazu do fungování Československa. Prve uvedený zmiňuje, že film upozorňuje na sovětské poradce, což zároveň vypovídá o „zahalené tváři padesátých let.“⁵⁰⁸ *Disk* popisuje, že film znázornil atmosféru „stalinistického Československa, kdy si nikdo nemůže být jist, zda nepadne do rukou obávané Státní bezpečnosti.“⁵⁰⁹ *BigJohn02* píše o depresivní atmosféře stalinistických „svinstev“ padesátých let, která je popsána na „příběhu bezcharakterního šmejda.“⁵¹⁰ Dále hovoří o roli Adriana Jastrabana, který podle jeho mínění sehrál „primitivní bolševickou“, řečeno nepejorativním označením prostitutku.⁵¹¹

Prostřednictvím komentátorů *Disk* a *BigJohn02* se nyní již pevně přesuneme na půdu příspěvků, které zmiňují komunistickou stranu, její ideologii či její členy. Zatímco *BigJohn02* popisoval komunistického domovníka Štěpánského, autor *fafajt001*, píše o Martinu Fingerovi alias kapitánu Korčákovi jako o hnusném příslušníkovi.⁵¹² Uživatel *ladzefan* používá výrazu „d'ábelští stbáci“⁵¹³ a *Lukoboss*⁵¹⁴ a *Malarkey*⁵¹⁵ používají již osvědčený výraz pro samici prasete. *Lukoboss* přiznává, že děj filmu oplývá značnými zvraty, díky čemuž si divák není jistý, kdo je „ten hodný“ a kdo je naopak rudá svine.⁵¹⁶

⁵⁰⁰ ČSFD-RECENZE [online]. cyglos, 25.2.2022 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/>.

⁵⁰¹ Tamtéž, *Johnny.ARN*, 29.12.2020 [cit.28.7.2022].

⁵⁰² Tamtéž, *v.pohode*, 25.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁵⁰³ Tamtéž, *funkyshit*, 12.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁵⁰⁴ Tamtéž, *F.W.Calqhoun*, 6.12.2021 [cit.28.7.2022].

⁵⁰⁵ Tamtéž, *sportovec*, 8.1.2022 [cit.28.7.2022].

⁵⁰⁶ Tamtéž, 14.8.2020. [cit.28.7.2022].

⁵⁰⁷ Tamtéž, *BigJohn02*, 25.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁵⁰⁸ Tamtéž, *sportovec*, 8.1.2022 [cit.28.7.2022].

⁵⁰⁹ Tamtéž, *Disk*, 14.8.2020. [cit.28.7.2022].

⁵¹⁰ Tamtéž, *BigJohn02*, 25.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁵¹¹ Tamtéž.

⁵¹² Tamtéž, *fafajt001*, 11.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁵¹³ Tamtéž, *ladzefan*, 27.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁵¹⁴ Tamtéž, *Lukoboss*, 26.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁵¹⁵ Tamtéž, *Malarkey*, 28.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁵¹⁶ Tamtéž, *Lukoboss*, 26.10.2020 [cit.28.7.2022].

Komentátor *Malarkey* míní, že film činí z komunistů po právu ony svině, kterými podle jeho zdání jsou a vždy budou.⁵¹⁷ Divák *verbal* ve svém komentáři připomíná, že „*fanatičtí levičáci jsou ti nejhorší [...] z nejhorších.*“⁵¹⁸

Závěrečnou skupinou komentářů, budou ty, které popisují brutalitu a nezákonnost činů komunistické strany, jejich přidružených organizací a jejich členů. Jako první uvedeme závěr komentáře uživatele *benden*, který kromě výše uvedené části svého příspěvku ještě doplňuje: „...*je mi smutno, když se pomyslím, že lidé, kteří museli prožít nacismus a mohli se konečně radovat ze svobody, upadli zanedlouho do komunismu, kde se zvěrstva opakovala.*“⁵¹⁹ Rozdíl mezi nacismem a komunismem nevidí ani *vitak69*, který píše: „*byla to doba, která se velmi podobala době od roku 1939-45. Nacismus a komunismus jsou naprosto stejná zvěrstva. Stejné programy, stejný volič. Rozdílly nepatrné. Mnoho komunistů se za války dalo k nacistům a po válce z nich zase byli zarytí komunisté.*“⁵²⁰ Tímto komentářem autor naznačuje, dle mého úsudku, jistý alibismus komunistických představitelů.

Big Bear ve svém komentáři míní, že komunisté z rozkazů Moskvy páchali „*neskutečná svinstva*“ a to ještě „*na našich nejlepších lidech.*“⁵²¹ Jak bylo uvedeno výše, *kpt.Johanson* píše o „*vrazech StB*“ ale dále dodává, že divák může být šokován i „*neskrývanou brutalitou režimu.*“⁵²² Příspěvatel s přezdívkou *poet* vysvětluje atmosféru krutých padesátých let, tím, že si tehdy StB dělala de facto co chtěla.⁵²³ Poslední komentář, který v této podkapitole uvedeme, souvisí také s komunismem, ale zároveň si všímá i prvku nesvobody. Nejprve se uživatel *Garch* zaměřuje na sdělení, že film vypráví o počátku „*bolševického marasmu*“ a závěrem svého komentáře dodává že: „*je třeba si připomínat jak chutná nesvoboda, lámání charakterů a totální deprese v kleci z ostnatého drátu.*“⁵²⁴

Nyní jsme se opět seznámili s reflexemi diváků, komentujících film *Herec* na portálu ČSFD a zjistili jsme, že z celkového počtu komentářů tvoří ty příspěvky, které hodnotí dobu

⁵¹⁷ ČSFD-RECENZE [online]. Malarkey, 28.10.2020 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/>.

⁵¹⁸ Tamtéž, *verbal*, 27.1.2022 [cit.28.7.2022].

⁵¹⁹ Tamtéž, *benden*, 26.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁵²⁰ Tamtéž, *vitak69*, 12.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁵²¹ Tamtéž, *Big Bear*, 30.12.2020 [cit.28.7.2022].

⁵²² Tamtéž, *kpt.Johanson*, 17.3.2021 [cit.28.7.2022].

⁵²³ Tamtéž, *poet*, 2.12.2020 [cit.28.7.2022].

⁵²⁴ Tamtéž, *Garch*, 17.11.2020 [cit.28.7.2022].

téměř 28 %⁵²⁵ a ty které nějakým způsobem reflektují komunistickou ideologii, stranu, či její organizace činí téměř 7 %.⁵²⁶

Hodnocení historické doby, které film popisuje, je dle komentářů, opět vysoce negativní a znovu je více postaveno a emocionálním základě, než na klasickém historickém hodnocení v rámci faktů a kauzální propojenosti jednotlivých událostí. Tato skutečnost opět vypovídá o komunistické době, kterou uživatelé hodnotí na základě svých negativních emocí. To nám poskytuje opět ucelený obraz o tom, jak tento film konstruuje kulturní paměť o době komunismu.

V případě této minisérie jsou zřetelněji použity pojmy jako brutalita a nezákonnost, čímž diváci více reflektují činnost StB, přesto je ale těchto komentářích zmíněn i motiv charakterů jednotlivých postav, lépe řečeno názoru, že do jisté míry záviselo na lidech a jejich charakterové pevnosti.

3.3.3 Reakce k historické relevanci minisérie Herec

Nyní se krátce podíváme na komentáře, které se dotýkají otázky historické relevance filmu a následně zastavíme také u příspěvků, které mají aktualizací dosah. Hned pět komentujících zmiňuje názor, že hlavní figura Stanislava Láníka, měla svou předlohu ve skutečné postavě. Měl jím být český herec Vítěslav Vejražka. Uživatel *Karp* doslova píše: „*Série Herec byla jistě inspirována životem herce Vítězslava Vejražky, který coby herec a prostitut ve službách STB udával a sváděl své kolegyně, měl k dispozici i pokojík s kamerou a nezalekl se milostného románu s vlastní tetou. Sice neuprchl do zahraničí, ale je pohřben na Slavíně ve společné hrobce národních velikánů [...] Ostatně i další jména jako Sklenička, Švarcová nebo Pěničková nebyla vybrána úplně náhodně a částečně odpovídají osudům reálných postav, jejichž skutečná jména není obtížné rozklíčovat. Pozadí celého, byť upraveného příběhu, je tedy skutečné.*“⁵²⁷

Autor *Adiemus* také hledá kromě herce Vejražky ještě další předlohy pro jiné postavy ve filmu. Jmenovitě zmiňuje herečku Jiřinu Švorcovou, Jiřinu Štěpničkovou a Světlou Amortovou.⁵²⁸ *Tosim* taktéž zmiňuje, že film přivede diváky k případu zmíněného českého

⁵²⁵ Jedná se o 54 komentářů z celkového počtu 193.

⁵²⁶ Jedná se o 13 komentářů z celkového počtu 193.

⁵²⁷ ČSFD-RECENZE [online]. Karp, 26.10.2020 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herce/recenze/>.

⁵²⁸ Tamtéž, *Adiemus*, 18.5.2021 [cit.28.7.2022].

herce.⁵²⁹ Příspěvatel *marhoul* vyjadřuje drobnou pochybnost: „nevím nakolik se scénáristé drželi reálné předlohy a snad tohle nikoho nepohorší, u druhé části mě totiž zarazila nápadná podobnost v určitých bodech s nechvalně proslulým hercem Vítězslavem Vejražkou, který tímto způsobem pro STB sváděl ženy.“⁵³⁰ Divák *Ozzy2* však veškerou podobnost hlavního hrdiny s Vítězslavem Vejražkou odmítá a upozorňuje na to, že odposlouchávání v konspiračních bytech, bylo běžnou praxí a k tomu ještě upozorňuje na fakt, že herec Vejražka působil nikoli v Divadle československé armády (dnes Divadlo na Vinohradech), jako hlavní hrdina, nýbrž v divadle Národním.⁵³¹

Také *Pete* si všímá, že role Láníka má svou předlohu, i když jak tvrdí, jeho role je vytvořena „asi z tuctu reálných postav“, byť nepopírá „že to tak skutečně bylo“, čímž podle mého názoru, míní, že film zobrazuje skutečné historické reálie.⁵³² Obdobně se vyjadřují i *koza3*,⁵³³ *fabeccl222*,⁵³⁴ *lolaloka*⁵³⁵ a *Hrabovo*⁵³⁶. Autor *koza3* shledává obraz filmu historicky relevantní, když píše že „je možné, že se to zakládá na skutečných událostech.“⁵³⁷ Uživatel *fabeccl222* věří průběhu historických reálií ve filmu na sto procent.⁵³⁸ Divačka *lolaloka* přiznává určitou pravděpodobnost možnosti, že se ve filmu představené události mohly takto stát⁵³⁹ a *Hrabovo* usuzuje, že se vše takto dělo, ačkoli se domnívá, že všechny vylíčené události zatížily životní příběh hlavní postavy a z toho důvodu, se to nezdá tak uvěřitelné.⁵⁴⁰

Určitou pochybnost vyjadřuje ve svém příspěvku divák *zette*, který zpochybňuje věrohodnost závěrečného dílu.⁵⁴¹ *JenTR* zase tvrdí, že v roce 1952 se stylem, jaký je podán ve filmu rozhodně nemluvilo⁵⁴² a velkou nesrovnalost obsahuje i komentář *Gortyna*, který píše: „Zástupce velitele Hlavní politické správy na generálním štábu v roce 1953 by se

⁵²⁹ Tamtéž, *Tosim*, 27.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁵³⁰ ČSFD-RECENZE [online]. *marhoul*, 12.10.2020 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herce/recenze/>.

⁵³¹ Tamtéž, *Ozzy2*, 26.10.2020 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herce/recenze/>.

⁵³² Tamtéž, *Pete*, 14.3.2022 [cit.28.7.2022].

⁵³³ Tamtéž, *koza3*, 31.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁵³⁴ Tamtéž, *fabeccl222*, 25.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁵³⁵ Tamtéž, *lolaloka*, 20.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁵³⁶ Tamtéž, *Hrabovo*, 21.1.2021 [cit.28.7.2022].

⁵³⁷ Tamtéž, *koza3*, 31.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁵³⁸ Tamtéž, *fabeccl222*, 25.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁵³⁹ Tamtéž, *lolaloka*, 20.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁵⁴⁰ Tamtéž, *Hrabovo*, 21.1.2021 [cit.28.7.2022].

⁵⁴¹ Tamtéž, *zette*, 26.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁵⁴² Tamtéž, *JenTR*, 12.10.2020 [cit.28.7.2022].

*zkrátka takhle nemohl chovat. A představa, jak rojnice pohraničnicků míjí opuštěný statek u hranic, aniž by tam udělala okamžitě razii, je absurdní.*⁵⁴³

Poměr komentátorů, kteří shledávají minisérii *Herec* historicky relevantní tvoří poměr osm ku třem, které naopak historickou pravdivost filmu zpochybňují. Celkově však třináct komentářů hodnotících historickou relevantnost, z nichž *Tosim*⁵⁴⁴ a *Adiemus*⁵⁴⁵ jsou v hodnocení neutrální, tvoří 6,7 % všech příspěvků.⁵⁴⁶

3.3.4 Reakce aktualizačního významu minisérie *Herec*

Na tomto místě se podívejme na několik komentářů, které svým vyzněním mají aktualizační rozměr. Autor *marhoul* považuje film za velmi důležitý, neboť tvrdí: „Část diváků se zajisté vyjádří ve smyslu, že filmy o naší politické minulosti jsou otravné, únavné, zbytečné. Hloupost. Zapomenout, nemusí vždy nutně znamenat posunutí se dál. Naopak připomínat, může být ku prospěchu věci, aby se mrzké dějiny neopakovaly.“⁵⁴⁷ Potřebnost takového filmu vidí i *Morholt*, který se domnívá, že tento film by měl být promítán také dětem.⁵⁴⁸ Uživatel *honza.kuzel* radí, že tuto minisérii, by si měl pustit každý, kdo tvrdí, že za komunismu se žilo dobře.⁵⁴⁹

Divák *dewe74* se táže „kolik dnešních lidských hyen“ by se prosadilo, kdyby žily v padesátých letech⁵⁵⁰ a *cyglos* tvrdí, že se v porovnání s tehdejší dobou se de facto nic nezměnilo.⁵⁵¹ Další dva názory jsou pak v přímém rozporu s tím, co zde zatím uvádíme, a proto je také zohledňujeme. Divák *Karbos* míní, že film je poplatný době a ideologii, a že paradoxně v době, kdy se děj filmu odehrává, musel sám sledovat budovatelské filmy a upozorňuje na fakt, že v dnešní době zase sleduje filmy propagující, doslova píše „TOHLE“.⁵⁵² Podotýká, že korektnost se dnes upíná tímto směrem a spatřuje paralelu s minulým režimem, byť dodává, že dnes jej nikdo nenutí se na tyto filmy dívat.⁵⁵³

⁵⁴³ Tamtéž, Gortyna, 29.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁵⁴⁴ ČSFD-RECENZE [online]. *Tosim*, 27.10.2020 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/>.

⁵⁴⁵ Tamtéž, *Adiemus*, 18.5.2021 [cit.28.7.2022].

⁵⁴⁶ Jedná se o 13 komentářů z celkového počtu 193.

⁵⁴⁷ Tamtéž, *marhoul*, 12.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁵⁴⁸ Tamtéž, *Morholt*, 3.12.2020 [cit.28.7.2022].

⁵⁴⁹ Tamtéž, *honza.kuzel*, 30.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁵⁵⁰ Tamtéž, *dawe787*, 16.11.2020 [cit.28.7.2022].

⁵⁵¹ Tamtéž, *cyglos*, 25.2.2022 [cit.28.7.2022].

⁵⁵² Tamtéž, *Karbos*, 14.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁵⁵³ Tamtéž.

Autor *baddass01* jde ve svém vyjádření ještě dál. Pro úplnost uvedme celý komentář. „*Tak oslík veřejných peněz (našich peněz, které nám stát sebral na daních apod.) se opět otrásl a kulturní fronta mohla blaženě zachrochtat, že může opět natočit, jako již mnohokrát předtím, něco dramatického z poválečné doby před 70 lety o těch zlých levičácích (tedy komunistech), kdy někteří jedinci nedemokraticky a nesvobodně úpěli, slastně snící o tom demokraticko-kapitalistickém Západě. Na to se u nás dotace vždy najdou, vždyť si ty prachy kulturní fronta vlastně odklepne sama. Tak si tak říkám, kde pramení u té havlistické sebranky ta nechut' hledat nějaká aktuální témata pro jimi oblíbenou dramatickou tvorbu o občanských svobodách. Dnešní kulturní frontě plné ultralevičáků, kteří si s tehdejšími komunisty moc nezadají, dnešní aktuální témata moc ideologicky nevoní. Museli by se totiž začít hrabat v té zasmrádlé kupě průserů dnešního světa, na které ve většině případů zadělala právě ultralevičácká liberální politika, vzývající mj. masovou migraci a multi-kulturismus, "demokratický" vývoz demokracie do světa pomocí např. humanitárního bombardování a dalších oblíbených postupů, feminismus, 80 pohlaví a další LGBT taškařice, klima pošahance, údajný rasismus a anti-rasismus a hromadu dalších fanatických magorů či skupin, kteří by rádi stvořili nový anti-kapitalistický multikulturní svět s nulovou uhlíkovou stopou.*“⁵⁵⁴

Tento komentář z hlediska naší badatelské otázky nevyžaduje hlubší analýzu, přesto je to pregnantní příklad aktualizací komentáře. Divák *baddass01*, o kterém na portálu ČSFD nezjistíme nic bližšího, než že pochází z České republiky,⁵⁵⁵ není evidentně spokojený s aktuální situací, ve které momentálně žije. Nečinně však ukvapený závěr, že by se zastával komunistickou ideologii a nostalgicky vzpomínal na dobu komunismu. Jeho postoj jasně vyjadřuje, že nesouhlasí s filmy, které zpracovávají podle jeho názoru témata, která nejsou adekvátní. V jeho komentáři nalezneme několik pojmů a fenoménů, se kterými tento uživatel vnitřně nesouhlasí. Předně jej rozčiluje, že tento film byl natočený „*z našich peněz*“,⁵⁵⁶ a dále kritizuje fakt, že si tyto peníze si jakási kulturní fronta, kterou označuje jako „*havlistickou sebranku*“ přidělí de facto sama. Výraz „*havlistická sebranka*“⁵⁵⁷ pravděpodobně⁵⁵⁸ odkazuje na pojem používaný toho času v politickém prostředí a

⁵⁵⁴ ČSFD-RECENZE, [online]. *baddass01*, 4.10.2020 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/>.

⁵⁵⁵ ČSFD-PŘEHLED, [online]. *baddass01*.3.2019 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/uzivatel/724139-baddass01/prehled/>.

⁵⁵⁶ Tamtéž, *baddass01*, 4.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁵⁵⁷ ŠÍDLO, Jindřich. [online]. Twitter, 27.7.2021 [cit.28.7.2022]. <https://twitter.com/jindrichsidlo/status/1419888962613751815>.

⁵⁵⁸ Je to pouze domněnka.

odkazující na lidi, jejichž ideologie je založená, podle Wikipedie, na vizích a myšlenkách bývalého prezidenta Václava Havla.⁵⁵⁹ Dále také tohoto autora rozčiluje, že tito lidé vzývají některé fenomény jako LGBT komunitu, snahu o uhlíkovou neutralitu či masovou migraci. Můžeme tedy zhodnotit, že tento člověk obtížně přijímá problémy dnešního světa. Zastavme se ale u výrazu, který použil *Karbos*. Pojďme se více zaměřit na jeho pojem „TOHLE“.⁵⁶⁰ *Karbos* hovoří ve svém komentáři o korektnosti, ale nesděljuje přesně, co onou korektností myslí. Možná nám v tomto ohledu pomohou komentáře uživatele *verbal*,⁵⁶¹ *Big Bear*,⁵⁶² *marhoul*,⁵⁶³ *Lachtaan*,⁵⁶⁴ *Pttak*,⁵⁶⁵ *Karp*,⁵⁶⁶ *Inozuka*,⁵⁶⁷ *PaulCZE*,⁵⁶⁸ *Phex*,⁵⁶⁹ *solisoli*,⁵⁷⁰ *ostravak30*,⁵⁷¹ *rigby*,⁵⁷² *koza3*,⁵⁷³ *kpt.Johanson*,⁵⁷⁴ *Redyx1*,⁵⁷⁵ *JB001*,⁵⁷⁶ *FammeFragile*,⁵⁷⁷ *JenTR*,⁵⁷⁸ *cyglos*,⁵⁷⁹ *AutiXrist*⁵⁸⁰ a *Betton*.⁵⁸¹ Všichni tito uživatelé zmiňují ve svých příspěvcích téma homosexuality, neboť hlavní hrdina kompromituje vytipované osobnosti homosexuálním stykem. Někteří z těchto autorů pouze popisují tuto filmovou skutečnost, ale u některých je toto vyjádřeno velmi negativním a z jejich pohledu až zavržení hodným termínem. Skutečností však zůstává, že tuto linku filmu komentuje 11 % přispěvatelů.⁵⁸²

Poukázáním na tento fenomén, jsme chtěli dokázat, že i historický film může v některých divácích vyvolat potřebu komentovat zcela aktuální společenská témata, což

⁵⁵⁹ HAVLISMUS. [online]. Wikipedie, 24.5.2021 [cit.28.7.2022]. <https://cs.wikipedia.org/wiki/Havlistmus>

⁵⁶⁰ ČSFD-RECENZE [online]. *Karbos*, 14.10.2020 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/>.

⁵⁶¹ Tamtéž, *verbal*, 27.1.2022 [cit.28.7.2022].

⁵⁶² Tamtéž, *Big Bear*, 30.12.2020 [cit.28.7.2022].

⁵⁶³ Tamtéž, *marhoul*, 12.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁵⁶⁴ Tamtéž, *Lachtaan*, 31.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁵⁶⁵ Tamtéž, *Pttak*, , 19.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁵⁶⁶ Tamtéž, *Karp*, 26.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁵⁶⁷ Tamtéž, *Inozuka*, 8.11.2020 [cit.28.7.2022].

⁵⁶⁸ Tamtéž, *PaulCZE*, 12.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁵⁶⁹ Tamtéž, *Phex*, 13.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁵⁷⁰ Tamtéž, *solisoli*, 28.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁵⁷¹ Tamtéž, *ostravak30*, 26.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁵⁷² Tamtéž, *rigby*, 27.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁵⁷³ Tamtéž, *koza3*, 31.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁵⁷⁴ Tamtéž, *kpt.Johanson*, 17.3.2021 [cit.28.7.2022].

⁵⁷⁵ Tamtéž, *Redyx1*, 12.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁵⁷⁶ Tamtéž, , 14.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁵⁷⁷ Tamtéž, *FammeFragile*, 6.2.2022 [cit.28.7.2022].

⁵⁷⁸ Tamtéž, *JenTR*, 12.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁵⁷⁹ ČSFD-RECENZE [online]. *cyglos*, 25.2.2022 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/>.

⁵⁸⁰ Tamtéž, *AutiXrist*, 16.11.2020 [cit.28.7.2022].

⁵⁸¹ Tamtéž, *Betton*, 17.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁵⁸² Jedná se o 22 komentářů z celkového počtu 193.

komentáře uživatelů *Karbos*⁵⁸³ a *baddass01*⁵⁸⁴ nepochybně činí. Ani jeden z autorů se nezastavuje nad tím, že film měl za cíl kupříkladu poukázat, jakým způsobem se žilo členům této komunity v dobách komunistické diktatury. Komentují pouze ve filmu znázorněné téma, které bylo v době napsání obou příspěvků ve veřejném prostoru velmi frekventované. Tímto navazujeme jednak na poznatek Ireny Řehořové, že film a historický film nevyjímaje je třeba posuzovat s ohledem na dobu, ve které vznikal.⁵⁸⁵

⁵⁸³ ČSFD-RECENZE [online]. Karbos, 14.10.2020 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/>.

⁵⁸⁴ Tamtéž, baddass 01, 4.10.2020 [cit.28.7.2022].

⁵⁸⁵ ŘEHOŘOVÁ, Irena. Kulturní paměť a film, s. 13.

4 Závěr

V této kapitole se pokusíme sumarizovat výsledky našeho výzkumu a zhodnotit, zda se záměry tvůrců setkali s odezvou na straně diváků. Zaměříme se nejprve na druhou otázku, tedy jestli diváci reflektovali záměry autorů, které jsou nejlépe prezentovány v rozhovorech s režisérem Ondřejem Trojanem či představitelem titulní role hercem Jiřím Macháčkem. Pokud tedy připustíme, že záměrem autorů bylo upozornit na osobu Zdeňka Tomana a chtěli, aby film u diváků vyvolal přemýšlení o této historické postavě, tak se podařilo ve čtvrtině případů.⁵⁸⁶ S ohledem na výše uvedené komentáře a postřehy diváků spatřujeme, že názory na tuto historickou osobu se mohou různit. Je však nutno přiznat, že komentářů s negativním podtextem, či s pohledem na rozporuplnost osobnosti Zdeňka Tomana je drtivá většina. Můžeme dokonce tvrdit, že jsme nenalezli komentář, který by hlavního hrdinu vykresloval pouze v pozitivním obraze.

Z rozhovorů o minisérii *Herec*, jasně vyplývá, že Stanislav Láník ani ostatní postavy rozhodně nebyly kladnými figurami, a to také potvrzuje téměř 18 % diváků.⁵⁸⁷ V obou případech však shledáváme, že hodnocení postav podléhá u diváků emocionálnímu úhlu pohledu a můžeme dojít k závěru, že diváci buď komentují ústřední postavy filmů, jako představitele a zástupce komunistického režimu, čímž nepřímo hodnotí historickou dobu komunistické vlády. Případně hodnotí obě hlavní postavy na úrovni jejich morálních a charakterových vlastností, bez ohledu na jejich spolupráci s komunistickou stranou.

U minisérie *Herec* historickou relevanci celého filmu popisuje třináct komentářů tj. 6,7 %⁵⁸⁸ a co je specifické, že skoro 10 % komentářů zmiňují nevhodné až účelové zapojení homosexuality do filmu.⁵⁸⁹ Záměru tvůrců držet se historické faktografie u filmu *Toman*, ať už v ději, či pomocí podobnosti herců s historickými postavami si všímá téměř sedm procent příspěvků.⁵⁹⁰ Objem komentářů k tomuto tématu u obou filmů je tedy zhruba totožný. Vidíme však že téma historické autenticity zejména u historického filmu není pro diváky tím nejpodstatnějším.

Historickou, respektive komunistickou dobu, která je hlavní zájem našeho bádání, ve filmu *Toman* hodnotí téměř třetina uživatelů⁵⁹¹ a přibližně deset procent komentářů se

⁵⁸⁶ Jedná se o 95 komentářů z celkového počtu 372.

⁵⁸⁷ Jedná se o 34 komentářů z celkového počtu 193.

⁵⁸⁸ Jedná se v obou případech o 13 komentářů z celkového počtu 193.

⁵⁸⁹ Jedná se o 19 komentářů z celkového počtu 193.

⁵⁹⁰ Jedná se o 26 komentářů z celkového počtu 372.

⁵⁹¹ Jedná se o 109 komentářů z celkového počtu 372.

nějakým způsobem zabývá obrazem komunistické strany či jejich představitelů.⁵⁹² Z toho drtivá většina z nich vyjadřuje negativní vymezení. Pro úplnost je nutné představit jediný, který komunistům přisuzuje i kladnou úlohu, a to v otázce pomoci při vytvoření státu Izrael, byť *trollfjord* připomíná, že to nebyla pomoc nezištná.⁵⁹³ Přesto tento komentář se nijak ostřeji nevymezuje proti komunismu, KSČ či jejím funkcionářům. Také hodnocení samotné doby nevyznívá z komentářů nijak pozitivně a v pěti případech je dokonce upozorněno, že tato doba výrazně omezila základní demokratické hodnoty. Je možná trochu s podivem, že na tento aspekt upozorňuje pouze jedno procento všech komentářů, ale nelze to z mého pohledu brát jako signál, že by si této skutečnosti ostatní uživatelé nebyli vědomi.

V případě filmu *Herec* komunistickou dobu hodnotí téměř 28 % uživatelů⁵⁹⁴ a konkrétně komunistickou stranu, její organizace a členy popisuje 6,7 % diskutujících a podobně jako v případě filmu *Toman* veskrze negativně.

U obou filmových projektů je přítomen i prvek emocionality, který se prolíná hodnocení filmových projektů, ať v otázce hodnocení postav či historické doby. Emocionální hodnocení komunistické doby je v případě komentářů výrazně silnějším prostředkem, než tradiční historické hodnocení a popis faktografických událostí.

Při celkovém komparativním pohledu na oba filmy shledáváme, že komentářů k filmu *Toman* je dvakrát více než v případě filmu *Herec*. Z toho také logicky vyplývá, že poměr komentářů ve výše uvedených kritériích je u filmu *Toman* větší, byť u filmu *Toman* nejsou přítomny komentáře s tématem homosexuality.

Při součtu příspěvků k oběma filmům zřetelně vidíme, že poměr komentářů, hodnotících komunistickou ideologii, stranu, její organizace a její členy, je pouhých 9%.⁵⁹⁵ Pro mnohé je to možná zarážející skutečnost, že si úlohy komunistického prostředí všimá pouhých devět procent účastníků diskuze. Hledání důvodu však není snadné. Můžeme hovořit o tom, že většina diváků vnímá vliv komunismu, ale bere ho jako samozřejmí a nepokládá za nutné o něm psát ve svých komentářích.

Druhou možností je, že si vlivu KSČ nevšímají a soustředí pouze na osobní vztahy jednotlivých postav, které by podle jejich názoru jednali stejně za jakéhokoliv režimu či politického systému. Navíc můžou diskutující latentně vkládat vliv komunistické strany

⁵⁹² Jedná se o 38 komentářů z celkového počtu 372.

⁵⁹³ ČSFD-RECENZE [online]. trollfjord, 15.4.2019 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/>.

⁵⁹⁴ Jedná se o 54 komentářů z celkového počtu 193.

⁵⁹⁵ Jedná se o 51 komentářů z celkového počtu 565.

například i do komentářů hodnotící osobu Zdeňka Tomana a Stanislava Lánika, ale vzhledem k tomu, že to v těchto příspěvcích není pregnantně uvedeno, je to pouze úvaha.

Vraťme se ale k sumarizaci našich dvou filmových příkladů, na jejichž základě jsme myslím zřetelně ukázali, že oba tyto vybrané snímky dokázaly, že dovedou konstruovat kulturní paměť společnosti. Na otázku, zda toho jsou schopny musíme tedy jasně odpovědět, že toho schopny jsou.

Na druhou otázku, jak utváří tuto kulturní paměť je též odpověď velmi zřejmá. Filmy *Toman* a *Herec* utváří velmi negativní pohled na dobu vlády Komunistické strany Československa, a to zejména na základě emocionality, která je přijímána a deklarována diváky. Právě díky tomuto emocionálnímu prožitku se dle mého názoru utváří kulturní paměť prostřednictvím filmu.⁵⁹⁶

⁵⁹⁶ ČINÁTL, Kamil. *Naše české minulosti*, s. 129.

5 Seznam použité literatury a zdrojů

Literatura:

ASSMANN, Jan. *Kultura a paměť: písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách stariověku*. Praha: Prostor, 2001.

ČINÁTL, Kamil. – JAREŠ, Jakub. Co je public history? Budeme učit, proč a jak zpřítomňovat minulost. Rozhovor s Hanou Havlůjovou. *Paměť a dějiny* 8 (2019), č. 2.

ČINÁTL, Kamil. *Naše české minulosti, aneb, Jak vzpomínáme*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2014.

ERLL, Astrid. WODIANKA, Stephanie. Einleitung: Phänomenologie und Methodologie das ‚Erinerungsfilm‘ In: ERLL, Astrid – WODIANKA, Stephanie. (eds.). *Film und kulturelle Erinnerung: Plurimediale Konstellationen*. Berlín, New York: Walter de Gruyter, 2008.

GERTNEROVÁ, Alena. *Marketingová analýza amerického filmového traileru*. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze: Bakalářská práce, 2014.

HAVLŮJOVÁ, Hana. NAJBRT, Jaroslav. *Paměť a projektové vyučování v dějepise*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2014.

KOPAL, Petr (eds). *Film a dějiny. 2, Adolf Hitler a ti druzí – filmové obrazy zla*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů: Casablanca, 2009.

KOPAL, Petr (eds). *Film a dějiny. 4, Normalizace*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů: Casablanca, 2014.

KOPAL, Petr (eds). *Film a dějiny. 7, Propaganda*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů: Casablanca, 2018.

KOPAL, Petr (eds). *Film a dějiny. 8, Válka*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů: Casablanca, 2021.

LEGOFF, Jacques. *Paměť a dějiny*. Praha: Argo, 2007.

PINKAS, Jaroslav. *Jak vzpomínáme na normalizaci: obrazy normalizační minulosti ve filmu*. Praha: Karolinum, Ústav pro studium totalitních režimů, 2020.

ŘEHOŘOVÁ, Irena. *Kulturní paměť a film: jak se měnil obraz poválečného odsunu v české filmové tvorbě*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2018.

SZCZEPANIK, Petr. SKOPAL, Pavel. Za praxeologií marginálních forem: Rozhovor s Vinzenzem Hedigerem. *Illuminace* 16. (2004), č. 2.

Seznam zdrojů:

ACDCKL, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 18.10.2018 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=10>

adaben, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 5.10.2018 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=16>

Adiemus, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 18.5.2021 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=5>

Alagaesie, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 13.3.2019 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=17>

Alex 01, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 7.12.2021 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=16>

AloeB, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 2.6.2020 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=10>

angel74, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 30.10.2020 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=3>

Aniki, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 28.10.2020 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=6>

Aniki, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 18.11.2019 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=12>

anitae, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 4.10.2018 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=8>

andydufrsn, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 9.10.2018 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=16>

ANTICHRYST, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 5.5.2019 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=10>

Aqualung, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 12.10.2018 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=6>

Arsenal83, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 23.2.2022 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=3>

Asanoth, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 15.1.2022 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=19>

AntiXrist, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 16.11.2020 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=9>

Autenticita, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 21.11.2018 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=12>

baddass01, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 4.10.2020 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=4>

baddass01, profily portálu ČSFD [online]. Portál čsf, 12.3.2019 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/uzivatel/724139-baddass01/prehled/>

baribal, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 10.3.2019 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=3>

bearmeedek, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 15.10.2018 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=9>

Beata.Stybro, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 9.4.2019 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=17>

BEBJAK, Peter. Herec [online]. Česká Televize, iVysílání. 11. 10. 2020, [cit. 2023-03-31].
<https://www.ceskatelevize.cz/porady/12309723448-herec/>

benden, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsfd, Recenze, 26.10.2020 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=9>

Betton, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsfd, Recenze, 17.10.2020 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=8>

BGH, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsfd, Recenze, 18.10.2018 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=16>

Big Bear, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsfd, Recenze, 30.12.2020 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/>

Big Bear, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsfd, Recenze, 9.3.2019 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=2>

BigJohn02, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsfd, Recenze, 25.10.2020 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=8>

Binne, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsfd, Recenze, 8.3.2021 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=14>

Birinjin, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsfd, Recenze, 1.10.2018 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=14>

BLESK.CZ. Zákulisní minisérie Herec: Jan Cina přiznal morální rozpory! Kariéra proti svědomí [online]. Blesk. 11.10.2020, [cit. 2023-04-06]
<https://www.blesk.cz/clanek/celebrity-serialy-filmy-kino-a-tv/657976/zakulisi-miniserie-ct-herec-jan-cina-priznal-moralni-rozpory-kariera-proti-svedomi.html>

bonovox, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 10.10.2020 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=12>

bonscott, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 8.10.2018 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=16>

bourec, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 24.3.2019 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=5>

BStone, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 12.5.2019 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=18>

caMen, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 22.2.2022 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=6>

caMen, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 24.8.2021 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=12>

campix, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 31.8.2020 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=5>

Capri2016, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 11.12.2018 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=14>

castor, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 20.3.2019 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-herec/recenze/>

castor, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 20.3.2019 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/>

cinemafil, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 6.11.2020 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=7>

claudel, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 9.3.2021 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=2>

cpt.Lynch, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 28.11.2019
[cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=6>

crozet, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 22.6.2020 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=8>

cyglos, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 25.2.2022 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=9>

ČESKÝ ROZHLAS, ČESKÉ BUDĚJOVICE. Rozporuplný šéf rozvědky. Film Toman nabídl velkou hereckou příležitost Jiřímu Macháčkovi [online]. Český rozhlas, České Budějovice, Kulturní magazín Kavárna 5. srpna 2018 [cit. 2023-02-05]
<https://budejovice.rozhlas.cz/rozporuplny-sef-kontrarozvedky-film-toman-nabidl-velkou-hereckou-prilezitest-7580630>

ČESKÝ ROZHLAS, DVOJKA. „Tu roli mi dáš, ne tě zabiju!“ Jak se dostal Jiří Macháček k Tomanovi. [online]. Český rozhlas, Dvojka, Host do domu, 16. říjen 2018 [cit. 2023-02-05]
<https://dvojka.rozhlas.cz/tu-rol-i-mi-das-nebo-te-zabiju-jak-se-dostal-jiri-machacek-k-tomanovi-7642905>

ČESKÝ ROZHLAS, RADIOŽURNÁL. Rozhovor s Jiřím Macháčkem o filmu Toman [online]. Český rozhlas, Radiožurnál, Host Radiožurnálu 1. července 2018 [cit. 2023-02-05]
<https://radiozurnal.rozhlas.cz/rozhovor-s-jirim-machackem-o-filmu-toman-7579832>

ČESKÝ ROZHLAS, RADIOŽURNÁL. Sháněl peníze pro komunisty, pak před nimi utekl. Kdo byl Zdeněk Toman? [online]. Český rozhlas, Radiožurnál, Host Lucie Výborné, 1. října 2018 [cit. 2023-02-03]
<https://radiozurnal.rozhlas.cz/shanel-penize-pro-komunisty-pak-pred-nimi-utekl-kdo-byl-zdenek-toman-7629209>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Volby.cz [online]. Český statistický úřad, 6.10.2018 [cit.28.7.2022]. <https://www.volby.cz/pls/senat/se?xjazyk=CZ&xdatum=20181005>

ČESKÁ TELEVIZE. [online]. Česká televize, iVysílání, Toman, Videobonusy. 2018 [cit.2022-11-18] <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10566379365-toman/bonus/>

ČESKÁ TELEVIZE. Herec na Prix Europa [online]. Česká Televize, iVysílání. 2.10.2020, [cit. 2023-04-06] <https://www.ceskatelevize.cz/porady/12309723448-herec/bonus/39480/>

ČESKÁ TELEVIZE. Herec v Událostech [online]. Česká Televize, iVysílání. 11. 10. 2020, [cit. 2023-04-06]. <https://www.ceskatelevize.cz/porady/12309723448-herec/bonus/39528/>

ČESKÁ TELEVIZE. Jan Cina v pořadu Sama doma [online]. Česká Televize, iVysílání. 8.10.2020, [cit. 2023-04-06] <https://www.ceskatelevize.cz/porady/12309723448-herec/bonus/39509/>

ČESKÁ TELEVIZE. Rozhovor s Janem Cinou [online]. Česká Televize, iVysílání. 10.10.2020, [cit. 2023-04-06] <https://www.ceskatelevize.cz/porady/12309723448-herec/bonus/39519/>

ČESKÁ TELEVIZE. Teaser [online]. Česká televize, iVysílání, Toman, Videobonusy. 2018 [cit.2022-11-18] <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10566379365-toman/bonus/32259/>

ČESKÁ TELEVIZE. Toman – Trailer [online]. Česká televize, iVysílání, Toman, Videobonusy, 4. října 2018 [cit. 2023-01-29]. <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10566379365-toman/bonus/32564/>

ČESKÁ TELEVIZE. Trailer k filmu Herec [online]. Youtube, 19.9.2020 [cit. 2023-03-31]. <https://www.youtube.com/watch?v=MfaxdTjLAeE>

DAPDO, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsfd, Recenze, 14.11.2020 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=4>

Dave Lister, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 11.10.2018 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=10>

dawe787, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 16.11.2020 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=4>

DeDanu, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 11.10.2018 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=10>

dehlie, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 25.6.2019 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=7>

denulik, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 8.4.2021 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=5>

Disk, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze. 14.8.2020 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/>

Dogfish, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 20.10.2019 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=8>

dogma97, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 10.11.2019 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=10>

dopitak, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 13.3.2019 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=2>

dr.fish, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 4.2.2021 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=2>

dr.fish, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 9.6.2019 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=5>

Drslw, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 10.11.2019 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=18>

Drslw, profily portálu ČSFD [online]. Portál čsf, 23.5.2014 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/uzivatel/485750-drslw/prehled/>

easaque, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 22.1.2022 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=4>

Eliott, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 6.10.2018 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/>

Enšpígl, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze 7.6.2006 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/8271-gladiator/recenze/>

Enšpígl, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 23.10.2018 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/>

EternalS, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 26.10.2020 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=9>

Evander, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 31.1.2021 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=8>

Facerr, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 8.3.2021 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=13>

FammeFragile, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 6.2.2022 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=7>

fabecc1222, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 25.10.2020 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=3>

fafejt001, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsfd, Recenze, 11.10.2020 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=6>

fafejt001, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsfd, Recenze, 9.3.2019 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=13>

farky, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsfd, Recenze, 25.10.2020 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=8>

filmfanouch, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsfd, Recenze, 6.10.2018 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=2>

filmmovier, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsfd, Recenze, 23.2.2021 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=3>

Filooos, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsfd, Recenze, 20.3.2019 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=17>

Franki69, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsfd, Recenze, 26.10.2020 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=7>

Frontier, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsfd, Recenze, 25.3.2019 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=15>

funkyshit, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsfd, Recenze, 12.10.2020 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=6>

F.W.Calqhoun, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsfd, Recenze, 6.12.2021 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=3>

Garch, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsfd, Recenze, 17.11.2020 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=4>

Gemini, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze 30.1.2003 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/8271-gladiator/recenze/>

Gemini, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 18.6.2020 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/>

godycz, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 11.11.2018 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=8>

Gortyna, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 29.10.2020 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=8>

GrooteLulu, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 11.11.2019 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=18>

gudaulin, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 18.11.2019 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/>

grifina, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 26.10.2020 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=9>

hanca.uh, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 19.3.2019 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=15>

Hanka.M, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 16.3.2019 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=17>

Hombre8, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 14.10.2020 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=6>

honajz, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 3.12.2018 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=3>

HonzaBez, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 22.10.2018 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=5>

honza.g, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 31.3.2020 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=16>

honza.kuzel, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 30.10.2020 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=9>

Hrabovo, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 21.1.2021 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=5>

Chrystyn, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 15.10.2019 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=2>

Chundys, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 12.4.2019 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=8>

ibeh, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 26.10.2020 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=2>

ibeh, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 11.11.2019 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=4>

Inozuka, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 8.11.2020 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=4>

Inozuka, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 26.16.2021 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=9>

Ivoshek, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 29.1.2022 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=3>

JB001, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 14.10.2020 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=8>

jefff, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 13.9.2021 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=7>

Jehan, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 12.12.2018 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=12>

Jemine, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 21.2.2020 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=12>

JenTR, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 12.10.2020 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=8>

Johnny.ARN, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 29.12.2020 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=3>

Johnny.ARN, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 23.3.2019 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=5>

jungewolf, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 3.11.2018 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=13>

Junglista, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 9.3.2019 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=7>

kajas, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 1.11.2020 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=2>

Karbos, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 14.10.2020 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=7>

Karlito78, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 11.3.2020 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=19>

karmalat, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 9.8.2019 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=18>

Karp, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 26.10.2020 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=4>

kingik, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 20.11.2021 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=2>

klarajaja, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 22.11.2018 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=12>

Kleinbauer, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 31.3.2019 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=15>

klukluka, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 29.10.2020 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=3>

kocik1, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 28.10.2020 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=3>

kocik1, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 18.10.2019 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=5>

koprovka69, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 4.1.2019 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=15>

koza3, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 31.10.2020 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=6>

kpt.Johanson, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 17.3.2021 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=7>

kritkMd, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 12.11.2018 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=14>

kubilov, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 26.10.2018 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=11>

ladzefan, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 27.10.2020 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=2>

Lachtaan, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 31.10.2020 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=3>

Lajan, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 23.2.2020 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=19>

liborek, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 21.11.2019 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=2>

lineker, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 28.10.2020 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=9>

lolaloka, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 20.10.2020 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=5>

loulalo, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 19.10.2018 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=11>

Lucie.Luca, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 13.10.2018 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=16>

ludvik2, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 12.3.2019 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=17>

Lukoboss, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 26.10.2020 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=3>

Luk Skywalker, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 3.1.2019 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=8>

mac000, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 13.10.2020 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=6>

mac000, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 14.10.2018 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=13>

Majkak, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 7.10.2018 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=8>

Malarkey, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 28.10.2020 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/>

Malarkey, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 19.10.2018 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/>

Manik88, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 26.3.2019 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=10>

marhoul, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 12.10.2020 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=2>

Marsik, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 20.11.2018 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=3>

Martin741, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 10.8.2019 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=4>

Master19, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 12.11.2019 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=6>

McGuffin, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 27.10.2020 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=9>

mchnk, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 7.10.2018 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=2>

M.i.k.e, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 26.10.2020 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=2>

M.i.k.e, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 9.3.2019 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=5>

Miky22, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 10.11.2019 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=9>

mira007, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 26.10.2020 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=4>

mira007, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 12.3.2019 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=7>

Mlle, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 3.3.2019 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=8>

Moiseiwitsch, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 17.6.2019 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=11>

Morholt, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 3.12.2020 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=2>

mosem, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 29.1.2019 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=11>

MrHlad, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 5.10.2018 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/>

Mrkvič, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 11.2.2021 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=5>

Nach, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 5.10.2018 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=5>

Necrotongue, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 2.5.2019 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=3>

NikoKovac, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 21.3.2019 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=17>

NinonL, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 17.10.2018 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=3>

Ouklej, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 27.2.2022 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=19>

ostravak30, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 26.10.2020 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=6>

ostravak30, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 18.11.2019 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=12>

Ozzy2, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsfd, Recenze, 26.10.2020 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=4>

Ozzy2, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsfd, Recenze, 23.11.2019 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=9>

Padme Anakin, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsfd, Recenze, 12.10.2018 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=3>

papadoce, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsfd, Recenze, 9.7.2020 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=11>

Parisienne09, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsfd, Recenze, 19.5.2019 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=18>

PaulCZE, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsfd, Recenze, 12.10.2020 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=6>

Pete, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsfd, Recenze, 14.3.2022 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=6>

Pete, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsfd, Recenze, 26.11.2019 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=11>

petikacka, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsfd, Recenze, 8.2.2022 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=4>

Phex, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsfd, Recenze, 13.10.2020 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=5>

Pierre, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsfd, Recenze, 26.10.2020 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=2>

Pierre, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 28.8.2018 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=3>

Pignon, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 19.9.2019 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=16>

poet, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 2.12.2020 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=4>

PoprockCZ, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 29.1.2019 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=14>

progression, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 11.11.2019 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=5>

Pttak, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 19.10.2020 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=3>

quido_zidle, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 8.2.2021 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=7>

Radek99, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 24.10.2018 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/>

RazielCZ, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 14.5.2019 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=18>

Redyx1, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 12.10.2020 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=8>

rigby, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 27.10.2020 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=7>

rikitiki, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 28.10.2020 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=2>

Ripley, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 2.2.2022 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=7>

Ritchie17, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 11.10.2018 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=16>

Rockerman, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 29.10.2020 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=5>

RTSVOfficial. Herec (15.11) [online]. Youtube, 9. listopadu 2020 [cit. 2023-03-31].
<https://www.youtube.com/watch?v=9Zr7p-ge-wY>

RTSVOfficial. Herec [online]. Youtube, 12. listopadu 2020 [cit. 2023-06-23].
<https://www.youtube.com/watch?v=4qqIAdf6-3o>

RTSVOfficial. Herec – už čoskoro [online]. Youtube, 26. října 2020 [cit. 2023-06-23].
<https://www.youtube.com/watch?v=kE6mcHj5zSg>

RTSVOfficial. Herec – už čoskoro [online]. Youtube, 27. října 2020 [cit. 2023-06-23].
<https://www.youtube.com/watch?v=MXXFEQKS20w>

RTSVOfficial. Herec – už čoskoro [online]. Youtube, 28. října 2020 [cit. 2023-06-23].
<https://www.youtube.com/watch?v=3A9RXakvyVA>

RTSVOfficial. Herec – už čoskoro [online]. Youtube, 29. října 2020 [cit. 2023-06-23].
https://www.youtube.com/watch?v=6C_Lf_PT_AQ

rt12, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 17.8.2020 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=4>

rublik05, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 1.11.2020 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=5>

Rumbambule, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 17.11.2020 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=9>

Rumbambule, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 12.11.2018 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=17>

Sandiego, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 29.9.2018 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=3>

sardon, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 31.10.2020 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=5>

Sarkastic, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 28.2.2021 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/>

sator, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 6.3.2019 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=5>

Saxos, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 24.3.2019 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=14>

SeanLSD, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 29.10.2020 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=5>

Shanen29, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 11.11.2018 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=9>

Sharleen76, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 24.3.2019 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=9>

Skuby47, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 11.11.2019 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=5>

Slarque, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 26.10.2020 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=2>

Snorlax, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 11.2.2022 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/>

sofiapetra, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 14.4.2019 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=4>

sportovec, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 8.1.2022 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-herec/recenze/>

sportovec, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 24.2.2022 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/>

ssarka, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 30.3.2019 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=15>

Stíba, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 30.3.2021 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=4>

Stíba, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 22.11.2019 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=9>

stuj, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 28.11.2019 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=18>

subic, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 25.11.2019 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=11>

swinevenca, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 24.7.2019 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=14>

šakal007, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 25.10.2020 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=5>

TadashiCZ, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 19.11.2018 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=14>

Tafee, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 8.10.2018 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=16>

tata22, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 18.11.2019 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=16>

Timak, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 8.5.2019 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=6>

tkey, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 29.10.2020 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=11>

Tominni, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 3.5.2022 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=12>

Topi80, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 26.10.2020 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=4>

tosastava, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 8.3.2019 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=15>

Tosi, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 2.11.2020 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=3>

Tosim, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 27.10.2020 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/>

Tosim, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze 11.3.2019 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/>

TOTALFILM.CZ. Herec (2020) trailer nová minisérie ČT [online]. Youtube, 6.10.2020 [cit. 2023-03-31]. <https://www.youtube.com/watch?v=dg7x8hbvBMk>

TOTALFILM. Jan Cina: Postava Standy Láníka pro mě byla zatím nejkomplicovanější [online]. Total Film. 19.10.2020, [cit. 2023-04-06] <https://www.totalfilm.cz/2020/10/jan-cina-postava-standy-lanika-me-zatim-byla-nejkomplicovanejsi/>

TOTALFILM.CZ. Toman (2018) Jiří Macháček o filmu [online]. Youtube 4.10.2018. [cit. 2023-02-05] <https://www.youtube.com/watch?v=x1x3w1we2fw>

TOTALFILM.CZ. Toman (2018) oficiální teaser [online]. Youtube, 31.7.2018 [cit. 2022-11-19]. <https://www.youtube.com/watch?v=8hSfVieM8WM>

TOTALFILM.CZ. Toman (2018) Ondřej Trojan o filmu [online]. Youtube, 4.10.2018 [cit. 2023-02-05]. <https://www.youtube.com/watch?v=4fVn7VC8KLo>

TOTALFILM.CZ. Toman (2018) Film o filmu Aleš Procházka jako Klement Gottwald [online]. Youtube, 4.10.2018 [cit. 2023-02-05].
<https://www.ceskatelevize.cz/porady/10566379365-toman/bonus/32596/>

TOTALFILM.CZ. Toman (2018) Film o filmu Marián Mitaš alias Karel Vaš [online]. Youtube, 4.10.2018 [cit. 2023-02-05].
<https://www.ceskatelevize.cz/porady/10566379365-toman/bonus/32749/>

tranquill, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 29.12.2019 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=10>

TROJAN, Ondřej. Toman [online]. Netflix, 2018 [cit.2022-11-18].
<https://www.netflix.com/watch>.

trollfjord, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 15. 4. 2019 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=18>

UniqueNett, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 1.12.2020
[cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=4>

Unlikelyhero, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 3.6.2019
[cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=18>

Vančura, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze 9.3.2021 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/>

vicvixx, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 12.10.2020 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=8>

velkyvezir, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 7.3.2021 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=3>

verbal, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 27.1.2022 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/>

v.indruchova, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 12.2.2022
[cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=14>

vitak69, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 12.10.2020 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=5>

Vodny, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 10.10.2018 [cit.28.7.2022].
<https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=8>

v.pohode, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 25.10.2020 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=8>

v.pohodě, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 17.10.2019 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=18>

Willy Kufalt, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 31.10.2018 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=3>

Whiterose, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 1.11.2018 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=17>

Zagros, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 17.10.2019 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=7>

zekon, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 24.3.2019 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=15>

zette, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 26.10.2020 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/?page=2>

ZHODNOTITEL, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 11.3.2019 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/472294-toman/recenze/?page=13>

CARNIFEX, komentář portálu ČSFD [online]. Portál čsf, Recenze, 19.1.2021 [cit.28.7.2022]. <https://www.csfd.cz/film/803690-herec/recenze/>